

Tjej- och killgruppsmetodens effekter

– Ett genusvetenskapligt och socialpsykologiskt
perspektiv på jämställdhetsinriktat ungdomsarbete
på Åland och i Lettland

Golnar Bahar, Egita Gritane och Jenny Jonstoj

Egita Gritane är doktor i socialpsykologi från University of Latvia. Hennes forskningsintressen inom fältet är social kognition, intergrupprelationer och social identitet, med speciellt fokus på frågor kopplade till interaktionen mellan sociala identiteter, social kognition och diskriminering mellan grupper. Egita Gritane började jobba på Resource Centre for Women Marta 2009 som huvudforskare inom projektet Utmana könsroller för att motverka sexslaveri.

Golnar Bahar har en magister i internationella relationer från Malmö högskola och har även studerat genuskunskap vid Lunds universitet. Hennes masteruppsats undersöker FN:s säkerhetsråds resolution 1325 om kvinnor, fred och säkerhet och hennes forskningsintressen inkluderar könade diskurser i politiskt beslutsfattande. Bahar började jobba på Ålands fredsinstitut 2010 som forskningsassistent i projektet Utmana könsroller för att motverka sexslaveri.

Jenny Jonstoj har en master i statsvetenskap, politik och kön från Stockholms universitet. Hennes masteruppsats undersöker maktordningar utifrån kön, etnicitet och ålder i politiska skrivelser. Jonstoj började jobba på Ålands fredsinstitut 2010 som projektledare för projektet Utmana könsroller för att motverka sexslaveri och är även redaktör och medförfattare till denna forskningsrapport.

Tjej- och killgruppsmetodens effekter

– Ett genusvetenskapligt och socialpsykologiskt perspektiv på jämställdhetsinriktat ungdomsarbete på Åland och i Lettland

Forskare och rapportförfattare: Golnar Bahar och Egita Gritane

Redaktör och medförfattare: Jenny Jonstoj

Översättning: Monica Amante

Originaltitel: Effects of the girl and boy group method

– A gender and social psychology perspective on gender equality youth work on Åland and in Latvia

Rapport från Ålands fredsinstitut

Report from the Åland Islands Peace Institute

Nr 3-2011

ISSN 1797-1845 (Tryckt)

ISSN 1797-1853 (Online)

ISBN 978-952-5265-63-7 (Tryckt)

ISBN 978-952-5265-64-4 (Online)

Utgiven av Ålands fredsinstitut

PB 85, AX-22101 Mariehamn, Åland, Finland

Tel. +358 18 15570, fax +358 18 21026

peace@peace.ax www.peace.ax

Denna rapport kan även laddas ner från www.peace.ax

© Ålands fredsinstitut, Resurscenter för kvinnor - Marta och författarna, 2011.

Tryckt i Mariehamn av Mariehamns tryckeri 2011.

Upphovsmännen är ensamma ansvariga för innehållet på denna hemsida. Central Baltic interreg IVA-programmet kan inte hållas ansvarigt för innehållet.

Förord

Det här är den trettonde rapporten publicerad av Ålands fredsinstitut inom den rapportserie som startades 2007 med syfte att sprida forskningsresultat från institutet och dess samarbetspartners till en bredare publik i ett lättillgängligt format. Det här är dock första gången vi kan presentera en rapport som är banbrytande på tre sätt. För det första har den ambitionen att vetenskapligt undersöka tjej- och killgruppsmetoden, en metod för jämställdhetsarbete bland unga som använts i Norden och på andra håll, och där Åland varit och är en ivrig aktör. Metoden har dock inte tidigare utsatts för strukturerad och jämförande dokumentation och utvärdering.

Det är också första gången fredsinstitutet bedrivit forskning om en metod som används inom institutets praktiska verksamhet. Rapporten kan sägas vara ett resultat av en kombination av praktisk erfarenhet och teoretisk analys. Givetvis har rapporten ett insidernperspektiv, då forskarna varit en del av själva projektet. Forskningsresultaten behöver följas upp av andra forskare, även inom andra vetenskapliga discipliner, för att öka förståelsen av metoden, dess effekter, styrkor, svagheter och utvecklingspotential.

Rapporten är banbrytande också av ett tredje skäl. Den är ett resultat av ett tvärvetenskapligt möte mellan disciplinerna socialpsykologi och genusvetenskap. Dr. Egita Gritane har ansvarat för den socialpsykologiska forskningen och Golar Bahar för den kvalitativa genusanalysen. De har stöttats och guidats av Jenny Jonstoj, som har knutit ihop de två delarna till en sammanhållen helhet. Forskarna har haft stor nytta av de kommentarer de fått av sina kollegor i Lettland och på Åland.

Samarbete över gränserna är sällan enkelt, men ofta mycket fruktbart.

Sia Spiliopoulou Åkermark
Docent i folkrätt
Direktör, Ålands fredsinstitut

Innehåll

1. Introduktion	6
1.1. Syfte och frågeställningar.....	10
1.2. Begreppsdefinitioner	10
1.3 Avgränsningar	11
2. Teori	12
2.1 Kön som en socialt konstruerad dikotomi och hierarki	12
2.2 Att göra kön – femininitet och maskulinitet	14
2.3 Könade förväntningar	15
2.4 Normer och maktrelationer	16
2.5 Empowerment	16
2.6 Social identitet och social kategorisering	18
3. Metod	22
3.1 Semistrukturerade intervjuer med gruppdeltagare	22
3.2 Frågeformulär	23
3.3 Semistrukturerade intervjuer med gruppleddare	24
3.4 Deltagande observationer	25
4. Analys	26
4.1 Jämställdhet och könsnormer.....	26
4.2 Empowerment	46
4.3 Sociala attityder	53
5. Slutsats	58
5.1 Jämställdhet och könsnormer.....	58
5.2 Empowerment	61
5.3 Förändringar i sociala attityder	62
5.4 Förslag på åtgärder.....	63
5.5 Framtida forskning	64
6. Källförteckning	65
7. Bilagor	67
7.1 Bilaga 1: Intervjuguide för deltagarintervjuer.....	67
7.2 Bilaga 2: Intervjuguide för ledarintervjuer	69
7.3 Bilaga 3: Enkäten.....	70

1. Introduktion

Denna forskningsrapport är en del av projektet Utmana könsroller för att motverka sexslaveri, vilket är ett gemensamt åländsk-lettiskt projekt som syftar till att bekämpa stereotypa könsuppfattningar på gräsrotsnivå för att främja jämställdhet och förebygga könsrelaterat våld, inklusive människohandel för sexuella ändamål. Projektet genomförs av Ålands Fredsinstitut, Åland, Finland och Resurscenter för Kvinnor Marta, Riga, Lettland från oktober 2009 till december 2011. Projektet finansieras inom ramen för Europeiska regionala utvecklingsfonden, Interreg IV-programmet. Projektets fokus ligger på förebyggande arbete genom att bemäktiga¹ unga tjejer och killar, inom ramen för tjej- och killgrupper. Tjej- och killgruppsmetoden är en nordisk modell för praktiskt arbete med ungdomar i syfte att bemäktiga individer, öka deltagarnas förmåga att bli aktiva samhällsmedborgare och samtidigt ifrågasätta rådande könsstereotyper och normer för att uppnå ökad jämställdhet och en icke-diskriminerande miljö för personlig utveckling. Inom projektet utbildades tjej- och killgruppsledare som sedan startade tjej- och killgrupper i Lettland och på Åland. Under projektets gång har ledarna fått vidareutbildningar och stöd av utbildaren och projektets anställda. Inom projektet drevs sex grupper på Åland och tjugotre grupper i Lettland. Varje grupp bestod av en eller två ledare samt fem till tio deltagare. Sammanlagt har ungefär 230 tonåringar varit engagerade i en tjej- eller killgrupp inom ramen för detta projekt.

En annan del av projektet avser forskning. Ett

1 I denna rapport används begreppet bemäktigande som översättning av och synonym till det engelska begreppet empowerment. Empowerment/bemäktigande diskuteras vidare i avsnittet begreppsdefinitioner och förklaras ytterligare i teoriavsnittet.

team med två forskare har undersökt metodens påverkan på bland annat uppfattningar om könsnormer, empowerment och sociala attityder bland deltagarna. En tredje aspekt av projektet handlar om att informera allmänheten om vikten av att se kopplingen mellan empowerment, jämställdhet och könsrelaterat våld, inklusive människohandel. Projektet belyser vikten av att bemäktiga ungdomar för att främja mer respektfulla relationer mellan könen och därigenom minska risken för könsrelaterat våld.

Tjej- och killgrupper – den nordiska metoden

Många projekt runt om i Sverige, Finland och på Åland har använt sig av tjej- och killgruppsmetoden² under de senaste två decennierna. I början på 1990-talet uppmärksammade ungdomsledare på fritidsgårdar i Sverige att aktiviteterna som bedrevs av fritidsgårdarna inte lockade tjejer lika mycket som killar. Detta berodde till synes på att de aktiviteter som fått mest resurser var de som traditionellt dominerades av killar. Denna upptäckt utlöste en reaktion hos ungdomsledarna som ville ge även tjejer en möjlighet att delta i organiserade fritidsaktiviteter. Förutom kön, påverkade även social bakgrund och framgång i skolan i vilken utsträckning en ung person deltog i organiserade fritidsaktiviteter. Fritidsgårdarnas arbete med ”problemungdomar” fokuserade på att aktivera dem och att göra saker och det visade sig att det var svårt att få tjejer att bli

2 Tjej- och killgruppsmetoden har varierat i fokus beroende på vilket projekt som har använt den. Folkhälsan, en hälsoorganisation i den svensktalande delen av Finland, har till exempel fokuserat på hälsa; de konstaterade att ifrågasättandet av könsroller kan leda till en bättre personlig hälsa för deltagarna. Rädda Barnen Sverige, å andra sidan, har i sina tjej- och killgrupper kallade Ellen och Allan, fokuserat på FN:s barnkonvention och ett normkritiskt tillvägagångssätt (Folkhälsans förbund 2004, Karlsson 2006, Svensson 2008).

intresserade av den här typen av aktiviteter i en könsblandad grupp. Tanken var då att etablera verksamheter enbart för tjejer och metoder för dessa aktiviteter utvecklades genom åren. En majoritet av dessa metoder började anta ett jämställdhetsperspektiv med målet att bemäktiga tjejer (Hanström 1994:5).

Idén bakom empowerment- och jämställdhetsperspektivet var att tjejer inte tar upp lika mycket utrymme som killar gör, varken i klassrummet, på fritidsgården eller i livet i allmänhet. Tjejer har med andra ord, på grund av könsnormer och förväntningar, inte samma handlingsutrymme som killar och medverkar därmed inte på samma villkor som killar gör. En könsseparatistisk aktivitet som tjejgrupper antogs vara en fristad där tjejer kunde delta, tala och agera utifrån sina egna villkor, fria från könade förväntningar och beteenden.

När ungdomsledarna hade jobbat med tjejgruppsmetoden ett antal år insåg de att könsnormer och jämställdhet även berör killar och att män måste bli delaktiga i strävandet mot jämställdhet för att kunna uppnå jämställdhet inom olika områden i samhället. Dessutom kan de könsnormer och förväntningar som samhället påtvingar killar vara lika begränsande och skadliga som de som tjejer utsätts för. I skolorna, på fritidsgårdarna och i de områden där det fanns tjejgrupper visade killarna ett stort intresse att själva delta i en grupp. Med detta i åtanke hävdade det civila samhällets aktörer att killar också bör få möjlighet att bli bemäktigade och delta i jämställdhetsarbetet. Under 2000-talets början växte killgrupper fram genom olika projekt i Sverige och på Åland (Hanström 1994, Karlsson 2006, Svensson 2008).

Vad är en tjej- och killgrupp?

En tjej- och killgrupp är ett sätt att jobba med ungdomar för att behandla vissa utvalda frågor.³

3 Målet med tjej- och killgrupper inom ramen för detta projekt förklaras längre fram.

Tjej- och killgrupper brukar bestå av sex till åtta deltagare i åldrarna 13 till 16 år samt en eller två gruppleddare som är utbildade i frågor som rör jämställdhet. Detta är den ideala storleken för en grupp eftersom det är tillräckligt många deltagare för att möjliggöra en diskussion och för att samtidigt kunna säkerställa att alla kan bli sedda och hörda och känner sig trygga med varandra. Ålderskillnaden mellan deltagarna bör inte variera för mycket eftersom det kan påverka diskussionerna och gruppklimatet negativt. Gruppleddarna arbetar företrädesvis i par för att kunna jobba med gruppens sammanhållning och hantera eventuella konflikter i gruppen. För att garantera att de är förtrodda med metoden, empowermentstrategin och jämställdhet - vilka är nödvändiga kompetenser att ha för att bedriva framgångsrika tjej- och killgrupper - genomgår ledarna utbildning innan de startar en tjej- eller killgrupp. Grupperna brukar träffas en gång i veckan i ungefär en och en halv till två timmar (Hanström 2002:7, Karlsson 2006:13).⁴

Det finns flera skäl till att skilja grupperna åt utifrån kön. En anledning är att tjejer och killar lyder under olika könsnormer och förväntningar. Killar handskas med frågor som rör (användande av) våld, aggressioner och prestationskrav. Tjejer förhåller sig däremot till krav på att vara vackra, att bete sig hänsynsfullt och att vara tilltalande för andra. Eftersom mäns och kvinnors handlingsutrymmen dessutom begränsas i enlighet med olika könsnormer, borde empowerment av tjejer och killar följaktligen skilja sig åt utifrån kön.⁵ Att bemäktiga tjejer inbegriper att uppmuntra dem att tala, formulera egna åsikter och öka deras handlingsutrymmen. Killar behöver däremot lära sig att lyssna på andra, prata om

4 För mer information om upplägget och innehållet i tjej- och killgruppsmöten samt information om tjej- och killgruppsmetoden, se Hanström 2011.

5 Könade normer och förväntningar kommer att diskuteras vidare i rapportens teoridel.

sina känslor och lösa tvister med icke-våldsmetoder.

Grunden för tjej- och killgruppsmöten är ”fikasamtal”, det vill säga att gruppen samlas, fikar, diskuterar olika frågor som är relevanta för deltagarna och gör olika aktiviteter tillsammans. Gruppmötena är öppna forum, fria från fördomanden, där en liten grupp människor kan ha kritiska diskussioner om saker som är viktiga för dem. Gruppmedlemmarna bestämmer själva, tillsammans med ledarna, vilka aktiviteter de ska göra och vilka ämnen de ska diskuteras med hänsyn till vad gruppmedlemmarna vill samt vad ledarna uppfattar att gruppen behöver. Vidare, eftersom detta är en metod för att arbeta med jämställdhet, är det ledarnas ansvar att inkludera genusperspektivet i diskussionerna så mycket som möjligt (Folkhälsan 2004:7). Ledarna genomgår en utbildning och får handledning gällande lämpliga metoder som de kan utnyttja för att hantera olika diskussioner och eventuella problem som kan dyka upp under gruppmötena.

Tjej- och killgrupper är frivilliga fritidsaktiviteter, vilket är en väsentlig aspekt av metoden. Grupperna är varken terapigrupper eller skolklasser där lärarna, eller i det här fallet, ledarna förser deltagarna med ”rätt svar” i diskussionerna. Snarare är grupperna ett sätt för deltagarna att utveckla sitt kritiska tänkande. Förutom att använda diskussionerna för att hantera olika frågor tillämpar tjej- och killgrupper även metoder såsom värderingsövningar som ett sätt att underlätta diskussionerna. Värderingsövningar utgår från att gruppleddaren ställer frågor kring ett ämne som inte har något enkelt svar. Deltagarna tar sedan ställning till frågorna och får förklara sina ståndpunkter och dessa uttalanden blir sedan startpunkten för en gruppdiskussion. Värderingsövningar kan variera i form, men avsikterna är densamma, nämligen att träna deltagarna att ta ställning, analysera frågor och öppna sina sinnen för olika perspektiv (Hanström 2005:26).

Målen för tjej- och killgruppsmetoden som tillämpats i detta projekt är följande:

- Att problematisera könsnormer och könsmaktsordning(ar): att belysa normativa strukturer i samhället som begränsar människors handlingsutrymmen och beteenden samt att ifrågasätta uppfattningen att dessa är statiska och av naturen givna.
- Att öka deltagarnas självkänsla: att höja deltagarnas tro på sig själva, deras förmågor, deras åsikter och synpunkter, att beaktiga⁶ dem.
- Att öka deltagarnas självständighet: att hjälpa deltagarna att ta ställning i olika frågor och formulera sina egna åsikter.

Skillnader mellan Lettland och Åland⁷

Det finns väsentliga skillnader mellan Lettland och Åland vad gäller jämställdhet på grund av till exempel historiska, kulturella, ekonomiska och sociala skillnader. När hänsyn tas till formell och icke-formell jämställdhet visar det åländska och lettiska samhället tämligen stora skillnader. Även lagstiftning, könsnormer och förväntningar skiljer sig åt. Åland har uppnått större formell jämställdhet än Lettland via lagstiftning och politiska beslut. I det lettiska parlamentet år 2010 var exempelvis endast tjugo av hundra parlamentsledamöter, inklusive talmannen, kvinnor. I ministerkabinettet var endast tre av fjorton ministrar kvinnor. Tre av sju domare vid Författningsdomstolen var kvinnor och tjugotre , varav fyrtiofyra domare vid Högsta domstolen var kvinnor. I Finland var däremot åttiofyra av två-

6 Begreppet empowerment kommer också att diskuteras i avsnittet begreppsdefinitioner.

7 Åland är ett självstyrt område där lagstiftningsbehörigheten är delad mellan Åland och Finland. Projektaktiviteter har genomförts på Åland men inte i övriga Finland, varför forskningen och jämförelsen innefattar landskapet Åland men inte övriga Finland.

hundra riksdagsplatser upptagna av kvinnor och av Statsrådets tjugo medlemmar var tolv kvinnor år 2010. Presidenten, statsministern och Högsta domstolens ordförande var samtliga kvinnor.

Skillnaderna i jämställdhetsdiskursen i de båda regionerna blev också uppenbara när utbildningen av tjej- och killgruppsledarna för detta projekt påbörjades. De åländska ledarna var, åtminstone till en viss nivå, alla bekanta med genusperspektivet. Några hade tillämpat detta perspektiv i sitt tidigare arbete. De lettiska ledarna var däremot inte förtrogna med genusperspektivet och hade därmed minde förståelse för dess implikationer. Trots att Lettland nu tar konkreta steg för att främja jämställdhet mellan män och kvinnor har de strukturella orsakerna till ojämlikhet inte blivit prioriterade inom ramen för den politiska agendan i lika hög grad som på Åland.

Trots skillnaderna mellan de båda samhällena är utgångspunkten i detta gemensamma åländsk-lettiska projekt densamma eftersom det är samma könsstrukturer som förstärker det obalanserade maktförhållandet mellan män och kvinnor i båda samhällena.

*Nödvändig forskning om den nordiska
tjej- och killgruppsmetoden*

Sverige och den svensktalande delen av Finland har använt sig av tjej- och killgruppsmetoden för att bemäktiga ungdomar i nära två decennier. Ålands fredsinstitut har tidigare lett utbildningar av tjejgruppsledare och startat kill- och tjejgrupper tillsammans med samarbetsorganisationer i angränsande regioner som Litauen, Kaliningrad, Vitryssland och Ryssland. Även om tjej- och killgruppsmetoden har funnits på Åland i tjugo år, har Ålands fredsinstitut aldrig tidigare drivit kill- och tjejgrupper på Åland. Verksamheten på Åland har i första hand bedrivits av Folkhälsan på Åland och Mariehamns stads ungdomsarbetare och fältare.

I Lettland är tjej- och killgruppsmetoden inte någon vedertagen metod. Detta projekt och

Resurscenter för Kvinnor Marta, är, så vitt det är känt, de första att introducera tjej- och killgruppsmetoden i det lettiska civila samhället.

En studie som nyligen genomförts i Sverige visar på behovet av såväl ett genusperspektiv i förebyggande ungdomsarbete som av forskning som utvärderar dessa förebyggande metoder med ett genusperspektiv. I en litteraturstudie om nordisk forskning om förebyggandet av våld bland ungdomar pekar Berg på att alla våldsförebyggande program saknar ett genusperspektiv, trots att de erkänner att killar/män utgör majoriteten av de som använder sig av aggressivt och våldsamt beteende och även utgör majoriteten av offren för våldsbrott. Berg drar slutsatsen att det inte finns något förebyggande program i de nordiska länderna som förhindrar våld, inklusive sexuellt våld, som även tillämpar ett genusperspektiv och/eller genuspedagogik (Berg, 2007: 8ff). Berg konstaterar att man måste lämna de formella förebyggande programmen och istället vända sig till området ”gruppbaserat ungdomsarbete” för att hitta genusperspektivet. Vidare ifrågasätter Berg saknaden av genusperspektiv när det gäller att förstå och förebygga våld, då våld inte kan urskiljas från maskulinitetsprocesser.⁸ Enligt Berg måste reproduktionen av maskulinitet behandlas i allt förebyggande arbete för att pojkar och män ska kunna erhålla verktyg att välja sätt att uttrycka maskulinitet som kännetecknas av icke-våldsprinciper (Berg 2007:38). Denna forskningsrapport både bekräftar och svarar på Bergs uppmaning om ett genusperspektiv i det förebyggande ungdomsarbetet; den analyserar resultaten från den nordiska tjej- och killgruppsmetoden som är en del av det större förebyggande ungdomsarbetet när det gäller jämställdhet och empowerment.

Även om det har funnits tjej- och killgruppsverksamhet i de nordiska länderna i nästan tjugo

8 Sambandet mellan manlighet och våld kommer att utforskas ytterligare i teoriavsnitt av denna rapport.

är har det inte gjorts någon betydande forskning om metoden och dess effekter på deltagarna. Detta är tämligen överraskande och är huvudorsaken till varför detta projekt inkluderar forskning om metoden. Det är viktigt att undersöka tjej- och killgruppsmetoden och dess effekter på deltagarna för att kunna förbättra metoden. Det finns även ett behov av forskning som undersöker huruvida metoden är ett effektivt sätt att främja jämställdhet.

1.1 Syfte och frågeställningar

Målet med denna rapport är att analysera den nordiska tjej- och killgruppsmetoden genom att uppskatta effekten av deltagandet i en tjej- eller killgrupp, i förhållande till könsnormer, jämställdhet, sociala attityder och empowerment.

Forskningsfrågor

- Utmanar tjej- och killgruppsmetoden könsnormer och stereotyper samt höjer deltagarnas medvetenhet gällande (o)jämställdhet i samhället?
- Bemäktigar tjej- och killgruppsmetoden deltagarna?
- Förändrar tjej- och killgruppsmetoden deltagarnas attityder gentemot genuskänsliga sociala grupper?

1.2 Begreppsdefinitioner

I detta avsnitt definieras de begrepp som är avgörande för och vanligt förekommande i denna studie. Genusteori använder begreppet genus för att göra skillnad mellan de sociala aspekterna (beteende, uttryck och språk kallas för genus) och de biologiska aspekterna (kroppen kallas för kön) av kön. Uppfattningen om kön särskiljer tydligt mellan två motpoler; man och kvinna. Detta utgör en dikotomi, det vill säga två omisskännligt separata kategorier som är i motsatsrelation till varandra. I denna studie används begreppet genus för att beteckna de sociala aspekterna av kön, vilket kommer att diskuteras vidare i teoriavsnittet av denna rapport.

Ett annat begrepp som är avgörande för denna studie är begreppet normer, vilket här definieras som en uppsättning oskrivna sociala regler som är allmänt vedertagna inom ett specifikt sammanhang. Normer är förknippade med ideal och olika maktstrukturer. Begreppet kommer att diskuteras mer omfattande i teoriavsnittet. Fokus kommer framförallt att läggas på könsnormer, som i denna studie avser socialt konstruerade regler för och förväntningar på människors beteende, som är beroende på kön och föränderliga över tid och sammanhang. Könsnormer är införlivade i sociala beteenden och uttrycks (ofta oavsiktligt) genom språkbruk, rörelser, uttryck och förväntningar på andra. I sociala sammanhang är det könsnormer som definierar vad som är acceptabelt eller inte för en person att göra, beroende på om personen uppfattas som kvinna eller man. Därmed begränsas handlingsutrymmet, det vill säga de ramar inom vilka individers beteenden anses lämpliga eller inte (jfr Lorber 1994, Butler 1990).

Stereotyper är ett begrepp som används inom socialpsykologin och refererar till en förenkling och generalisering av beteenden, värderingar och egenskaper som tillskrivs en individ på grund av personens tillhörighet till en viss grupp eller kategori (jfr Fiske 2000). Detta är jämförbart med könsnormer, där ett acceptabelt beteende för en person definieras utifrån deras kön. I detta fall kan kön ses som en social grupp (Scott 1986:1054). Varje individ tillhör ett antal sociala grupper som är av stor vikt för dem, så kallade ingrupper. De normer och värderingar som delas inom dessa relevanta ingrupper utgör en persons sociala identitet. Detta är grunden till deras beteenden, värderingar, attityder och allmänna uppfattning om världen (jfr Brewer & Pierce 2005, Roccas & Brewer 2002).

Ett annat begrepp som används i denna rapport är empowerment. Inom genusteorin hänvisar begreppet empowerment till ökade möjligheter för kvinnor. I denna undersökning används

däremot begreppet empowerment för att referera till alla deltagares ökade möjligheter oavsett kön. Det finns ingen vedertagen svensk översättning av begreppet empowerment. På grund av svårigheterna med att använda och böja ordet empowerment på svenska används här det svenska begreppet "bemäktigande" parallellt som översättning och synonym. Vi kommer att undersöka begreppet empowerment/bemäktigande ytterligare i rapportens teoriavsnitt.

1.3 Avgränsningar

Vissa avgränsningar måste tas i beaktande för genomförandet av denna studie. För det första har projektet varit tidsbegränsat. Tjej- och killgruppernas verksamhet varade i cirka sju månader. Det bör tas i beaktande att metodens effekter kan bli mer synliga om grupperna får fortsätta en längre tid. I vissa fall varar tjej- och killgruppsverksamhet längre, vilket ger deltagarna möjligheten att utveckla starkare band till varandra och mer tid att diskutera olika frågor grundligt. Eftersom denna studie endast följer grupperna i sju månader talar studien bara om hur tjej- och killgruppsmetoden påverkar deltagarna under denna period.

Med tanke på att andra maktstrukturer i samhället såsom klass, etnicitet och sexuell läggning, samt normer kopplade till dessa strukturer, också påverkar människors liv är den andra avgränsningen i denna studie att den endast fokuserar på genusperspektivet. Eftersom tjej- och killgruppsmetoden syftar till att utmana könsnormer i synnerhet kommer inte denna studie att ta hänsyn till de andra maktstrukturer.

Den tredje avgränsningen i denna forskning är tjej- och killgruppsmetodens öppenhet. Eftersom deltagarna själva skapar strukturerna för gruppmötena kan metodens effekter variera beroende på individer och gruppammansättningar. Efter att ha deltagit vid möten och tittat på ledarnas anteckningar från gruppmöten är det uppenbart att många av diskussionsämnena är

likartade i samtliga grupper. Inkluderingen av jämställdhetsperspektivet i metoden beror dessutom på ledarnas kunskaper om genus, deras benägenhet att ta med detta i gruppen och deras deltagande i gruppledarutbildningar och handledningstillfällen. Alla gruppledare inom detta projekt har deltagit i samma utbildningar genomförda av samma utbildare, vilket har gett dem en gemensam kunskapsbas.

2. Teori

Det teoretiska perspektivet i denna forskning kommer från två olika men besläktade områden; genusvetenskap och socialpsykologi. Att ha två olika ingångar skapar möjligheter att göra flera, och ibland olika, analyser på samma gång. Det ger en mer komplex analys av fenomen såsom könsnormer, jämställdhet, empowerment och sociala attityder. De två perspektiven kommer att förklaras här, med början i genusteori.

2.1 Kön som en socialt konstruerad dikotomi och hierarki

Den teoretiska förståelsen av genus- och könsnormer är, i detta fall, att konstruktionen av kön som en social binär kategori skapas genom uppdelningen mellan man och kvinna, manligt och kvinnligt. Denna särskiljning motiveras med idén att det finns två givna biologiska kön som leder till sociala olikheter mellan män och kvinnor (Butler 1990:110, Connell 1995:52, Lorber 1994:2). Med andra ord hävdas det att vi betar vi oss på könade sätt eftersom vi är biologiskt olika. Dock menar R.W. Connell att sociala ”könsroller existerar just därför att biologi inte bestämmer det sociala” (Connell 1995:110) och alla biologiska skillnader har inte sociala effekter (Chambers 2005:327). Detta kan exemplifieras genom granskandet av de normer som finns kring föräldraskap. Kvinnor som grupp stannar hemma med sina barn oftare än män. Samhället ser på detta beteendemönster som en följd av att kvinnor antas ha en biologisk känsla av moderskap och att de sedan födseln är mer omhändertagande än män. Det är dock tydligt att människor ofta uppmuntrar små barn att bete sig på olika sätt beroende på deras kön redan innan de själva är medvetna om kön. Folk berömmar flickor när de är vårdande, trevliga och omtänksamma. Dessutom får flickor ofta leksaker som manar dem till att efterlikna ett föräldrabetende, såsom dockor. Med detta i beaktande blir det

tydligt att barn redan i tidig ålder lär sig och internaliserar kön. När vuxna av ett visst kön sedan betar sig på ett visst sätt, uppfattas detta beteende som direkt kopplat till det biologiska könet.

Enligt en poststrukturalistisk tolkning av kön, är vi vad vi är, till exempel kvinnor eller män, på grund av hur vi betar oss, vad vi säger, hur vi klär oss och hur vi för våra kroppar. Kön och andra dimensioner av identiteten existerar inte bortom de handlingar vi företar oss på en daglig basis, dvs, det finns inga biologiska eller naturliga kön som definierar identiteten (Ambjörnsson 2004:12, Young 1994:716). Hur kroppar uppfattas och beteenden bedöms är effekter av sociala och kulturella sammanhang. Detta system av normer beskriver inte bara idealet, eller hur människor bör vara kvinnor eller män, utan inpräntar även i individer att de måste vara antingen kvinnor eller män utan utrymme för variation. Vad dessa normer innefattar kan variera beroende på sammanhang, till exempel geografiskt eller över tid. Den binära strukturen i dessa två motsatta kategorier finns dock alltid på ett eller annat sätt (Butler 1990:111, Young 1994: 716).

De två könskategorierna är endast begripliga i relation till varandras olikheter (Butler 1990:16 ff, Young 1994:714). Vad det innebär att vara kvinna kan inte förstås utan en föreställning om vad det innebär att vara en man och vice versa. Detta sätt att skilja mellan män och kvinnor, att göra dem till varandras motsatser och att definiera dem som innehavande olika egenskaper som står i kontrast till varandra, utgör en dikotomi (Scott 1986:1054). Män beskrivs till exempel som bestämda, pålitliga och modiga medan kvinnor ses som obestämda, opålitliga och känsliga. Ett annat exempel är att människor i allmänhet uppfattar kvinnor som mer tillhörande kollektivet medan män ses som oberoende aktörer (Ridgeway och Correll 2005:512-513).

Förutom den horisontella dimensionen av särskiljningen mellan män och kvinnor finns det även en hierarkisk aspekt av den, en ojämlig

rangordning. Samhället uppfattar vissa egenskaper som mer eller mindre önskvärda. Oftast ger samhället högre status åt de kvalitéter som förknippas med män och män anses vara mer kompetenta vad gäller saker som är "väsentliga", till exempel instrumentell rationalitet. Kvinnor ses av samhället som bättre än män när det gäller uppgifter knutna till att värna om det gemensamma, kollektivet. Dessa färdigheter anses däremot vara mindre viktiga och kvinnor definieras därför som mindre kompetenta (Ridgeway och Correll 2005).⁹ Varken dikotomin eller könskategorierna är själva fria från värderingar. De bildar en hierarki där män och kvinnor är ojämsställda. Ett annat begrepp för detta könade system är könsmaktsordning. Detta är ett välkänt begrepp inom genusforskning och används för att betona att ordningen inte är neutral. I själva verket åtnjuter en grupp av människor (män) fördelar på grund av systemet på bekostnad av den andra gruppen (kvinnor).¹⁰

Genuskontrakt

Differentieringen av de två könskategorierna är det som historikern Yvonne Hirdman kallar för genuskontraktet. Hirdman menar att den sociala relationen mellan kategorierna är kontraktens, det vill säga något som män och kvinnor har "kommit överens" om (Hirdman 2001:83, Hearn 2004:52-53). Idén om ett kontrakt hänvisar inte till ett faktiskt skriftligt avtal, utan istället syftar Hirdman på allmänt vedertagna och oemotsagda normer i samhället. Enligt Hird-

9 Dessa beskrivningar klargör att könsnormer presenteras som universella skildringar av kvinnor och män, definierade utifrån en smal uppsättning egenskaper. Detta bör ifrågasättas, eftersom ingen människa är bara en man eller bara en kvinna, eller förblir opåverkad av sådana faktorer som ras eller utbildningsnivå (Ridgeway och Correll 2005:512-513).

10 Denna ordning är det som vanligen kallas för ett patriarkat. Se till exempel Hearn 2004:52.

man består genuskontraktet av 1) differentiering och 2) hierarki. I genuskontraktet har kvinnor och män sina specifika sociala roller som kan hänvisas tillbaka till (föreställda) biologiska skillnader. Med andra ord ser människor dessa könsroller som statiska snarare än dynamiska. Att uppföra sig i enlighet med dessa roller bryter inte det hierarkiska systemet. Att inte bete sig i enlighet med genuskontraktet kan dock medföra negativa sociala reaktioner mot den person som har "brutit kontraktet" (Hirdman 2001:83-88). Hirdman har fått kritik för sin användning av ordet kontrakt, eftersom det antyder att det är ett medvetet val att begränsa sitt handlingsutrymme. Inom ramen för denna studie hänvisar ordet kontrakt på situationer där "alla" är medvetna om det korrekta sättet att bete sig på utan att behöva reflektera över det.

Den heterosexuella matrisen

Judith Butler konstaterar att den tydliga åtskillnaden och kategoriseringen mellan man och kvinna enbart kan existera inom en heterosexualiserad förståelseram. Butler kallar detta den heterosexuella matrisen. De enda positionerna som är möjliga att inta är man eller kvinna och det är könsspecifika normer som bestämmer vilken kategori samhället uppfattar att en person tillhör. Butler förklarar vidare att dessa två köns kategorier också konstrueras som varandras motsatser som samtidigt kompletterar varandra både kroppsligt och beteendemässigt. Följaktligen måste dessa kompletterande halvorna förenas om en person vill vara hel. Detta bidrar till befastningen av heterosexualitet som norm. Män och kvinnor förväntas träna efter, ha sex med och bilda en (monogam) relation med varandra (Butler 1990:112, Skeggs 1997: 191ff, Rich 1980:632).¹¹ I tonåren blir ungdomar med-

11 För att bli definierad som kvinna krävs 1) en kropp förväntad av en kvinna (vagina, bröst), 2) ett beteende som förväntas av en kvinna (klä sig, prata, stå, gå på ett "feminint" sätt)

vetna om könsnormer och börjar anpassa sig till dem på olika sätt. I vardagen kan anammandet av ett beteende i enlighet med de rådande könsnormerna vara en överlevnadsstrategi för ungdomar. Ungdomar kan till exempel ändra sitt beteende eftersom de lär sig att det anses olämpligt för den könskategori de tillhör och att det motsatta könet uppfattar det som oattraktivt. Enligt Butler är detta ett uttryck för den heterosexuella matrisen (Butler 1990, Connell 1995:112). I relation till den heterosexuella matrisen finns det därför ett teoretiskt problem med tjej- och killgruppsmetoden. Grupperna syftar till att utmana könsnormer och (idén om) särskiljningen mellan tjejer och killar, samtidigt är grupperna uppdelade utefter kön och (idén om) förutsatta könsskillnader. När det binära genussystemet utmanas är det långsiktiga målet att minska betydelsen av kön/könsskillnader. Eftersom kön dock fortfarande är en betydande social kategori i samhället som ger könade förväntningar finns det en poäng i att arbeta med jämställdhet i könshomogena grupper.

2.2 Att göra kön – femininitet och maskulinitet

Kvalitéer, uttryck, yrken, känslor, kroppsspråk, språk, kläder och accessoarer kopplade till män/maskulinitet och kvinnor/femininitet är olika. Det är dessa aspekter som avses när man talar om att göra kön (jfr Butler 1990, Lorber 1994). Redan 1949 förklarade Simone de Beauvoir att "man föds inte till kvinna, man blir det" (de Beauvoir 1949). Att göra kön kan förklaras i termer av att göra maskulinitet eller femininitet. Enligt normen bör man foga sig efter krav

---

och 3) att åtrå och enbart ha sex med män. Endast om alla dessa krav är uppfyllda anses en person vara en "riktig" kvinna. Om kropp, beteende eller begär inte följer den heterosexuella matrisen blir personen en "anomali" (Butler 1990:112). Eftersom denna studie fokuserar på könsroller är beteende den faktor som är av itresse.

som ställs utifrån könstillhörighet; det vill säga en kvinna ska vara feminin och en man ska vara maskulin. Även om man väljer att inte bete sig i enlighet med normen, det vill säga om man till exempel inte är feminin som tjej och vice versa, måste man ändå förhålla sig till normen.

Femininitet

Kvinnlighet brukar associeras med egenskaper som måttfullhet, omtanke, empati, försiktighet och skönhet (Ambjörnsson 2008:57 ff). Det binära genussystemet, som värderar män och maskulinitet högre än kvinnor och femininitet, påverkar kvinnors självbild liksom de strategier kvinnor använder sig av för att höja sin status. Historiskt sett har femininitet setts som en egenskap som kan beskriva medelklassens kvinnor om de, med sitt utseende och beteende, lyckats bevisa sin respektabilitet. Kvinnor i arbetarklassen betraktades dock som fysiska, sexuella och annorlunda, det vill säga motsatsen till femininitet (jfr Skeggs 1997, Ambjörnsson 2008). Femininitet kan användas som en strategi eller investering. Investeringar i femininitet kan vara till nytta inom exempelvis heterosexuella relationer och familjer. Samtidigt kan femininitet vara till nackdel på sådana arenor som till exempel arbetsmarknaden och utbildningssystemet (Skeggs 1997:158 ff). Förväntningar på femininitet gällande till exempel utseende sätter press på kvinnor och kan leda till en ohälsosam livsstil, självkritik och lägre självkänsla.

Maskulinitet

Maskulinitet beskrivs ofta i termer av negationer, vilket innebär att manlighet definieras utifrån vad det inte är. Detta är sannolikt relaterad till det faktum att män är normen i samhället (Fundberg 2003, Kimmel 1996, 1998). Att vara maskulin är att förkasta omanlighet, femininitet och homosexualitet. I förhållande till de feminina dragen, måttlighet, omtanke, empati och försiktighet, är maskulinitet alltså att vara det mot-

satta. I kritiska manlighetsteorier och genusteori finns det en förståelse av maskulinitet som nära kopplad till våld och aggressivitet. Maskulinitetsnormer måste behandlas för att förstå och därigenom förhindra våld (jfr Hearn 1998, Pringle 1995, Connell 1995, Fundberg 2003, Mac ett Ghail 1994, Jeffner 1997, Johansson 2005, Berg 2007). Att använda sig av aggressivitet, tuffhet och våld är heterosexuellt kodat och fortfarande ett sätt för killar och män att bevisa sin manlighet. I samhället finns det dubbla budskap om att använda våld. Å ena sidan fördömer samhället alla former av våld, samtidigt lär samhället (framförallt) män att användningen av våld är acceptabel i vissa situationer. I filmer och dataspel är hjälten ofta en man som besegrar sina fienden med hjälp av våld. Även leksaker som är riktade till pojkar är starkt förknippade med våld, vilket är tydligt till exempel när det gäller actionfigurer. Inom sport är budskapet detsamma. En brutal tackling i hockeyrinken eller på fotbollsplanen kräver vedergällning. Det förväntas att spelarna står upp både för sig själva och laget. Män är på så sätt uppvuxna i en våldsamt kultur där våld är något som de kan använda om det är motiverat, till exempel som självförsvar, bestraffning, ironi, inom sport eller om någon "förtjänar det" (Svensson 2008). Det finns ofta inslag av våld i killars interaktion med varandra genom att till exempel att putta på eller dra i varandra, brottas eller genom verbala kränkningar. När de tillfrågas om sitt beteende förklarar majoriteten av killarna att det är något de gör för skojs skull och något som inte bör tas på allvar. Även om det definieras av de flesta som lekfullhet innebär den våldsamma naturen i deras interaktion att pojkar alltid måste vara på sin vakt, även när de umgås med nära vänner eller familj (jfr Svensson 2008). Alla killar och män relaterar till våld varje dag när de utövar maskulinitet. Killars våldsamma beteende bör därför förstås i termer av normalitet snarare än avvikelser (jfr Connell 1995, 1998 Hearn, Pringle 1995).

Hierarki

Maskulinitet och femininitet är hierarkiskt rangordnade. Egenskaper som är förknippade med maskulinitet uppfattas som överordnade de egenskaper som är knutna till femininitet. Detta är tydligt i det faktum att kvinnor till en stor utsträckning kan, eller ibland till och med uppmuntras att, bete sig på ett maskulint sätt, medan män avskräcks från att anta femininitet. Unga flickor som gillar att göra "pojkkaktiga" saker kallas ofta för pojkflickor vilket är ett ord med en tämligen positiv klang. Det finns dock inga jämförbara ord för en pojke som är intresserad av så kallade "tjejiga" saker. När män är feminina eller är intresserad av traditionellt kvinnliga aktiviteter riskerar de att få utstå sociala straff (jfr Hearn 2004). Att vara feminin är lika med att förlora makt och kliva nedåt på den hierarkiska stegen. Med detta sagt, kan en kvinna som inte är feminin också utsättas för olika sociala bestraffningar.

2.3 Könade förväntningar

Könsnormer skapar förväntningar som män och kvinnor måste förhålla sig till; folk bedöms efter hur väl de gör sitt kön. Män och kvinnor som lever upp till dessa förväntningar blir belönade medan de som misslyckas riskerar att bli bestraffade. Belöningar och bestraffningar är i detta fall knutna till sociala relationer till andra genom inkludering och exkludering. De som blir belönade för att de lever upp till könade förväntningar blir till exempel lyssnade på, uppmärksammade och uppmuntrade, medan de som straffas för att inte leva upp till förväntningarna kan bli utfrysta, hånade och mobbade. Trycket att anpassa sig till könsnormer kan antingen komma utifrån i form av gruppträck, mobbning, våld eller diskriminering (Ambjörnsson 2006:69, Butler 1990:51-52) eller inifrån vilket kan visa sig i längtan efter acceptans och att uppfattas som "normal".

Förväntningen att kvinnor är mer sympatiska än män i bemötandet av andra föder idén att kvinnor är mer lämpade att bli mödrar eller fru-

är än affärsidkare. Brescoll och Uhlmann (2008) fann att både manliga och kvinnliga deltagare uppfattade arbetande mödrar som mer själviska än hemmamammor, arbetande fäder eller hemmapappor. Författarna menar att de arbetande mödrarna värderas negativt eftersom de bryter mot en traditionellt sanktionerad roll för kvinnor. Det är accepterat att nedvärdera kvinnor som inte lever upp till sina traditionellt sanktionerade roller. (Christopher och Wojda 2008:65).

Vanligtvis är normen omärkbar tills dess någon bryter mot den. Ett exempel på detta är kvinnor som väljer att inte skaffa barn. När en kvinna som inte har barn når en viss ålder och folk runt omkring henne börjar skaffa barn blir hon medveten om normen att alla kvinnor antas vilja ha barn. Människor ifrågasätter den som inte har eller inte vill ha barn, inte den som har barn. Normen ifrågasätts aldrig utan tas snarare för given.

2.4 Normer och maktrelationer

Människor som uppfyller samhällsnormer har också fler möjligheter att utmana dem. När en person befinner sig i den maktposition som ges dem som tillhör normen är utrymmet för enstaka "misstag" större. Således ger normer vissa människor mer makt och privilegier än andra (Young 1994:722). Ett exempel är fotbollsspelaren David Beckham. Eftersom han är en vit, heterosexuell fotbollsspelare som har en familj kan han bryta mot maskulinitetsnormer exempelvis genom att ha längre hår, örhängen eller vara mån om sitt utseende utan att hans manlighet ifrågasätts. Om han inte hade haft den status han har eller om han till exempel inte hade varit heterosexuell hade det varit svårare att bryta normer utan påföljder.

Det är tydligt att normer påverkar människor olika. Vissa har större möjligheter att utmana normer medan andra är mer sårbara i förhållande till normer och förväntningar (Ambjörnsson 2006:69, Butler 1990:51-52). Personer som

bryter mot normer är ofta föremål för olika sociala straff såsom diskriminering och våld. En man som exempelvis är feminin kan utsättas för mobbning, förlöjligande eller våld. Konsekvenserna av att bryta mot normer är mer påtagliga och negativa för dem som inte kan eller väljer att inte uppfylla normer eftersom normer ofta inte är synliga ens för dem som förkroppsligar dem (Hearn 2004:53).

Normer är knutna till begreppet "normal" som hänvisar både till det som är det vanliga och det som är det mest önskade (Ambjörnsson 2004:21). Begreppet normal är inte bara beskrivande utan också reglerande och det tydliggör därmed maktrelationer (Young 1994:715). Enligt Foucault (1977) manifesteras samhällets maktutövande genom att människor fogar sig efter normerna. Förtryck är därför en inbyggd relation och uttrycks genom vardagliga möten och till synes triviala interaktioner. Den sociala processen att "bli en flicka" kan i detta ljus ses som ett resultat av maktutövning, självdisciplin och det ofta outtalade kravet på normalitet. Det är detta som kallas för normaliseringsprocessen (Hearn 2004:52, Young 1994:715, Lorber 1996:145).

2.5 Empowerment

Teorin om empowerment myntades på 1970-talet av Frerie som föreslog att emancipationen av förtryckta grupper i samhället kunde uppnås genom utbildning. Tanken var att uppnå empowerment/bemäktigande och självbestämmande genom kunskap (Hyung Hur 2006:523). Peterson and Hughey (2004:533) definierar empowerment som en "social åtgärdsprocess genom vilken individer, samhällen och organisationer får makt över sina liv i samband med förändringar i sociala och politiska sammanhang för att förbättra jämställdhet och livskvalitet". Kabeer framhåller även att de förtryckta eller de som har underordnade samhällspositioner kan dra fördel av empowerment (Kabeer 1999:435, Kabeer 2005:13).

Maktaspekten är central för teorin om empowerment. Utifrån ett traditionellt synsätt förstås makt som ett "nollsummespel". När någon vinner makt är det alltid på bekostnad av någon annan. Sett i detta ljus är makt ett verktyg för att dominera underordnade och kan varken delas eller fördelas lika (Hyung Hur 2006:524, Kabeer 1999:436). Makt kan dock även ses som ett "plussummespel" där ökad makt för en part inte betyder en förlust av makt för en annan part. Makt kan också definieras som en förmåga att göra val. För att det skall finnas en verklig valfrihet måste dock vissa villkor vara uppfyllda:

- Det måste finnas alternativ i bemärkelsen förmåga att välja annorlunda.¹²
- Alternativen ska inte bara finnas där, utan de måste också vara synliga.

Maktrelationer är som mest effektiva när de inte uppfattas som sådana. Kön verkar ofta genom ett icke ifrågasatt godkännande av makt. Kvinnor internaliserar således feminina normer eftersom de anser att andra sätt att bete sig ligger utanför gränserna för vad som är möjligt. Dessa beteenden kan sägas spegla "val", men bygger i själva verket på förnekandet av val (Kabeer 2005:14). Tonårspojkar anses till exempel vara naturligt våldsamma, men för de unga killarna själva tycks det inte finnas andra möjligheter än att slåss, även om de skulle vilja slippa, eftersom att inte slåss ses som ett tecken på svaghet (inte maskulint nog).

Foucaults diskursteori konstaterar att makt inte enbart utövas av eliten i samhällshierar-

12 Fattigdom och maktlöshet går generellt hand i hand då valmöjligheter och möjligheten att välja blir en omöjlighet om ens grundläggande behov inte är tillfredsställda och man behöver förlita sig på andra med mer makt för uppfylla de grundläggande behoven. Avsaknaden av val påverkar ofta kvinnor och män olika då könsrelaterade ojämlikheter förstärker effekterna av fattigdom.

kin, utan på alla nivåer i samhället och begränsas av sammanhang och diskurs (Charmes och Wierenga 2003:421-422, Hyung Hur 2006:524, Kabeer 1999:436). Ett annat sätt att se på makt med avseende på könade strukturer är när makten fungerar "osynligt"; makt som inte nödvändigtvis utövas utan istället är inbyggd i en struktur. Att vara en del av en begränsande könsmaktsordning innebär inte nödvändigtvis att en person känner sig förtryckt eller kränkt eftersom strukturen upplevs som ett statistiskt tillstånd (Bourdieu 1977, Lukes 2005). Det är mycket svårare att acceptera ojämlikhet mellan könen när dessa positioner tycks vara valda av människorna själva; det verkar ologiskt för människor att välja underordnade positioner för sig själva (Kabeer 1999:440).

Sett ur detta perspektiv innebär makt att normer och dess begränsningar är naturaliserade och tas för givna, vilket gör att andra sätt att bete sig på verkar omöjliga. Empowerment innebär inte att tala om för folk vad de ska göra, utan att dekonstruera normen för att vinna möjligheten att kunna välja något annat. Genom att producera konkurrerande diskurser och utmana "sanningen" i de befintliga normerna kan empowerment ske (Watson 2005:72). Enligt Judith Butler kan jämställdhet eller frigörelse av de förtryckta bara nås om de binära könskategorierna utmanas (1990:50). Att utmana denna struktur ger människor större kunskap och makt över sitt beteende. Det ger dem möjlighet att göra självständiga val.

I denna studie hänvisar begreppet empowerment till utmanandet av könsnormer i samhället. Kunskap om könsnormer kommer att ge människor en bättre förståelse för sig själva, liksom för resten av samhället. Detta kommer att leda till ökad jämställdhet. Denna förståelse kommer även att öppna upp för alternativa sätt att bete sig vilket är en förutsättning för att kunna problematisera normer och göra självständiga val. Detta kan i sin tur leda till ökad känsla av egen-

värde och självkänsla. Att bemäktigas innebär således att ges möjlighet att ta makten över sitt liv och sina val.

2.6 Social identitet och social kategorisering

Den kvantitativa delen av studien bygger på begrepp som härrör från socialpsykologin och har som syfte att komplettera den genusvetenskapliga forskningen samt slå ihop två synsätt gällande könsrelaterat våld, nämligen genusvetenskap och studier av mellangrupsrelationer. Social identitetsteori (Tajfel, 1978; Tajfel & Turner, 1979; Turner, 1975, som citeras i Brewer, 2007) representerar skärningslinjen mellan två traditioner i studiet av mellangrupsattityder och beteenden; social kategorisering och sociala jämförelser. De teoretiska perspektiven vilar på två grundpremiser:

1. Människor organiserar sin förståelse av den sociala världen på grundval av kategorisk åtskiljning som omvandlar kontinuerliga variabler till separata klasser. Kategorisering minskar de upplevda skillnaderna inom kategorierna och understryker samtidigt mellankategoriska skillnader.
2. Eftersom varje individ är medlem i några sociala kategorier innebär social kategorisering underförstådda åtskillnader mellan ingrupper och utgrupper ("vi och dem"). Indelningen mellan ingrupper och utgrupper har känslomässiga innebörder på grund av de egna sociala kategoriernas betydelse.

Förutom ovannämnda förklaringar från genusvetenskapen innebär detta att mänskliga kognitionsprocesser alltid söker en möjlighet att uppfatta världen genom mer eller mindre åtskilda kategorier, där en av kategorierna är kön. Förståelsen att individer värdesätter, favoriserar och hellre fogar sig efter de grupper de tillhör (ingrupper) snarare än de grupper de inte tillhör (utgrupper) är en av de mest väletablerade fenomen

inomen inom socialpsykologin. En individs förhållande till ingrupper kännetecknas av lojalitet och preferenser (Sumner, 1906, som citeras i Brewer, 2007). Lojalitet uttrycks i fasthållandet av ingrupsnormer och i trovärdigheten i interaktionen med andra ingrupsmedlemmar. Preferenser är uppenbara i skillnaden mellan acceptansen av ingrupsmedlemmar i förhållande till medlemmar i utgrupper samt den positiva värderingen av ingruppssegenskaper som skiljer sig från utgruppernas egenskaper. Det finns dock också belägg för så kallad utgruppsfavorisering i enstaka fall (Jost, 2001; Jost, Banaji & Nosek, 2004; Sachdev & Bourhis, 1991, som citeras i Brewer, 2007).

Medlemmar av grupper med lägre status kan till exempel värdera utgrupper med högre status mer positivt än den egna ingruppen vid bedömningen av statusrelevanta dimensioner. I själva verket bekräftar de bara objektiva skillnader i status, makt eller rikedom och resurser. Egenskaper som representerar maskulinitet bedöms som överlägsna dem som representerar feminitet. Detta är ett typiskt exempel på utgruppsfavorisering. Människor behöver tro att de lever i en rättvis och ärlig värld (Greenwald, et.al, 2002). Den allmänna uppfattningen att maskulinitet är överlägsen feminitet är en av anledningarna till att många kvinnor accepterar den rådande maktfördelningen, även om den är ogynnsam för kvinnorna själva.

Medlemmarna i ett stort och komplext samhälle är indelade efter många betydande sociala dimensioner, inklusive kön, sexuell läggning, etnicitet, yrke, social status, ekonomisk bakgrund, religion, politisk ideologi och valda fritidsintressen. Alla dessa faktorer kan utgöra en grund för en gemensam identitet och grupptillhörighet som kan vara en viktig källa till social identitet. Att ha flera parallella sociala identiteter är betydelsefullt, eftersom representationen av en individs ingrupper påverkar inte bara dess självbild, utan även dess relationer med andra.

Detta kan relateras till begreppet intersektionalitet inom genusteori. Intersektionalitet förklarar att maktrelationer inte kan förstås i enskilt separerade kategorier som kön, etnicitet, klass eller sexuell läggning ensamt eftersom människor inte enbart tillhör en kategori (Ridgeway och Correll 2005:512-513). Intersektionalitet kan därför användas för att problematisera och åskådliggöra att relationer av dominans och underordning är beroende av flera olika hierarkiska strukturer. Den simultana effekten av flera strukturer såsom kön, sexuell läggning och klass är centrala delar av maktkonstruktioner (de los Reyes och Mulinari 2005:14). Intersektionalitet tydliggör hur maktstrukturer och kategorier flätas samman och är även ett sätt att ifrågasätta dessa strukturers legitimitet.¹³

När det finns en omfattande överlappning mellan ingrupper definierade enligt olika kategorier blir den sociala identifikationen relativt enkel eftersom de individer som utgör gruppen och utgruppen är desamma för alla kategorier. Om exempelvis alla kvinnor var hemmafruar och alla män var löntagare innebär det att samma individer ingår i ingrupporna oavsett om de är uppdelade efter kategorin kön eller hemarbete/förvärsarbete. När ingrupper definierade efter olika kategorier inte överlappar varandra helt blir den sociala identifikationen mer komplex. Till exempel kan personer som tillhör

samma ingrupp utifrån en viss kategori samtidigt vara medlemmar i olika utgrupper gällande en annan aspekt. Exempelvis kan en kvinnlig chef identifiera sig som både kvinna och chef. När ett socialt sammanhang betonar yrkesidentiteten, kommer hon sannolikt att uppfatta en manlig kollega som en ingruppsmedlem. I en situation där det däremot är hennes identitet som understryks kommer hon sannolikt att definiera samma manlig kollega som en utgruppsmedlem. Eftersom femininitet rangordnas lägre än maskulinitet kan kvinnliga toppchefer uppleva diskriminerande attityder från till exempel manliga kollegor som kan uppfatta dem som antingen extremt maskulina och därmed som "onormala" kvinnor, eller som feminina och därmed som svaga chefer.

Möjligheten att erkänna olika sociala identiteter och att tillåta mångfald inom kategorierna påverkas av tillgängligheten till olika representationer, som till exempel att vara toppchef och mamma samtidigt (jfr Higgins 1996, som citeras i Roccas & Brewer, 2002). Tillgängligheten till komplexa representationer av de sociala identiteterna påverkas av tre faktorer:

1. de sociala erfarenheternas komplexitet,
2. individuella skillnader i motivationen att uppfatta komplex information och
3. situationella faktorer som tillfälligt påverkar förståelsen av vissa identiteter.

De två första faktorerna orsakar bestående individuella skillnader i komplexa representationer av ingruppsmedlemmar, medan den tredje faktorn orsakar tillfälliga ändringar. Tjej- och killgrupper tros uppmuntra nya sociala erfarenheter, vilket bör leda till ökad komplexitet i de sociala erfarenheterna. Dessutom syftar tjej- och killgruppen till att höja motivationen hos deltagarna att uppfatta komplex information om könsrelaterade stereotyper.

Komplexa representationer av ingruppskategorier påverkar attityder och beteenden på ett

13 Ett exempel på behovet av att se på jämställdhet ur ett intersektionellt perspektiv är synen på maskulinitet. Maskulinitet har i feministisk forskning, inte problematiserats som sådan, eftersom män är normen och den gynnade gruppen i könsmaktsordningen. Men tittar man på maskulinitet, inte som en fast och heterogen kategori, utan snarare som en kategori med många olika underkategorier (vita/svarta män, heterosexuella/homosexuella män, män med hög/låg utbildningsnivå etc.), kan man se att det också är nödvändigt att titta på olika maskuliniteter i granskningen av kön (Connell 1995).

sätt som minskar fördomar och diskriminering (Roccas & Brewer, 2002). Forskning (Brewer & Pierce, 2005) om förhållandet mellan diversifierade grupper, tolerans och integration visar att komplexa sociala identiteter är associerade med minskad ingrupsfavorisering och ökad tolerans och positivitet gentemot utgrupper i allmänhet. Minskade stereotypa uppfattningar om kön och könsnormer tillåter fler möjligheter att uppfatta ingrupper på varierande sätt och därigenom bana väg för mindre diskriminering och mindre maktskillnader.

Människor identifierar varandra utifrån till exempel ras, kön och ålder. Vi uppfattar alla människor som tillhör en grupp som likartade, medan vi ser de som tillhör andra grupper som olika, exempelvis män kontra kvinnor eller rysktalande kontra lettisktalande (Arcuri, 1982; Taylor, Fiske, Etco, och Ruderman, 1978, som citeras i Fiske, 2000). Denna klassificering av människor leder till att vissa egenskaper och beteenden tillskrivs alla som är knutna till en viss grupp. Denna process kallas för stereotypering. Stereotypering avgör hur en person förhåller sig till en annan, vilka attityder någon har och hur någon reagerar i olika situationer. Stereotyper styr med andra ord processen för hur en person reagerar på en annan person. Reaktionen och attityderna är inte baserade på individuella egenskaper hos den personen, utan snarare på de sociala kategorier med vilka personen är förknippad (Capozza & Nanni, 1986; Tajfel, 1970, Taylor, 1981, som citeras i Fiske, 2000).

När människor ser en grupp som homogen (Wilder, 1986, som citeras i Fiske, 2000) uppfattar de och kommer ihåg information om gruppen som bekräftar de rådande stereotyperna om gruppen (Rothbart, Evans & Fulero, 1979, som citeras i Fiske, 2000). Människor tenderar också att döma medlemmar i en grupp enligt rådande stereotyper eftersom det kräver en mindre kognitiv ansträngning (Hamilton, 1981, som citeras i Fiske, 2000). När samhället behandlar

en person enligt de stereotyper som är förknippade med den grupp personen tillhör kan ett visst psykologiskt fenomen inträffa; personen börjar agera på ett sätt som bekräftar dessa stereotyper. Om någon till exempel behandlar en kvinna utifrån idén om att hon är svag och naiv finns det en tendens att hon omedvetet börjar bete sig därefter (Darley & Fazio, 1980; Snyder & Swann, 1978, Word, Zanna & Cooper, 1977, som citeras i Fiske, 2000). Samhällets komplexitet överväldigar det begränsade mänskliga sinnet som sedan använder sig av ett antal förenklande strategier.

Eftersom stereotyper kommuniceras, underhålls och överförs mellan individer har de också en social funktion. Det finns till exempel bevis för att lärare kan påverka sina elevers stereotypa uppfattningar (Stephan & Stephan, 1984, som citeras i Wigboldus, Semin, & Spears, 2000), föräldrar kan påverka sina barns ståndpunkter (Epstein & Komorita, 1966; Fagot, Leinbach, & O'Boyle, 1992, citerad i Wigboldus, Semin, & Spears, 2000) och massmedia har en inverkan på mottagarnas åsikter (Van Dijk, 1984, 1987, som citeras i Wigboldus, Semin, & Spears, 2000). Deltagande i tjej- och killgrupper är en ny erfarenhet och kan motivera deltagarna att leta efter individualiserad information om företrädare för olika grupper. Ledarna för tjej- och killgrupper kan ses som socialiseringsagenter med förmågan att ändra befintliga stereotyper om femininitet och maskulinitet.

Studier om stereotypering visar att dessa processer reagerar på systematiska principer som är generaliserbara för olika fall av stereotyper och är förmodligen stabila över tid, plats, och utgrupp. Stereotyper är uppbyggda av två dimensioner; värme och kompetens. Enskilda positiva stereotyper om en dimension motsäger inte fördomar, utan är istället ofta överensstämmande med föga smickrande stereotyper om en annan dimension. Detta kan exemplifieras med stereotypen att kvinnor är hjärtliga men inkompetenta. Vidare

kan de två betydande variablerna i ingrupsrelationer, status och konkurrens, förutsäga dimensioner av stereotyper (Fiske, Cuddy, Glick, & Xu, 2002). Enligt dessa dimensioner kan fyra klasser av beteende beskrivas:

1. Aktivt underlättande (det vill säga agera för); att uttryckligen syfta till att gynna en grupp. På individnivå innebär detta beteenden som att hjälpa, assistera eller försvara andra (t.ex. att öppna en dörr åt någon). På institutionell nivå innefattar detta biståndsprogram för de behövande, företags välgörenhetsprogram, progressiva skatteregler och antidiskrimineringspolitik;
2. Aktivt skada (det vill säga agera mot); att uttryckligen avse att skada en grupp och dess intressen. Verbala och sexuella trakasserier, mobbning och hatbrott utgör alla exempel på att aktivt skada på individnivå. Allt från diskriminerande politik, legaliserad segregation, massinternering eller folkmord är exempel på aktiv skada på institutionell nivå;
3. Passivt underlättande (det vill säga agera med); att acceptera en obligatorisk förening eller praktiskt samarbete med en grupp. På individnivå innebär detta till exempel att köpa tjänster av en utgruppsmedlem (t.ex. som hushållerska) eller att välja att samarbeta med en medlem av en grupp som antas vara kunnig i ett grupparbete. På institutionell nivå kan detta exemplifieras med verkliga politiska samarbeten med en ogillad regim. Passivt underlättande agerar med gruppen för egna syften, samtidigt som den andra gruppen oavsiktligt gynnas;
4. Passivt skada (det vill säga agera utan); att man förnedrar eller tar avstånd från andra grupper genom att minska deras sociala värde genom att exkludera, ignorera och negligera dem. På individnivå innebär

detta att undvika ögonkontakt, vara avfärdande eller ignorera utgruppsmedlemmar. På institutionell nivå innebär detta att passivt skada, bortse från vissa grupperns behov eller begränsa deras tillgång till nödvändiga resurser såsom utbildning, bostäder och hälsovård. Att passivt skada innebär att förneka en grups existens och skada dess medlemmar genom att inte ge dem ett mänskligt erkännande (Cuddy, Fiske, & Glick, 2007).

Kulturella stereotyper är resultat av strukturella relationer mellan grupper på två huvudsakliga sätt. Det första är att utgrupper uppfattas antingen som mer kompetenta, kraftfulla och med hög status, eller som mindre kompetenta, maktlösa och med låg status. Således visar förändringar i stereotypens innehåll avseende de fyra dimensionerna tjej- och killgruppernas förmåga att utmana befintliga stereotypa könsroller och normer.

Självkänslan ökar vanligtvis genom att delta i gruppverksamhet som fokuserar på sina medlemmar, där ingen konkurrens råder och där varje deltagare värdesätts som individ. Eftersom tjej- och killgrupper ifrågasätter kön, vilket är en grundläggande del av identiteten, bör metodens effekt på självkänslan också analyseras.

3. Metod

De huvudsakliga metoderna för datainsamling för denna studie har utgjorts av semistrukturerade intervjuer och ett frågeformulär. Som komplement till dessa metoder har observationer och intervjuer med gruppledare genomförts. I detta kapitel kommer metoderna som använts i denna studie och sättet på vilket materialet analyserades att förklaras närmare.

3.1 Semistrukturerade intervjuer med gruppdeltagare

En del av målsättningen för denna studie är att identifiera möjliga förändringar i deltagarnas förståelse av könsnormer och könade maktstrukturer som ett resultat av deltagandet i tjej- och killgruppsmöten. För att undersöka dessa förändringar användes semistrukturerade intervjuer. Kvalitativa metoder såsom semistrukturerade intervjuer är lämpliga verktyg när attityder, värderingar och åsikter är i fokus, det vill säga när innehållet i den intervjuades svar är relevant.

När en studie fokuserar på könsnormer är det viktigt att ta reda på vilka uppfattningar om könsnormer som finns i deltagarens vardag. Semistrukturerade intervjuer lämpar sig i detta fall eftersom de ger den intervjuade möjlighet att med egna ord förklara sina tankar och åsikter. Detta minskar risken för att forskarens egna normer färgar analysen. Det är däremot viktigt att komma ihåg att det är svårt, om inte omöjligt, för forskare att vara helt och hållet objektiva. Den semistrukturerade intervjumetoden är baserad på en intervjuguide som i det här fallet bestod av frågor ställda under fem kategorier eller teman. Kategorierna som användes var de följande: könsroller, relationer och vänskap, våld och trakasserier, sex samt jämställdhet. Dessa teman valdes därför att de är grundläggande delar av en tonårings liv. Dessutom är dessa teman tydligt knutna till könsnormer och därmed relevanta i analysen av uppfattningen om normer.

När den första intervjuomgången genomfördes blev det dock uppenbart att några av de intervjuade inte förstod innebörden av vissa valda teman. Under den andra intervjuomgången kunde däremot deltagarna diskutera dessa frågor bättre vilket troligen berodde på att de hade diskuterat dessa teman på sina gruppmöten. Inte alla frågor i intervjuguiden ställdes till de intervjuade. Det var snarare konversationerna själva som ledde intervjuerna vidare. Detta format möjliggjorde för forskarna att ställa följdfrågor som klargjorde och nyanserade de intervjuades svar. För valet av metodologi och intervjuernas struktur användes följande referenser: Jeffner 1997, Trost 2005 och Rabionet 2009.

Tillvägagångssätt

Intervjuerna med deltagarna skedde vid två olika tillfällen för att eventuella förändringar skulle synliggöras; en gång i slutet av 2010 eller början av 2011 och ytterligare en gång i slutet av läsåret, det vill säga i maj 2011. Intervjuerna bandades med de intervjuades samtycke och transkriberades därefter antingen i sin helhet eller i valda delar av varje forskare på sitt eget språk. Delar av intervjuerna översattes till engelska så att båda forskarna kunde ta del av dem. Intervjuerna var anonyma och de intervjuades namn i rapporten är fingerade för att skydda deras identitet.

Syftet med den första omgången intervjuer var att få en bild av deltagarnas uppfattningar om kön. Syftet med den andra omgången intervjuer var att utröna om det fanns några förändringar i deltagarnas uppfattningar om kön. Eftersom könsnormer är bundna till sammanhang, tid och plats (Butler 1990:111, Young 1994: 716) undersöktes deltagarnas uppfattningar utifrån deras sammanhang. Att ta för givet att normer är likadana överallt skulle leda till att de intervjuade färgades av forskarnas egna föreställningar om normer.

För att undersöka om tjej- och killgruppsmetoden är effektiv behöver vi undersöka huruvida

metoden korrelerar med deltagarnas egna uppfattningar om kön. Den första omgången intervjuer har därför analyserats noggrant och getts en betydande del i analysen.

Vid genomgången av materialet som samlats in i den första omgången intervjuer undersöktes deltagarnas uppfattningar om kön och jämställdhet. De aspekter som var av intresse för denna studie gällde hur deltagarna uttryckte sig kring sina egna, sina lärares, föräldrars och kamraters förväntningar. De frågor som ställdes till materialet från de första intervjuerna var följande:

- Har deltagaren en tydlig förståelse av vad jämställdhet är?
- Ser deltagaren genus som binärt och hierarkiskt?
- Uppfattar deltagaren kön som statiskt eller dynamiskt?
- Uppfattar deltagaren kön i termer av maskulint och feminint?
- Känner deltagaren att det finns könade förväntningar?

De ovannämnda frågorna var också relevanta i analysen av den andra omgången intervjuer. Ytterligare frågor lades dock fram för att synliggöra eventuella förändringar. De frågor som ställdes var följande:

- Uppfattar deltagaren kön och jämställdhet på ett annat sätt än tidigare?
- Uttrycker sig deltagaren annorlunda gällande jämställdhet än tidigare?
- Har deltagaren blivit bemäktigad?

Urval för intervjuer

På grund av tidsbrist och det stora antalet deltagare intervjuades endast en deltagare från varje grupp. Valet gjordes slumpmässigt, men deltagandet var naturligtvis frivilligt. En av deltagarna från Åland och tre av deltagarna från Lettland intervjuades bara en gång på grund av sjukdom och avhopp från gruppen. En grupp på Åland deltog inte i forskningen alls eftersom deras verksamhet startade sent.

Vid urvalet av vilka grupper som skulle delta i forskningen prioriterades de grupper som startade tidigt. De intervjuade gruppmedlemmarna var alla mellan 13 och 16 år. Sammanlagt deltog fem grupper från Åland och 10 grupper från Lettland i forskningen. På Åland intervjuades två tjejer och två killar.¹⁴ I Lettland intervjuades fem tjejer och fem killar.¹⁵

3.2 Frågeformulär

Urval för frågeformulär

Alla de tjej- och killgruppsmedlemmar som valdes ut att delta i forskningen fyllde i frågeformulären. Deltagarna besvarade enkäter vid två olika tillfällen; en gång i slutet av 2010 eller i början av 2011 och en gång i slutet av läsåret i maj 2011. Att deltagarna fick besvara enkäter två gånger gav möjlighet att studera eventuella förändringar i deras självkänsla och sociala attityder. Forskarna besökte grupperna under deras vanliga veckoträffar och delade ut och samlade in enkäterna. Deltagarna besvarade den första enkäten mellan den första till den fjärde gruppträffen och de svarade på den andra enkäten inte mindre än fem, men inte mer än sex månader senare. I denna kvantitativa del av studien var deltagandet frivilligt, men de flesta deltagarna medverkade.

Under den första omgången kvantitativ datainsamling besvarade 86 gruppdeltagare frågeformuläret (26 från Åland och 60 från Lett-

14 Tre deltagare från staden Mariehamn på Åland intervjuades; en tjej, Lina, 15 år gammal, och två killar, Rasmus, 14 år och Viktor 15 år gammal. Från landsbygden på Åland intervjuades en tjej, Elisabeth, 13 år gammal.

15 Från huvudstaden Riga i Lettland intervjuades en kille. Från en stad nära Riga intervjuades en tjej. Resten av de intervjuade deltagarna var från andra städer eller byar runt om i Lettland; städer som Cesis, belägen 80 km från Riga, Dobeles, belägen 70 km från Riga, Jekabpils, belägen 140 km från Riga samt den lilla byn Birzi, belägen 160 km från Riga.

land). Deras åldrar varierade från 12 till 17 år ($M = 14,44$, $MD = 1,17$). Av dem som deltog var 48 tjejer och 38 killar. Under den andra omgången kvantitativ datainsamling besvarade 78 gruppdeltagare frågeformuläret (21 från Åland och 57 från Lettland), deras ålder varierade från 12 till 17 år ($M = 14,69$, $MD = 1,17$).

Mätning

En 10-objektsskala användes för att mäta deltagarnas självkänsla. Deltagarna fick läsa tio olika påståenden, såsom "På det hela taget är jag benägen att känna att jag är ett misslyckande", "På det hela taget är jag nöjd med mig själv", "Jag känner att jag har ett antal goda egenskaper". Deltagarna fick därefter välja ett av fyra svar som bäst motsvarade deras uppfattning om varje påstående; (1) håller helt med, (2) håller delvis med, (3) håller delvis inte med, (4) håller inte alls med.

Gruppdeltagarnas sociala attityder mättes med stereotype content inventory (Fiske, Cuddy, Glick, & Xu, 2002). Stereotypers innehåll har en direkt påverkan på sociala attityder gentemot personer från olika sociala grupper. Könsnormer speglar stereotyper om två sociala grupper; kvinnor och män. Utifrån antagandet att vissa sociala grupper är nära knutna till könsstereotyper kan förväntas att ifrågasättandet av könsnormer skulle kunna leda till förändrade attityder gentemot dessa grupper.

Stereotype content inventory omfattar sexton påståenden i förhållande till fyra dimensioner av stereotypbaserade attityder och åsikter gentemot olika grupper i samhället; värme, konkurrenskraft, kompetens och status. Gruppdeltagarna skulle ange i vilken utsträckning de höll med om påståendena på en skala mellan ett till fem, där nummer ett stod för "inte alls" och fem stod för "mycket". I denna studie mättes deltagarnas attityder mot fem olika sociala grupper. Urvalet av de grupper som ingår i studien grundar sig på det faktum att dessa, i både Lettland och Åland, uppfattas som antingen påtagligt masku-

lina eller feminina. De utvalda sociala grupperna är följande: modeller, förskolelärare, poliser, tonårsföräldrar (i betydelsen unga föräldrar) och prostituerade. Grupperna delades upp utifrån kön för att på så vis mäta de sociala attityderna gentemot både män och kvinnor inom respektive grupp separat. Till exempel mättes deltagarnas attityder till kvinnliga och manliga förskolelärare separat.

För att mäta uppfattad värme ställdes frågor som till exempel "Hur sympatiska är kvinnliga respektive manliga poliser", För att mäta kompetens ställdes frågor som "hur professionella är kvinnliga respektive manliga poliser?". För att mäta den upplevda statusen för ett yrke ställdes frågor som "Hur prestigefylld är uppgiften att vara kvinnlig respektive manlig polis?". Slutligen mättes uppfattad konkurrenskraft för olika yrken med påståenden som "Ju mer makt kvinnliga respektive manliga poliser har, desto mindre makt har troligen människor som jag ". Analysen av det insamlade materialet genomfördes med hjälp av parametriska statistiska metoder för databehandling, SPSS statistik programmet, version 18.00. Lämpliga parametriska statistiska test har använts.

3.3 Semistrukturerade intervjuer med gruppledare

För att samla in mer data för studien genomfördes semistrukturerade intervjuer med ledarna för tjej- och killgrupperna. Eftersom gruppledarna var delaktiga i tjej- och killgrupperna redan från början har de haft möjlighet att observera eventuella förändringar i deltagarnas beteenden och uppfattningar. Under intervjuerna ombads ledarna att ge sina synpunkter på om och hur gruppens medlemmar hade påverkats av att delta i gruppen samt att illustrera detta genom konkreta exempel som de uppfattade som relevanta. De semistrukturerade intervjuerna med ledarna har varit en ovärderlig del i studierna av gruppmedlemmarnas empowerment och självkänsla. Gruppledarna har kunnat ge sin syn

på om gruppens medlemmar hade börjat tänka mer självständigt, om de ifrågasatte normer, var mer benägna att säga sin åsikt eller var mer engagerade i samhällsfrågor.

De semistrukturerade intervjuerna med gruppledarna genomfördes även de med utgångspunkt i en intervjuguide. Guiden bestod av tre kategorier eller teman, under vilka flera frågor ställdes. De teman som valdes ut var följande; träffarna, tjej- och killgruppsmetoden och genusperspektivet. De frågor som ställdes om träffarna gällde strukturen på träffarna, miljön där träffarna hölls och vilka diskussioner som fördes på träffarna. När det gäller metodtemat ställdes frågor för att förstå ledarnas uppfattning om huruvida tjej- och killgruppsmetoden var lätt eller svår att förstå och genomföra samt vad ledarna såg som fördelar respektive nackdelar med denna metod. Det sista temat rörde genusperspektivet. Valet av detta tema gjordes för att ta reda på hur ledarna såg på användningen av genusperspektivet i arbetet med i tjej- och killgrupper. Ledarna ombads bedöma huruvida det var lätt eller svårt att integrera genusperspektivet i sitt arbete som ledare och huruvida de uppfattade denna metod som ett bra sätt att utmana könsnormer eller inte. Detta var ett viktigt sätt att få feedback, särskilt från den lettiska ledarna som aldrig tidigare arbetat med denna metod.

Urval för ledarintervjuer

Målet var att intervjua en ledare från varje tjej- och killgrupp inom detta projekt i båda länderna. Fem ledare från Åland intervjuades; tre tjejgruppsledare (samtliga kvinnor) och två killgruppsledare (en kvinna och en man), deras åldrar varierade mellan 18 och 49 år. Eftersom det fanns 23 grupper i Lettland kunde inte alla lettiska gruppledare intervjuas. Ledaren i den grupp som inledde sin verksamhet efter att den första datainsamling genomfördes kunde inte delta i studien. Totalt har åtta ledare i åldrarna 22 till 54 intervjuats i Lettland, samtliga kvinnor.

3.4 Deltagande observationer

Forskarna genomförde observationer av alla grupper i båda länderna. De deltog i mötena för att observera gruppdynamiken (om några deltagare dominerade, om några var blyga eller om alla pratade mycket) och intressanta händelser (vad deltagarna sa, hur de betedde sig). Gruppledarna i varje grupp fick i uppdrag att efter varje möte dokumentera vad som var bra eller dåligt med mötet, vilka teman som diskuterades och hur de integrerade genusperspektivet i mötet. Denna dokumentation användes av forskarna som ett komplement till de genomförda observationerna.

4. Analys

4.1 Jämställdhet och könsnormer

Den första frågan som studien avser att besvara är: Utmanar tjej- och killgruppsmetoden könsnormer och stereotyper och ökar den deltagarnas medvetenhet om (o)jämställdhet i samhället? För att göra detta analyserades transkriberingar av intervjuerna med tjej- och killgruppsdeltagarna. Studien undersöker huruvida deltagarna ser en tydlig uppdelning mellan tjejer och killar, om de betraktade kön som givet eller föränderligt och om de har bestämda åsikter om (o)jämställdhet. Studien strävar också efter att svara på dessa frågor genom att analysera den information som samlades in under den första omgången intervjuer. Vidare avser studien också att undersöka huruvida deltagarnas åsikter förändrades eller inte, om deras handlingsutrymme vidgades och om deras medvetenhet kring (o)jämställdhet utvecklades. För besvara dessa frågor analyserades den andra omgången intervjuer.

Första omgången intervjuer

a) Jämställdhet

Den första omgången intervjuer analyserades för att undersöka hur medvetna deltagarna var vad gäller jämställdhet. Transkriberingarna visade att inte alla deltagare förstod begreppet jämställdhet. Detta var i synnerhet fallet med de lettiska deltagarna. Det var också av intresse att undersöka om och på vilket sätt de intervjuade associerade begreppet jämställdhet i sin vardag. Det var tydligt att de intervjuade från Åland alla hade hört talas om dessa frågor. Lina säger till exempel att jämställdhet är:

Lina: Att alla ska behandlas exakt lika. Alltså att ingen ska behöva bli behandlad på ett annat sätt ... på ett bättre sätt än någon annan, att alla är lika värda.

Här uttrycker Lina att jämställdhet är när alla har lika värde i samhället. Hon påpekar särskilt att det inte borde finnas fördelar för vissa och fördelaktigen nackdelar för andra. Viktor har också en tydlig uppfattning om vad jämställdhet är, men till skillnad från Lina betonar han respekt för allas olikheter istället för att alla ska behandlas lika:

Viktor: Jag tycker jämställdhet är att man respekterar en annan människa för det den är liksom och låter den vara på det viset. Jag tycker att alla ska få vara som dom vill vara... och att man inte ska se alltför mycket på kön utan mer på ... individen i sig.

Elisabeth fokuserar å andra sidan på de nackdelar som kvinnor upplever och ger några förslag på hur detta skulle kunna ställas till rätta:

Elisabeth: Att man har lika i allt. Att kvinnor har lika mycket rösträtt, att man har lika mycket pengar och att alla får vara med, att det inte bara är killar

Rasmus har en liknande åsikt:

Rasmus: [...] lika löner, att behandlas lika.

Om än inte på ett ingående sätt, kunde de intervjuade förklara de grundläggande aspekterna av vad jämställdhet i deras samhälle innebär. Det är uppenbart att de har hört talas om denna fråga. På frågan om de diskuterat jämställdhet i skolan, hemma eller bland sina vänner, svarade däremot ingen av dem jakande. Den slutsats som därmed kan dras är att jämställdhet inte är en fråga som de har diskuterat tidigare med andra eller har byggt en tydlig uppfattning om. Även om deltagarna har en viss generell kunskap om jämställdhet är deras medvetenhet om jämställdhet som en bred fråga inte omfattande.

På frågan om deras sociala miljö var jämställd, dvs i hemmet och i skolan, svarade de flesta intervjuade att deras hem var jämställda och några

sa att även deras skola var jämställd. Elisabeth konstaterar till exempel att hon lever i ett jämställt hem, trots att hennes två bröder inte förväntas göra lika mycket hemma som hon. Vidare berättar hon följande om sina föräldrar:

Elisabeth: Min mamma lagar mat och städar och grejer, men när min pappa har tid hjälper han henne. När min mamma blir trött och vill ha hjälp frågar hon och då brukar min pappa hjälpa till.

Lina tror också att hennes föräldrar har en jämställd relation. På frågan om vad hennes föräldrar gör i hemmet svarar Lina på samma sätt som Elisabeth:

Lina: Jo, min mamma diskar och min pappa ligger mest på soffan, så att... ja.

De båda tjejerna förklarar vidare att deras föräldrar förväntar sig att de ska göra mer hushållsarbete än sina bröder. Det är uppenbart att även om båda dessa intervjupersoner har en förståelse av begreppet jämställdhet och kan definiera det i generella termer, har de inte verktygen för att kunna tillämpa dessa kunskaper i sin vardag. På frågan om de upplever sin hemmiljö som jämställd svarar de jakande, men när de förklarar vilka som gör allt hushållsarbete passar deras berättelser inte in i deras uttryckta definition av jämställdhet.

b) Kön som dikotomi och hierarki

Många av svaren i den första intervjuomgången behandlar kön som en konstruerad dikotomi och hierarki. De intervjuade såg även könsroller, eller snarare beteendemönster förknippade med kön, i sina vänskapsförhållanden. Deltagarna svarade på frågor om sina vänskapsförhållanden; om de hade nära vänner och om de såg någon skillnad mellan att vara vän med en tjej eller en kille. De flesta uppgav att de såg skillnader i vänskapen mellan tjejer och killar. Rasmus berättar om vad han uppfattar som skillnaden mellan att ha manliga och kvinnliga vänner:

Rasmus: Jag tror inte det finns någon skillnad på om jag är kompis med tjejer eller killar. Men det är lättare att bli kompis med killar.

I: Varför tror du att det är så?

Rasmus: Nej men.... det har alltid varit så... att man är kille själv och... jag vet inte.

I: Har du mer gemensamt med andra killar?

Rasmus: Ja. Man kan vara annorlunda med killar. Man behöver inte tänka på saker och ting.

I: Vad är det du måste tänka på när du är med tjejer?

Rasmus: Grejer...som ditt utseende. Man kan inte vara sig själv på samma sätt med tjejer.

I: Känner du att du förväntas bete dig på ett visst sätt med tjejer?

Rasmus: Ja.

Kärlis pratade också om vänskap med tjejer:

I: Diskuterar du samma saker med dem [hans kvinnliga vänner] som du diskuterar med killar?

Kärlis: Nej, jag skäms. Jag kan prata fritt med killarna. Jag kan inte prata så fritt med tjejerna. Jag kan prata med dem om fritidsaktiviteter, musik. Jag kan prata om allt annat med killarna, helt fritt. Jag känner att jag måste kontrollera vad jag säger till tjejerna jag är bekant med.

Uldis gjorde ett liknande uttalande om vänskap:

I: Har du också vänner som är tjejer?

Uldis: Mest klasskamrater. Jag har mer kompisar som är killar, så klart.

I: Varför säger du "så klart"?

Uldis: Jag hänger mer med mina killkompisar.

I: Varför tror du att det är så att killar håller ihop med killar och tjejer med andra tjejer?

Uldis: Killar är öppna med varandra, de har samma intressen. Tjejsnack är helt annorlunda. De pratar om tv-program, hår.

I: Och vad pratar killar om?

Uldis: Aktuella frågor i världen, sport. Om

nyheter, dokumentärfilmer. Vi utbyter information. Jag skulle säga att det här är mer seriöst än tjejer.

Citaten ovan är exempel på hur genuskontraktet fungerar. Genuskontraktet är uppbyggd på särskiljning och hierarki (jfr Hirdman 2001). Rasmus, Uldis och Kārlis uttrycker alla att det är enklare att bli vän med killar och att de har mer gemensamt med killar än med tjejer. Detta är exempel på hur uppdelningen mellan flickor och pojkar börjar redan i tidig ålder och att den är så rotad i tonåren att det finns skillnader mellan killar och tjejer. För deltagarna verkar dessa skillnader vara så grundläggande att vänskapliga relationer med en person som tillhör det andra könet anses vara svårt. Inte nog med att Uldis bekräftar vad Rasmus och Kārlis beskrev, han menar också att samspelet killar emellan är "mer seriöst" än samspelet mellan tjejer. Han uppfattar med andra ord tjejernas samtal som mer ytliga. Uldis redogörelse är ett uttryck för hierarkin i genuskontraktet; tjejers och killars beteenden och aktiviteter värderas olika. Flickors intressen är lågt värderade (Hirdman 2001:83) medan pojkars är högt värderade. Uldis identifierar också normer knutna till maskulinitet (allvarliga, intellektuella) och femininitet (ytlig, dum). Detta visar på den omisskännliga hierarkin mellan könscategorierna och de ogynnsamma effekter det har på flickor och kvinnor som grupp.

I exemplen ovan, finns det också en gemensam övertygelse om att det är svårare att bli vän med någon av det motsatta könet. Killarna förklarar att man måste bete sig på ett "annat sätt" med tjejer än med killar, att man måste "tänka på ditt utseende" och att man "inte kan tala fritt med tjejer". Det finns ett antagande om att tjejer och killar inte kan vara vänner på samma sätt, vilket beror på antaganden om heterosexualitet. Det finns alltid en risk för sexuell attraktion när killar och tjejer interagerar med varandra. Sättet på vilket killarna pratar om problemen med

att vara vänner med tjejer kan knytas an till den heterosexuella matrisen. Män och kvinnor ses som kompletterande motsatser som åtrår och attraherar varandra. I det här fallet blir den förmodade skillnaden och attraktionen inte en bra grund för platoniska vänskap (Butler 1990:120). Konsekvenserna av den heterosexuella matrisen är synliga i hur killar och tjejer interagerar. Pojkar och flickor leker ofta i blandade grupper tills idén om skillnader mellan könen blir inrotad i dem. Allteftersom flickor och pojkar blir äldre påverkas de av idén om könsskillnader och börjar agera efter antagandet att det är lättare att bli vän med människor som tillhör samma kön som dem själva.

c) Att göra kön – maskulinitet och femininitet

Under den första omgången intervjuer gav deltagarna exempel på hur de förstår kön i termer av maskulinitet och femininitet. Deras svar visade att alla deltagare hade en tydlig föreställning om vad som anses vara maskulint och feminint. Pēteris, 13, uttrycker till exempel att han tycker att det är lättare att prata med sin mamma än med sin pappa och att hans mor lagar mat och tar hand om hemmet och barnen. Han säger:

Pēteris: Jag tycker att det är kvinnor som borde laga mat.

I: Varför?

Pēteris: Därför att det är typ ett feminint arbete.

I: Och tror du att du också, som din pappa, kommer ha liten interaktion med dina barn i framtiden?

Pēteris: Jag tror det, ja... Beror på vad vi kommer prata om, om det är något som jag är intresserad av.

Här uttrycker den intervjuade en binär uppfattning om könsroller i hemmet baserad på vad han har sett inom sin egen familj. Han uttrycker att vissa saker, exempelvis matlagning och att ta hand om barn, är kvinnosysslor. Han tror också att han i framtiden kommer att följa samma väg

som sin far och inte ta hand om barnen, utan snarare interagera med dem när det passar honom ("om det är något som jag är intresserad av"). Från tidig ålder lär sig barn om kön genom att titta på sin omgivning. Detta ger dem en medvetenhet om hur biologiskt kön blir genus, inklusive de sociala konsekvenserna och förväntningar det innebär. Skillnaderna i förväntat beteende för tjejer och killar är också uppenbart för Pēteris:

I: Vad sysslar killar med på sin fritid?

Pēteris: Man måste jobba, en del har trädgårdar. Men tjejer bryr sig inte.

I: Och vad gör tjejer?

Pēteris: De går på fester, de dricker alkohol.

Pēteris uttrycker flera gånger i intervjun att killar måste arbeta och ta ansvar, medan tjejer inte gör det. Detta tydliggör könsnormerna i samhället. Det är uppenbart att Pēteris tycker att det är frustrerande att tjejer inte förväntas göra lika mycket som killar. Pēteris har en typisk binär syn på könsroller, där tjejer är underordnade killar. Butler och Skeggs förklarar att maskulinitet och femininitet är placerade på två motsatta ändar av ett spektrum; deras roller är uppdelade, men samtidigt kompletterande (Butler 1990, Skeggs 1997). Pēteris tankar om könsskillnader kan också tolkas i termer av att känna press att uppfylla maskulinitets normer. Pēteris tycker att det är irriterande att killar måste ta mer ansvar än tjejer och även om han inte uttrycker det tydligt kan en kritik av maskulinitets normer vara inbäddad i hans (miss)riktade frustration mot tjejers "lätta situation".

Ytterligare ett exempel på hur könsroller uppfattas uttrycks av Lina när hon talar om vänskap. Lina säger till en början att hon har både kill- och tjejkompisar och att hon inte tycker att det finns någon större skillnad mellan killar och tjejer, men fortsätter sedan med att säga följande:

I: Känner du att det är någon skillnad att vara till exempel... att umgås med ett gäng tjejer och ett gäng killar?

L: det är mycket större skillnad. Med ett gäng killar sitter man antagligen och spelar typ tv-spel, men med ett gäng tjejer sitter man och skvallrar och pratar och grejer...

I: tycker du då att det är större skillnad att umgås med ett gäng tjejer eller ett gäng killar än att umgås med en ensam tjej eller ensam kille?

L: det är nog större skillnad i gäng

I: ok, varför tror du att det är så?

L: jag tror... asså när det är flera killar, då börjar dom bete sig som killar

Lina uttrycker att hennes relation till sina vänner är inte i huvudsak beroende av deras kön, utan snarare de sociala sammanhangen. När det finns fler killar med börjar killarna agera på ett sätt som den intervjuade ser som typiskt för killar. Ur ett teoretiskt perspektiv kan man säga att den intervjuade konstaterar att killarna agerar i enlighet med könsnormen när det är flera killar i en grupp. De normer som gäller ändras beroende på sammanhang. I detta fall lyder killarna olika normer i en blandad grupp jämfört med i en mer homogen grupp. Detta är uppenbart när Lina säger att killar i en grupp "börjar bete sig som killar". Detta uttalande visar även att detta "pojktaktiga beteende" är så väl etablerat att det inte behöver någon ytterligare förklaring. Könsnormer och förväntningar ökar i könshomogena grupper. För killar innebär det att pressen att bete sig maskulint intensifieras i en grupp med andra killar. Inslaget av kontroll blir större i samkönade grupper eftersom det är de andra killarna respektive tjejerna som bedömer hur väl man "gör" maskulinitet respektive femininitet (jfr Foucault 1977, Fundberg 2003). För att undvika nedvärderande öknamn som "fegis", "tjejig" eller "bög" beter sig alltså killar "som killar" när de umgås med sina manliga kamrater. Berg påpekar att pojkar redan tidigt i livet normaliserar inbundenhet. Målet är att dölja hur man verkli-

gen känner. Normen för killar är att "vara cool", vilket påverkar hur pojkar blir män (Berg 2007: 63). Även tjejer införlivar beteenden i enlighet med normerna för femininitet när de är i en könshomogena grupp; de sitter till exempel och pratar om sina känslor. Denna uppdelning kan orsaka problem i vänskaper mellan killar och tjejer och även i heterosexuella relationer, eftersom killar och tjejer kan ha olika behov av att exempelvis tala om sina känslor. Konflikter kan också uppstå om tjejer ogillar sina pojkvänners "mer maskulina" beteende i en mansdominerad grupp jämfört med deras "mindre maskulina" beteende när de är ensamma med sina flickvänner (Berg 2007: 63).

När vänskap diskuterades svarade de flesta av de intervjuade att de ser skillnader mellan tjejers och killars vänskapsrelationer. Rasmus gör en observation och kommenterar maskulinitetsnormernas effekter:

I: Har du en vän eller någon du känner att du kan säga allt till?

Rasmus: Nej. Jag har mest... Visst har jag kompisar, men ingen jag kan säga allt till. Bland tjejer tror jag att det är så.

I: Har tjejer närmare vänner?

Rasmus: Ja.

I: Har du känt ett behov av att ha den här typen av vän?

Rasmus: Nej, jag har inte känt nåt behov, men visst, det skulle vara trevligt att ha det.

Rasmus identifierar normerna för tjejer och killar när han uttrycker att han tror att nära vänner är något som tjejer har, men inte killar. Eftersom att ha nära vänner uppfattas som feminint, förväntas eller uppmuntras inte killar att ha nära vänner. Några exempel på egenskaper som vanligtvis förknippas med maskulinitet är konkurrenskraft, styrka och att inte ha behov av att visa känslor. Det kan även anses vara en svaghet för en pojke eller man att ha behovet av att ha en nära vän, eftersom det är knutet till femininitet och

kvinnors förmodade behov av att prata med och anförtra sig åt varandra (Hearn 2004:56). Rasmus säger att han inte känner ett behov av att ha nära vänner, samtidigt som han säger han att det skulle vara trevligt att ha det. Att erkänna detta behov (som man inte har kunnat tillgodose) är i sig inte i linje med traditionella maskulinitetsnormer. Rasmus förnekande av behovet av att ha nära vänner är jämförbar med Burcars forskning om manliga brottsoffer. Burcars forskning visar att manliga brottsoffer behöver ta avstånd från att vara ett offer och förklara att de inte var passiva och sårbara när de utsätts för brott. Föreställningen att män inte är sårbara, passiva eller rädda präglar hur dessa unga män förstår sig själva som brottsoffer (Bucar 2005). Rasmus förnekande av att behöva nära vänner kan vara ett sätt för honom att förstå den skenbara skillnaden mellan de vänskapsband som tjejer och killar har. Att Rasmus uttrycker att det skulle vara trevligt att ha närmare vänner kan också ses som en kritik mot maskulinitetsnormer och dess konsekvenser för manlig vänskap.

Viktor, 15, ger ett annat exempel på maskulinitetsnormer när han diskuterar förväntningar på tjejer och killar. Viktor uttrycker att han inte har märkt att lärarna behandlar tjejerna och killarna olika. Å andra sidan säger han att han vet att det finns statistik som visar att detta fenomen existerar. Viktor förklarar sina tankar om könsnormer och förväntningar på tjejer och killar:

Viktor: Jag skulle säga att när det kommer till killar finns det mycket press på prestationsgrejer... som kommer från olika håll. Och att det finns ganska stora krav på att man ska vara manlig och inte visa svaghet. Vilket jag tycker är synd... man vågar inte visa vad man egentligen känner och hur det egentligen är. Man ska bara klara av allting och bära vad som helst. Så... för mig känns kön i allmänhet som en börda. Kvinnor har sina bördor och män har sina.

Viktor uttrycker tydligt att han är medveten

om de olika förväntningarna som finns på tjejer och killar och som är knutna till maskulinitet och femininitet. Han uttrycker också att dessa normer är en börda för både män och kvinnor. Han är kritisk till kravet på killar ”att man ska vara manlig och inte visa svaghet” och tycker det är synd. Jämfört med Rasmus är Viktor mer frispråkig och tydlig i sin kritik av könade förväntningar, vilket för honom innebär ett krav på att vara maskulin. Eftersom han vet att det inte anses vara lämpligt maskulint beteende känner han att det är obekvämt att visa känslor eller svaghet (även om han skulle vilja). Detta exemplifierar hur maskulina och feminina normer begränsar enskilda människors liv. Ambjörnsson och Butler hävdar att det inte finns något utrymme för alternativa beteenden när det finns en dikotomi mellan maskulinitet och femininitet. Vad som anses vara acceptabelt beteende är beroende av kön (Ambjörnsson 2004, Butler 1990). Vidare hänvisar Berg till den brittiska forskaren Frosh, som påpekar att killar behöver sammanhang där de kan reflektera över hur maskulinitet konstrueras. När killar får denna möjlighet tidigt i livet blir det tydligt att antagandet att killar inte vill prata om känslomässiga och privata angelägenheter, inte är sant. Denna myt har en negativ inverkan på killar och mäns beteende. De förblir tysta och uppvisar en skyddande fasad (Berg 2007:65 eller Frosh et.al. 2002, se även Pease 2003). Viktor uttrycker detta tydligt när han säger att man inte vågar ”visa vad man egentligen känner och hur det egentligen är” som kille.

d) Könade förväntningar

Könsnormer definierar ett antal regler och sociala förväntningar på hur en person bör bete sig grundad på deras kön. Under den första intervjuomgången bekräftade alla deltagarna idén om att tjejer och killar blir behandlade olika på grund av dessa könade förväntningar. I de flesta fallen uttryckte de intervjuade att de såg skillnader i föräldrars och lärares förväntningar på

killar och tjejer. Även könade förväntningar gällande sexualitet diskuterades och några av de intervjuade berättade vad de tror förväntas av tjejer och killar vad gäller sex. Det blev däremot uppenbart att frågor gällande sexualitet inte var lätta att ställa till alla intervjupersoner. De lettiska deltagarna var inte entusiastiska över att svara på frågor som handlade om sex och sexualitet. Även de yngsta deltagarna på Åland hade svårt att hantera ämnet. De deltagare som pratade om sexualitet kunde däremot ge tydliga exempel på de könade förväntningarna som finns gällande sex. Rasmus berättar till exempel om sin syn på hur tjejer och killar uppfattar sex:

I: Pratar du med dina tjejkompisar om sex?

Rasmus: Nej.

I: Ok... Tror du att tjejer har en annan syn på sex än vad killar har?

Rasmus: Ja.

I: Vad är skillnaden?

Rasmus: Folk tror att... Jag vet inte... Man skulle kunna tro att de [tjejer] är mer försiktiga och grejer.

Rasmus verkar inte ha en tydlig bild av huruvida det finns en skillnad mellan tjejers och killars sexualitet, men han är däremot medveten om normen för sexualitet; det vill säga att tjejer förväntas vara mer försiktiga än killar när det kommer till sex. Även om han säger att han inte pratar med sina tjejkompisar om sex har Rasmus ändå en normativ bild av sex och sexualitet. Viktor, å andra sidan, säger att han pratar med både sina tjej- och killkompisar om sex och uttrycker att han tror att tjejer är mer öppna när det gäller att prata om dessa frågor, även om killar också är öppna vad gäller sex. Han berättar:

Viktor: Jag skulle säga att det är individuellt.

I: Så du ser inga mönster gällande detta?

Viktor: Jo, det är den stereotypa grejen att... killar är som... det rent fysiska, samlaget, medan tjejer är mer för det romantiska.

I: Tycker du att det är så?

Viktor: Jo, jag ser några sådana tendenser, men jag undrar om det verkligen är så eller om det är så för att det antas vara så.

Viktor visar att han är väl medveten om könsnormerna gällande sexualitet och att människor omkring honom tenderar att agera i enlighet med dessa normer. Viktor ifrågasätter däremot om detta fenomen är statistiskt (eller "naturligt") eller om det existerar för att det finns en idé om att tjejer och killar bör bete sig på ett visst sätt.

Austra reflekterar kring samma ämne:

I: Är sex annorlunda för killar och tjejer?

Austra: Ja, helt annorlunda. För tjejer är det nånting speciellt... för killar är det ibland som en hobby. Det handlar också om popularitet, de tävlar om vem som har mest sex, för att få status.

I: Varför är det så? Är de födda så?

Austra: Nej, men det finns anlag som personer inte kan rå över.

I: Så det är människens kön, deras biologi som avgör det?

Austra: Till en viss grad. Men det handlar om hur vi tänker på det själva, om vi kan kontrollera våra känslor...

Austra uttrycker att hon ser en skillnad på hur killar och tjejer ser på sex. Hon konstaterar att tjejers sexualitet är mer knutna till känslor, medan hon tycker att killar tar sex på mindre allvar, vilket blir tydligt när Austra säger att det mer är som en "hobby" för vissa killar. På samma sätt som Viktor talar Austra om "anlag" för att förklara könsskillnaderna i förhållningssättet till sex, men säger samtidigt att det beror på en persons förmåga att kontrollera sina känslor. Detta indikerar att Austra tar hänsyn till både biologi och människors vilja när hon funderar över skillnaderna mellan killars och tjejers attityder till sex.

Lina pratar också om hur hon upplever att tjejer och killar i hennes omgivning pratar om sex:

Lina: Jag tycker det är lättare att prata med en tjej, för dom vet ju liksom ...

I: Tror du att killarna pratar om sex på ett annat sätt tillsammans... dina killkompisar till exempel.. än vad dom pratar med dig..?

Lina: Det tror jag. Jag tror dom pratar mer öppet med... jag tror det är lättare för dom också att prata med killar

I: Varför tror du att man pratar olika?

Lina: Man har ju olika platser. Det är ju liksom .... jag vet inte riktigt hur jag ska säga det. Det är ju så olika för en tjej eller en kille när det gäller sex. Nej jag vet inte

I: Är det din uppfattning att folk har olika behov på grund av att dom är tjejer och killar.

Lina: Jo det tror jag

I: Vad är det för skillnad?

Lina: Jag tror att killarna vill ha mer sex

Lina uttrycker med tveksamhet att hon tror att killar har ett större sexbehov än tjejer. Hon tror också att tjejer och killar ser på sex på olika sätt eftersom de har olika ståndpunkter. Lina kan inte förklara vad hon menar med ståndpunkter, men det är tydligt att hon ser en skillnad mellan killar och tjejer när det kommer till sexualitet. Hon kan inte sätta ord på vad normen är, men väl att det finns en norm.

Alla intervjupersoner bekräftade att de tror att det finns olika förväntningar på tjejer och killar vad gäller sex. Maskulinitet inbegriper att vara sexuellt aktiv och dominerande, medan feminitet förknippas med passivitet och undergivenhet. Män antas ta kontroll och vara aktiva, medan kvinnor måste vara respektabla. De bör inte vara intresserade av sex, men samtidigt ska de inte förneka sex.

Alla de intervjuade på Åland och i Lettland uppgav att sexualundervisningen i skolorna omfattar endast anatomi, inte känslor, åsikter eller normer kring sexualitet och kön. Med detta i åtanke var tjej- och killgrupperna en sällsynt möjlighet för dessa ungdomar att diskutera sexualitet ur dessa perspektiv. Alla ledare på Åland förklarade att kön och sexualitet var ämnen som

gruppdeltagarna visade mest intresse för, och som resulterade i de mest engagerande diskussionerna. I Lettland å andra sidan var det relationer mellan killar och tjejer, inte direkt sex och sexualitet, som var det mest populära ämnet.

Austra, 15, förklarar de olika förväntningarna som finns på tjejer och killar i hennes sociala sammanhang. Hon menar att tjejer är målinriktade och koncentrerar sig på sina studier, medan killar är självsäkra och starka. Austra har en positiv bild av killar och tjejer, men hon uppfattar dem på olika sätt. Hon förklarar:

Austra: Det finns många stereotyper för tjejer i allmänhet, de måste vara vackra. Vi har pratat om att tjejer förväntas vara felfria.

I: Tycker du att det borde vara så?

Austra: Jag tycker nej. Återigen är det en stereotyp, det finns ingen vacker eller ful, det finns bara ståndpunkter, stereotyper.

Austra är medveten om att flickor måste leva upp till förväntningarna att vara vackra och felfria. Hon tror också att dessa förväntningar inte existerar på samma sätt för pojkar. Austra är medveten om de befintliga könsnormer i sin omgivning, men på frågan om hon anser att dessa normer är rimliga betonar hon att dessa kvinnliga ideal bara är stereotyper, inte nödvändigtvis statistiska fakta. Normer om femininitet begränsar tjejers handlingsutrymme, de känner press på sig att vara perfekta. Senare i intervjun uttrycker Austra att det alltid finns människor som inte betar sig på det sättet, även om tjejer och killar i hennes omgivning följer könsnormerna. Hon har följande tankar om arbetsfördelningen i hemmet:

I: I framtiden, vem kommer städa hemmet?

Austra: Jag, men mannen måste var med också, till exempel, diska.

I: Gillar du ett rent hus?

Austra: Ja.

I: Men du tror att killar inte gör det?

Austra: De gillar det också. Återigen är det en stereotyp att killar inte gör nåt. Jag tror att killar städar också.

Samtliga intervjupersoner uttrycker att de är medvetna om att det finns olika förväntningar på tjejer och killar i deras sociala omgivning. På frågan om dessa förväntningar känns som en börda eller är svåra att leva upp till ger de olika svar. De flesta beskriver situationer där tjejer och killar blir orättvist behandlade. Däremot beskriver de inte huruvida könade förväntningar och normer har påverkat dem. De berättar inte heller om de känner till alternativa sätt på vilket de kan bete sig, trots det faktum att alla uttrycker att det finns förväntningar på grund av kön. Lina säger, till exempel:

I: Känner du krav på dig att du måste bete dig på ett visst sätt för att du är tjej?

Lina: Kanske lite. Nog känner jag att man måste bete sig på ett visst sätt

I: Tycker du att det är lätt att leva upp till dem förväntningarna?

Lina: Nog är det ganska lätt

I: Kommer det av sig självt eller är det något du måste tänka på?

Lina: Nej det kommer av sig självt.

Linas reflektioner kan knytas an till poststrukturalistisk genusteori som hävdar att människor utför och behandlar andra efter de normer som är förknippade med deras kön. Ofta gör människor detta omedvetet och de uppfattar det inte som något andra påtvingat dem, utan människor väljer till synes normativa beteenden själva (jfr Butler 1990, Hearn 2004:53). Alla de intervjuade inser att det finns skillnader i vad tjejer och killar förväntas göra, men att bete sig i enlighet med dessa förväntningar är inte alltid ett medvetet val. Trots att de intervjuade ser de könade förväntningar människor har på dem, har de flesta inte tänkt på eller problematiserat denna fråga tidigare. Materialet från den första om-

gången intervjuer visar att deltagarna inte ofta talade öppet om dessa frågor i sin vardag.

Att tjejer och killar betar sig i enlighet med könade förväntningar kan vara relaterat till hur maktrelationer fungerar. Makt, och empowerment, kan definieras som förmågan att göra självständiga val. Verklighet valfrihet existerar bara om det finns uppenbara och tänkbara alternativ. Maktrelationer som till exempel könsnormer är mest effektiva när de inte uppfattas som sådana. Stereotypa manliga eller kvinnliga beteenden kan se ut som aktiva val, men de kan också grunda sig på förnekandet av val (Kabeer 2005:14). När människor har forum där de kan problematisera och diskutera könsrelaterade normer och förväntningar ökar möjligheten till aktiva val (jfr Berg 2007, 2005 Kabeer, Frosh et.al. 2002).

e) Bestraffning och belöning – konsekvenser av könade förväntningar

Samhälleliga könsnormer resulterar i könade förväntningar på hur man betar sig som tjej eller kille. Dessa förväntningar kan komma utifrån, från föräldrar, lärare, vänner och media. De kan också komma inifrån, från känslor av att vilja passa in och vara "normal". De som lyckas uppfylla könade förväntningar blir belönade, medan de som inte uppfyller dessa normer kan bli bestraffade för sitt beteende. Även om många av de intervjuade gav exempel på vilka förväntningar de uppfattade i sin omgivning kunde inte många av dem knyta förväntningarna till straff eller belöning. En del av de intervjuade uttryckte dock vad som skulle kunna tolkas som sociala konsekvenser av att inte följa normen, straff som drabbar dem som bryter normer. Lina säger exempelvis:

Lina: Om killar har sex utan att ha en relation, även med ett antal personer, så är det ingen som bryr sig, men om en tjej gör det, då tycker folk att hon är en hora.

Linas exempel understryker en vanlig norm i

det västerländska samhället kopplad till kön och sexualitet. Killar förväntas vara sexuellt aktiva, erfarna och ha (många) olika partners. När killarna uppfylla denna förväntan är det "ingen som bryr sig", det vill säga ordningen har inte störts, utan snarare har normerna förstärkts. Tjejer, å andra sidan, förväntas inte vara lika sexuellt aktiva och/eller ha många olika partners. Om en tjej betar sig på samma sätt som killar, kan det resultera i att hon omtalas på ett negativt sätt, exempelvis blir kallad för "hora". Detta kan ses som ett uttryck för det sociala straffet som kan bli konsekvensen när man inte ses som normal, det vill säga uppträder på ett sätt eller uppfattas att uppträda på ett sätt som bryter mot normen för kvinnors sexualitet (Ambjörnsson 2006:69, Butler 1990 :51-52).

Uldis, 16, ger ytterligare ett exempel på konsekvenser som följer på ett misslyckande att uppfylla könade förväntningar. Han pratar om könsnormer knutna till olika yrken:

I: Företag brukar drivas av män. Varför är det så?

Uldis: Många säger att det beror på att män är smartare.

I: Är det också din åsikt?

Uldis: Nej, jag tycker att män och kvinnor är lika smarta.

I: Varför tror du att män oftare har chefspositioner då? Är det nåt de är födda med?

Uldis: Det är ingen skillnad. Det är på grund av samhället som vi tror att bara män kan bli byggare. Men de [kvinnor] är samma som vi. De kan göra vad som helst.

I: Men de gör inte det?

Uldis: Men vi kan också ha på oss kjolar, men vi gör inte det. Det skulle inte accepteras.

Den intervjuade verkar vara väl medvetna om vilka normer och antaganden som finns om tjejer och killar (killar är smartare, tjejer kan inte bli byggare). Samtidigt anser han att rollerna är socialt konstruerade. Han uttrycker att det finns ett socialt ramverk som dikterar och begränsar

sar vad en individ kan och inte kan göra för att accepteras i samhället. Pojkar kan bära kjolar i teorin, men om det hände i verkligheten skulle det inte accepteras av andra. Uldis uttrycker att det finns könsbundna förväntningar, att könsrollerna är socialt konstruerade och att verkliga konsekvenser följer av att inte uppträda som enligt förväntningarna. Exemplet som intervjupersonen ger klargör hur könsnormer upprätthålls genom sociala belöningar och bestraffningar (Hirdman 2001, Ridgeway och Correll 2005, Hearn 2005). Det sociala straffet för att inte föga sig till normerna kan anta olika former. Killar kan bli hånade, få en utskällning eller till och med kroppsbestraffning. Pojkar som inte lyckas leva upp till maskulina normer kan kallas för "böga" för att understryka att misslyckandet att bete sig enligt normen har minskat personens maskulinitet. Wasshede har forskat om män som definierar sig själva som heterosexuella feminister och normbrytare som ibland bar kjol. Hennes forskning visar att det finns gränser att överväga även i dessa situationer när normen bryts medvetet. Männerna i hennes studie bar bara kjol i så kallade säkra miljöer, det vill säga runt andra manliga heterosexuella feminister. Dessutom användes kjol i kombination med skjorta och slips, det vill säga maskulint kodade kläder. Inte ens dessa män - som ville utmana maskulina normer - ville riskera att uppfattas som alltför feminina eller "bögiga" (Wasshede 2005). Att bryta normer kan leda till social utstötning, trakasserier och våld. En man klädd i kjol tar en risk eftersom det kan utlösa en våldsamt reaktion hos andra män. Uppenbarligen påverkar normer inte alla på samma sätt, eftersom vissa människor kan välja att bryta normen eller inte, medan andra inte har det valet.

Lina, 15, pratar om de begränsningar och straff som kan medfölja normen:

Lina: Vissa lärare, som är män, de favoriserar tjejer och ger dem högre betyg och gre-

jer. Och hemma... min bror har helt andra tider än när jag var i hans ålder.

I: Vad är skillnaden? Har han mer frihet?

Lina: Ja, han har mer frihet, mycket mer frihet än vad jag hade.

I: Tror du att det här beror på att du är tjej?

Lina: Ja, jag tror det.

Senare i intervjun fortsätter Lina att berätta att vuxna behandlar tjejer mer försiktig än killar. På frågan om hon ser detta i sitt vardagliga liv, svarar hon:

Lina: Jag märker det hela tiden. Min pappa... han behandlar mig väldigt... han är extremt försiktig med mig, men min bror får göra vad han vill.

Elisabeth, 13, uttrycker också sina tankar kring vuxnas förväntningar:

Elisabeth: Jo, dom flesta vuxna så tycker ju att tjejer ska var ordentligare och grejer... det märker man ganska direkt för oftast så är dom mycket mer toleranta för killarna

I: På vilket sätt då?

Elisabeth: Dom förväntar sig att killarna ska glömma pennor och sådant, men när en tjej glömmet så får man direkt en anmärkning

I: Om killar glömmet nåt?

Elisabeth: Nä, dom kan nog glömma fler gånger och lärarna bara säger "det gör ingenting".

Rasmus, 14, gör en liknande observation:

Rasmus: jag tror lärarna har en bild av killar att dom är lite stökiga och så

Elisabeth, Lina och Rasmus, uttrycker alla att de vuxna i deras omgivning behandlar dem på könsspecifika sätt. De understryker i synnerhet en förväntan eller en norm om att killar är (eller borde vara) mer aktiva, högljudda och kan ta vara på sig själva, medan tjejer är (eller bor-

de vara) mer passiva, väluppfostrade och behöver bli omhändertagna.

Linus exempel handlar om att ha mindre frihet och fler regler att följa på hemmaplan, medan Elisabeth pratar om att behöva bete sig på ett lugnt och samlat sätt i skolan. Båda är exempel på förväntningar som uppenbarligen är uppdalade efter kön och har en begränsande inverkan på unga killars och tjejers liv. Rasmus säger att lärarna förväntar sig att han ska vara stökigare. Han förklarar inte detta vidare, men hans uttalande visar att han uppfattar denna könsnormativa förväntan.

Ovannämnda exempel visar på hur könade förväntningar relaterar till social bestraffning och belöning, samt hur de påverkar tonårskillars och tjejers vardag. Tjejer gynnas av lärarna i skolan, men de åtnjuter inte samma frihet som sina bröder hemma. För pojkar är det tvärtom. Detta är knutet till maskulinitets- och femininitetsnormer. Killar förmodas kunna ta hand om sig själva i högre utsträckning än flickor. Dessutom knyter det an till föräldrarnas rädsla för att tjejer riskerar att bli föremål för manligt (sexuellt) våld. Intervjupersonernas uttalanden manifesterar också att killar bli belönade för att bete sig på ett visst sätt, medan tjejer blir bestraffade för samma handlingar.

Andra omgången intervjuer

Under den andra omgången intervjuer ställdes frågor angående könsnormer och jämställdhet igen. Detta för att se om deltagandet i tjej- och killgrupper hade gett deltagarna de verktyg som behövs för att problematisera normer kring kön, det vill säga om deras perspektiv hade ändrats.

a) Jämställdhet

Enligt gruppledarna försökte alla grupper att diskutera jämställdhet på ett eller annat sätt under gruppträffarna. Ett av tjej- och killgruppsmetodens mål är att öka deltagarnas medvetenhet om frågor som rör (o)jämställd-

het i samhället knutna till ämnen som är relevanta för ungdomarna. Att kunna sätta ord på ens syn på ojämlikhet och orättvisa situationer kan ses som en process av empowerment. I den andra omgången intervjuer påpekade flera gruppmedlemmar att de haft en hel del diskussioner om jämställdhetsfrågor. De fortsatte med att säga att tjej- och killgruppen var en av de få, om inte den enda, platsen där detta var möjligt. I intervjun med Ilze talar hon om gruppens diskussioner om jämställdhet:

I: Vad var det bästa med gruppen?

Ilze: Det bästa var att vi kunde diskutera teman som vi inte har kunnat diskutera utanför gruppen.

I: Till exempel?

Ilze: Det var till exempel om killar och tjejer, om jämställdhet... Vi brukar inte diskutera sådana här saker, och här fanns det en möjlighet att göra det.

I: Och du tyckte att det var intressant?

Ilze: Ja.

Under andra intervjuomgången med Uldis påpekade han också detta direkt:

I: Vilket [tema] tyckte du mest om?

Uldis: Temat om jämställdhet. Det har fastnat i min hjärna mest.

Han fortsätter att berätta om hur han ser på jämställdheten i Lettland:

Uldis: Kvinnorna är inte exkluderade, men män ges mer möjligheter.

I: Har du observerat det någonstans?

Uldis: Nej, men män har oftare en anställning jämfört med kvinnor... kvinnor har mindre möjligheter att få svårare jobb, till exempel som att bli brandmän.

Efter att ha diskuterat jämställdhet i gruppen observerade Uldis att kvinnor har färre möjligheter på arbetsmarknaden. Han kopplar detta till jämställdhet som han definierar som följande:

Uldis: När man försöker uppnå att kvinnor inte exkluderas, att de har möjlighet att göra samma saker som män gör.

Båda intervjupersoner säger att jämställdhet har varit ett av de mest intressanta teman som diskuterats i grupperna. Austra uttrycker också sin syn på kön och makt i samhället. På frågan om hon tror att kvinnor och män behandlas olika i samhället, säger hon:

Austra: Jag ser det mycket som en kamp mellan könen. Från mitt perspektiv accepterar samhället killar mer. Det sägs att killar är det starkare könet, det är bara män som röstas in i parlamentet. Det kanske är så att människor inte litat på kvinnor till en viss del.

I detta uttalande instämmer Austra med Uldis och påpekar att större acceptans av män i samhället kan leda till att fler män sitter i beslutsfattande positioner, exempelvis i parlamentet. Ingen av de lettiska intervjupersonerna hade enligt dem själva möjlighet att diskutera dessa frågor utanför grupperna. Detta kan också förklara varför de hade svårt att tala om detta i den första omgången intervjuer. Det är tydligt att alla har utvecklat sitt sätt att tala om (o)jämställdhet. Teoretiskt sett visar dessa uttalanden att diskussionerna i gruppen har pekat på den maktobalans som finns i samhället, där män (och maskulinitet) uppfattas som överlägsna kvinnor (och femininitet) (jfr Hirdman 2001). Diskussionerna i grupperna har gjort att deltagarna nu tänker på och i viss mån ifrågasätter denna könsmaktordningen.

I Linas grupp infördes frågan om könsrelaterat våld genom att gruppen fick titta på en film om ett våldtäktsfall i en liten stad i Sverige. Våldtäktsoffret, en ung tjej, hade blivit utstött efter nyheten om våldtäkten kom ut. Våldtäktsmannen var en populär kille och varken vuxna eller ungdomar trodde på tjejens berättelse. Senare

våldtog killen en annan tjej. Lina minns den diskussion som fördes efter att ha sett filmen:

Lina: Det var konstigt att ingen trodde på henne och att den där andra tjejen också blev våldtagen och prästen var helt sjuk som lät honom komma in i kyrkan. Men vi hade alla samma åsikt om det.

I: Vad var det för åsikt?

Lina: Vi tyckte alla att det var fel, att det var konstigt att det hände.

I: Tror du att det skulle vara annorlunda om det hände på din skola?

L: Det beror på. Eftersom killen var... han ansågs vara en bra kille. Jag tror det skulle finnas tvivel här också... ja, det skulle kunna hända.

Frågan om sexuellt våld diskuterades i gruppen och alla deltagarna hade uppenbarligen samma åsikt i frågan; att det var fel och orättvist av människor i våldtäktsoffrets omgivning att inte tro på henne bara för att gärningsmannen hade hög status. Eftersom tjejgruppen var den enda plats där tjejerna hade möjlighet att diskutera dessa frågor kan man konstatera att medvetenheten om frågan om våldtäkt, ur ett genusperspektiv, har stigit. Vad som är ännu mer intressant är att Lina också anser att dessa mekanismer av misstro mot våldtäktsoffret på grund av gärningsmannens höga status också kan bli verklighet i hennes egen skola. Den intervjuade kopplar tydligt filmens tema till sin egen omgivning. Detta tyder på att gruppdiskussionerna bidragit till att lyfta fokus från det enskilda fallet till den strukturella nivån och därigenom bredda tjejernas medvetenhet om den bristande jämställdheten i samhället (jfr Jeffner 1997).

Ett annat exempel på diskussioner om jämställdhet kommer från en killgrupp på Åland. Vid ett möte började två av deltagarna diskutera varför det lokala herrfotbollslaget och den lokala damfotbollslaget fått märkbart olika mycket uppmärksamhet i de lokala medierna. Deltagarna hade märkt att herrlaget fick mycket mer

uppmärksamhet i lokala medier trots att båda lagen spelade i den högsta divisionen och damlaget oftast hade bättre resultat. Efter att ha studerat tidningarna bekräftades deras hypotes, det rapporterades mer om herrlaget. Dessutom var artiklarna om herrlaget ofta längre och hade av större bilder än rapporter om damlaget. Enligt gruppledarna började gruppen intressera sig för genusfrågor i relation till media efter att könsroller, normer och makt, diskuterats. Detta visar att gruppdiskussionerna om könsnormer gav deltagarna verktyg för att ifrågasätta dessa strukturer i sin vardag. Ett liknande exempel gav också en lettisk gruppdeltagare, Ilzes när hon berättade om vilka av diskussionerna som rörde jämställdhet hon kunde minnas:

I: Om vi pratar om killar och tjejer, om jämställdhet, vilket tema minns du mest?

Ilze: Det var någon som läste en historia och det var olika versioner på svaren och vi fick välja ett. Det handlade exakt om jämställdhet. Det var till exempel Anna och Pēteris, de spelade båda basket och ordförande i stadsfullmäktige skulle besluta vilka som skulle få uniformer. Det gavs till killarna och tjejerna var tvungna att köpa uniformerna själva och i tidningen visade de en bild på killarna men inte tjejerna.

Ett annat tema som diskuterades i grupperna var könsrelaterat våld. De flesta av deltagarna angav i de första omgången intervjuer att sexuellt våld, såsom sexuella trakasserier, våldtäkter och människohandel var ämnen som de inte diskuterade med vuxna eller sina vänner. Våldtäkt var den enda fråga som diskuterades i några av deltagarnas omgivning, men bara i anslutning till aktuella våldtäktsfall. Under den andra omgången intervjuer uttryckte däremot många av deltagarna att de numera diskuterade dessa frågor. Austra berättar om sitt övergripande intryck av gruppen:

Austra: Jag tyckte om det jättemycket, jag lärde mig en massa nya saker.

I: Till exempel?

Austra: Jag har sett mycket material om människohandel. Det har fått mig att tänka på det.

Austra konstaterar i sin andra intervju att deltagandet i tjejgruppen varit en positiv upplevelse och att hon lärt sig mycket, till exempel om människohandel. Detta uttalande visar att diskussionerna i gruppen om detta ämne har gjort intryck på henne och har höjt hennes medvetenheten i olika frågor. Kunskapen om könsrelaterat våld och jämställdhet har tydligen bemäktigat deltagarna. Medvetenhet om (o)jämlighet i samhället möjliggör för deltagarna att se fler alternativa åtgärder. Vetskapen om att förväntningar och orättvisor delvis beror på könade förväntningar ger dem möjlighet att agera annorlunda. Den hierarkiska strukturen mellan män och kvinnor, maskulint och feminint, möjliggör könsrelaterat våld som våldtäkt, trakasserier och människohandel. Detta är det extrema uttrycket för bristande jämställdhet. Kunskap om ojämställdhet och könsrelaterat våld har gett deltagarna en större förståelse och försett dem med verktyg för att associera maktobalansen i samhället till vardagliga situationer.

b) Kön som dikotomi och hierarki

I den andra omgången intervjuer undersöktes om intervjupersonerna hade en annan syn på kön, de sociala uttrycken av kön och könade beteenden. När Viktor får frågan om han tror att det finns olika förväntningar på tjejers och killars beteenden, svarar han:

I: Men tycker du att tjejer och killar behandlas olika då?

Viktor: Jag tror inte dom behandlas olika överallt, men jag tror det finns tillfällen då det händer

I: Varför tror du att man behandlar tje-

jer och killar olika i vissa situationer, vissa sammanhang?

Viktor: För att man är upplärd redan från början att tjejer och killar ska vara olika, tjejer får rosa leksaker och dockor och får såna... matlagningsgrejer och låtsas vara hemmafruor och så vidare och killar ska ha bilar och actiongrejer och sporta hela tiden

I: Är just de sakerna något ni har diskuterat i gruppen, vad som är manligt och vad som är kvinnligt, och just det här med leksaker som du tar upp...?

Viktor: Ja, jag tror det, lite åtminstone

Viktor uttrycker att det har förekommit vissa diskussioner om dessa frågor i gruppen och han kopplar tydligt beteenden och könsnormer till vad folk får lära sig när de växer upp. Detta visar att han ser de olika förväntningar på tjejer och killar som sociala konstruktioner, det vill säga att de är föränderliga. Intervjupersonens uppfattning av kön har inte helt förändrats, men han uttrycker sig på ett annat sätt och det är uppenbart att det har förts diskussioner om dessa frågor i gruppen och att det har påverkat honom.

Ytterligare ett exempel ges av Kärllis som förklarar varför han tycker att killar och tjejer är olika:

Kärllis: Som jag ser det, ja. För att tjejer uppfostras annorlunda från födseln. Därför tycker jag att tjejer är så annorlunda.

I: Hur tror du... Hur ska det bli mer jämställt?

Kärllis: Jag tycker det är ok [skillnaden]. Jag ville inte leka med Barbies när jag var liten. (...)

I: Brukar du till exempel sy kläder?

Kärllis: Ja. Min mamma lärde mig att sy, så nu syr jag.

Kärllis uttrycker att han tror att tjejer skiljer sig från killar och fortsätter med att säga att han tycker att skillnaderna är "ok", det vill säga att skillnaderna inte är ett problem och behöver inte ändras. Samtidigt inser han att skillnaderna är

socialt konstruerade. Han kopplar skillnaderna mellan killar och tjejer till hur de har uppfostrats. Kärllis är själv ett exempel på att föräldrarnas uppmuntran är viktig för utvecklingen av tjejers och killars intressen; Kärllis gillar antagligen att sy eftersom hans mamma lärde honom det. Kärllis kan länka olika beteenden till olika intressen i barndomen, men han kan inte riktigt koppla det till att det finns andra alternativ. Om han hade uppmuntrats att leka med Barbie, kanske han hade velat leka med dem. Kärllis uttalande visar att diskussionerna i gruppen har gett honom kunskap om den sociala konstruktionen av könsnormer och förväntningar, men han ser inte detta som ett problem.

I den första intervjun med Pēteris hade han en klar uppfattning om hur tjejer och killar var beskaffade. Han såg också stora skillnader mellan könen i sin framtid. I hans världsbild hade könsroller en central position, där mäns och kvinnors beteendemönster var helt separata och statiska. Frågor om könsroller och familjeliv kom upp igen i den andra intervjun:

I: Har dina tankar om roller i familjen förändrats?

Pēteris: Jag kan se att kvinnor kan göra mäns arbete. De är bra på det. Det finns inget fel på det.

I: Vem måste vara familjeförsörjaren?

Pēteris: Det beror på en själv... på utbildning och allt annat. Om man är lat eller arbetsam.

Här uppenbarar sig en liten förändring i den intervjuades uppfattning om skillnaderna mellan tjejer och killar. I den första intervjun var en könsbaserad arbetsdelning ganska tydlig i hans uttalanden. Även om Pēteris fortfarande talar om "mäns arbete" i den andra intervjun, verkar han nu tro att det arbete man kan göra beror på exempelvis utbildning snarare än kön. Diskussionerna i killgruppen synes ha gett honom verktyg för att problematisera den normativa syn han

tidigare hade på den könsbundna fördelningen av arbete. Till viss del ifrågasätter han synen på kön som statisk och med tydliga gränser för vad män och kvinnor kan göra. Men längre fram i intervjun uttrycker Pēteris att han tycker att det är "naturligt" för killar och tjejer att leva "olika liv", eftersom de är killar och tjejer. Trots att han till en början ifrågasätter den tydliga dikotomin uttrycker han senare att han ser skillnader mellan tjejer och killar som naturliga. I andra delar av intervjun antyder den intervjuade att gruppen har förändrat det sätt på vilket han ser andra i hans omgivning, framför allt tjejer. Sammanfattningsvis ser intervjupersonen fortfarande tjejer och killar som till sin natur olika, dock har han börjat att ifrågasätta könsroller och normer. Till exempel anser han nu att människor kan göra saker som inte nödvändigtvis överensstämmer med vad som förväntas av deras könsroller. Det faktum att han beskriver denna förändring som ett resultat av gruppdiskussionerna avslöjar att deltagandet i gruppen har utmanat intervjupersonens åsikter.

I den andra intervjun med deltagarna besvarades frågan om varför tjejer och killar behandlas eller beter sig annorlunda. Könsnormer i samhället är ofta internaliserade och ses som statiska genom att skillnaderna knyts till biologi (jfr Butler 1990, Connell 1995). Därför är det intressant att se vad deltagarna ser som roten till skillnader i beteende och förväntningar på tjejer och killar. På frågan om hon tror att tjejer beter sig på ett visst sätt eftersom de är födda på det sättet svara Austra:

Austra: Från födseln leker små barn tillsammans jättebra. Men när de växer upp säger folk att det finns kön och att de därför inte tillåts bete sig på ett visst sätt.

Det är uppenbart att Austra inte uppfattar sociala könade beteenden som fasta eller givna från födseln. I den första omgången intervjuer talade hon om att stereotyper påverkar hur tjejer och

killar är, men gick inte närmare in på vad hon trodde var de bakomliggande orsakerna för denna skillnad i beteende. Hennes svar i den andra intervjun visar däremot att hon tror att könsspecifikt beteende har att göra med vad vi lärt oss som barn, vilket tyder på en förståelse av om kön som en social konstruktion.

c) Att göra kön – maskulinitet och femininitet

Könsnormer förstärker och skiljer "normala" feminina och maskulina beteenden från "onormala" beteenden genom språket, hur vi agerar, hur vi behandlar andra och vad vi förväntar oss av dem (Hearn 2004:53). Dessa normer upprätthålls av hierarkin mellan könen där maskulinitet är överordnad femininitet. Ett syfte med tjej- och killgruppsmetoden är att diskutera hur samhället konstruerar femininitet och maskulinitet, undersöka könsmaktsordningen och lära deltagarna att koppla orättvisor i vardagen till genusordningen. I den andra omgången intervjuer undersöktes om gruppdiskussionerna har kunnat förse deltagarna med verktyg för att tillämpa den kunskap de förvärvat om könade förväntningar och normer i sin vardag.

I den andra intervjun med Rasmus förklarar han att det finns förväntningar och press på killar i hans omgivning att göra bra ifrån sig inom idrott:

I: Märker du av någonting av det skulle vara nån press vad gäller sport på killar i din omgivning

Rasmus: Jo, jo absolut. Ja har ju inget sånt, jag går ju inte på nån sport, men, jo men det är det ju, speciellt det här med de som spelar fotboll..det är en jäkla press på dem

I: Hur märker du det?

Rasmus:: De flesta känner sig säkert tvingade att gå på träning bara för att få vara med i det där fotbollsgänget

I: Märker du att det är någon skillnad mellan killar och tjejer som spelar fotboll?

Rasmus:: Jo, tjejer har inte alls lika mycket press på sig känner jag, de gör det mest för skoj skull

I: Varför tror du att man förväntar sig eller att man pressar killar mer. Hur kommer det sig?

Rasmus:: Det har ju alltid varit så att killar får ju mer uppmärksamhet genom sport och det är väl därför

I: Varför får de det då?

Rasmus:: Det har jag ingen aning om men det har ju alltid varit så faktiskt, tyvärr

Efter att ha diskuterat den press killar känner inför att göra bra ifrån sig inom idrott, noterar Rasmus detta fenomen bland sina klasskamrater och visar att han tycker att det är problematiskt. Däremot kan han inte svara på varför han uppfattar situationen på detta sätt. Han visar också att han är kritisk till det faktum att killar får mer uppmärksamhet än tjejer när det gäller prestationer i sport. Hans användning av ordet "tyvärr", avslöjar att han finner det orättvist mot flickor. Jämställdhet, liksom empowerment, förstås ofta som att förbättra situationen för kvinnor och flickor. De fördelar som alla människor skulle vinna på jämställdhet ignoreras ofta. Att diskutera maskulina normer är en viktig del i killgruppsmetoden eftersom könsnormer inte bara begränsar tjejer, utan påverkar även killars liv. Denna press och dessa förväntningar kan undvikas genom dekonstruktion av könsnormer.

När deltagarna tillfrågades om de frågor de diskuterade i grupperna blev det uppenbart att många av dessa frågor inte diskuterades någon annanstans.

I: Vad tycker du att ha varit den diskussion, eller tema som du kommer ihåg bäst?

Viktor: Den om vardagsvåld tror jag

I: Ok. Vad pratade ni om då?

Viktor: all slags våld som förekommer i vardagen, som man... liksom tar ganska lätt på men som förekommer mycket. Att man slåss hela tiden. Och lite om våld i allmänhet.

Killgruppsledarna uppmuntrades särskilt att prata med sina grupper om temat våld. Ämnet

handlar om hur killar ofta använder våld, även i lekfulla situationer, som ett sätt att uttrycka sig. Maskulinitetsstudier visar att maskulinitetsnormer begränsar killars möjligheter till fysisk beröring bland vänner annat än när beröringen är ett uttryck för aggressivitet (Connell 1995:134). Både Rasmus och Viktor uttrycker att deltagandet i killgruppen gav dem en plats där de kunde reflektera över och ifrågasätta maskulina normer som till exempel pressen att prestera bra inom idrott eller vardagligt våld. Viktor uttrycker också att han börjat lägga märke till det i sin sociala omgivning efter att ha talat om det i gruppen och att han nu ifrågasätter om det egentligen är ett bra sätt att uttrycka sig. Killgrupper är en av få arenor där killar har möjlighet att prata om känslor och normer, vilket de vanligtvis inte uppmuntras att göra (jämför Berg 2007:65 och Frosh).

Kärlis ger ett annat exempel som kan kopplas till maskulinitet och våld:

I: Har någonting ändrats i er [gruppdeltagarna emellan] relation?

Kärlis: Ja, vi är mer öppna med vad vi tycker, vi skojar mer med varandra. Både i gruppen och utanför den. Vi gjorde det innan också, men det är ännu mer nu.

I: Är era skämt "vänliga" eller är de "förnedrande"?

Kärlis: Det beror på. Ibland är det förnedrande, men ingen tar åt sig för vi bor på internatet tillsammans och man möter sänt hela tiden. Jag tar inte åt mig av sådana saker längre.

Kärlis exempel liknar Viktors tidigare uttalande om våld i killars vardag. I killars dagliga liv finns våld i olika former, inte minst i våldsamma beteenden som är tänkta att vara "för skojs skull". Verbal misshandel i form av exempelvis i form av skämt som Kärlis talar om är en del av detta. Även om det bara är "för skojs skull", leder det till att killar alltid måste vara på sin vakt även när umgås med nära vänner. För killar är våldsamt

beteende ofta normaliserat (jfr Connell, 1998 Hearn, Pringle 1995). De strikta begränsningarna kring maskulinitet lämnar få möjligheter för unga män att uttrycka alternativa tolkningar av maskuliniteter och därför kan diskussioner i killgrupperna, som hjälper till att dekonstruera normer kring kön, ha en positiv effekt på killar. Kärllis deltagande i killgruppen har inte lett till förändringar i hans beteende gällande vardagligt våld, såsom verbal misshandel, men han uttrycker tankar som indikerar vissa förändringar:

I: Du har varit med i gruppen sedan januari. Har du märkt några förändringar hos dig själv under den här tiden?

Kärllis: Ja, jag är mer förstående. Till exempel, om det är nån som inte klarar av en sak, då tvingar jag inte honom att göra det utan då gör jag det själv istället.

I: Kommer du ihåg hur du betedde dig i början av gruppen – har något förändrats?

Kärllis: Ja. I början fick vi kakor, jag skrek och alla bråkade... nu delar jag ut dem till alla försiktigt. Och alla tar två eller tre kakor. I början av året när vi hade håltimmar så "ramlade" vi in i datasalen och blev sen utslängda. Nu har vi lärt oss att inte gå in i klassrummet om läraren är där inne.

Enligt Kärllis har pojkarna blivit mer omtänksamma mot andra. Han förklarar också att han är mer förstående och knuffar inte andra så mycket som han gjorde innan. Kärllis beteende har förändrats till viss del, vilket kan förstås som ett resultat av hans medverkan i killgruppen. Hans uppfattning om normer för maskulint beteende har uppenbarligen blivit ifrågasatt i och med införandet av icke-våldsamma beteenden som alternativ.

Ilze uttrycker också några tankar om maskulinitet som liknar dem som Lina uttryckte i sin första intervju; att killar i grupp börjar "bete sig som killar":

I: Ni kanske har pratat om hur killar och tjejer betar sig?

Ilze: Ja.

I: Vad har ni pratat om?

Ilze: Att killar betar sig dåligt i skolan. När de inte är i en grupp är de helt ok.

I: Vad menar du med dåligt?

Ilze: De töntar sig; de drar en i håret, kastar papper och spottar. När de är ensamma är de väldigt artiga.

I: Hur tror du... varför betar de sig på det här sättet?

Ilze: De kanske vill vara sin grupp till lags, andra killar.

I det här exemplet belyser Ilze en viktig aspekt av att göra kön; att kön konstrueras i relation till andra. Som tonåring är det särskilt viktigt att relatera till andra när man gör kön. Eftersom andra killar är de som bekräftar eller underkänner vissa beteenden genom belöningar och bestraffningar, görs maskulinitet först och främst i förhållande till andra män. Linas uttalande om att pojkar i grupp börjar "bete sig som killar" är en observation som Ilze bekräftar. För Lina och Ilze tycks det vara självklart att killar agerar annorlunda bland andra killar. Ilzes svar visar att detta är en fråga som de har diskuterat i hennes tjejgrupp. Framförallt har de också diskuterat varför vi gör kön i könshomogena grupper; killar betar sig som killar med en grupp killar eftersom de vill vara sin grupp till lags. Ilzes grupp har med andra ord diskuterat hur kön konstrueras.

Elisabeth ger ett annat exempel på hur kön konstrueras när hon talar om en film de såg i sin grupp om omvända könsroller:

Elisabeth: Två killar som betedde sig såhär jätte tjejigt, så var det en tjej som betedde sig jätte killigt. Vi diskuterade "kan det vara såhär i verkligheten?" och vi bara "jo... det skulle det kunna". Men om en kille skulle bete sig jätte tjejigt skulle han bli kallad gay och sådär.

I: Tycker du att killar och tjejer betar sig olika?

Elisabeth: Jo

I: Hur tror du att det kommer sig då?

Elisabeth: Ja, jag vet inte. Det har väl alltid varit så, att killar är mer manliga, att dom

är tuffare och så tar hand om alla tjejer och sådär.

Elisabeths citat visar att hennes grupp har diskuterat maskulinitet och femininitet och uppfattningen att män borde vara maskulina och kvinnor feminina. För att utmana de begränsningar som maskulina och feminina könsnormer skapar för människor måste det finnas diskussioner och kunskap om dem. Annars förblir normer osynliga och alternativa beteenden är inte möjliga (Ambjörnsson 2006:69). Elisabeths uttalande visar också att skildringar av omvända könsroller fortfarande skapar negativa reaktioner, "Jag tyckte det såg jättekonstigt ut". Dessutom säger hon att om en kille betar sig på ett "tjejigt" sätt skulle han i verkligheten kunna kallas för "böj". För Elisabeth verkar det otänkbart att någon skulle bete sig utanför könsnormer och förväntningar på grund av det sociala straffet det kan medföra. Det faktum att Elisabeth kommenterar feminina killar snarare än maskulina tjejer exemplifierar att feminina män ses som "konstigare" än kvinnor som är maskulina.

Utifrån genusteori förklaras detta med att kvinnor har större möjligheter att anta ett maskulint beteende än tvärtom, eftersom maskulint beteende ses som överordnat feminint beteende. Dessutom visar hennes svar att även om det har förekommit en del diskussioner om könsroller, problematiserar hon inte grunden till varför tjejer och killar förväntas bete sig olika. Hon verkar fortfarande ta för givet att tjejer betar sig på ett sätt, och killar på ett annat.

d) Könade förväntningar och dess konsekvenser

I den första omgången intervjuer bekräftade alla deltagare att tjejer och killar behandlas olika. Några påpekade att detta är orättvist, andra att det berodde på att tjejer och killar i själva verket är olika och därför förväntas bete sig olika. I den andra omgången intervjuer ifrågasatte flera av intervjupersonerna de könsnormer som de ta-

lade om i första intervjun, och de var kritiska till att könsnormer får bestämma människors beteende.

I Linas grupp diskuterades hur tjejer och killar behandlas i skolan och hur lärarna har olika förväntningar på flickor och pojkar:

Lina: Vi pratade om att när en tjej är stökig i skolan, då måste det vara nåt fel på henne, men när en kille är stökig är det helt normalt.

I: Känner du igen det här i ditt vardagliga liv?

Lina: Ja, jag antar att det är så... att det är lättare för tjejer än killar att få dåliga omdömen från lärare för att inte uppföra sig. För killar ses det som normalt beteende.

I den första intervjun med Lina talade hon om hur hon hade märkt att en del manliga lärare favoriserade tjejer och gav dem (omotiverade) högre betyg än killar. Efter att ha diskuterat frågan i gruppen verkar hon nu också märka att vissa beteenden är accepterade för killar, men inte för tjejer, exempelvis att vara "vara stökig". Linas exempel understryker att det finns vissa förväntningar på tjejer som inte sammanfaller med att "vara stökig", vilket å andra sidan ses som acceptabelt eller normalt för killar. Diskussionen i gruppen har belyst könsnormer och maktstrukturer. I det exempel som Lina ger, anses "stökighet" inte vara normalt för en tjej, och därför reagerar människor negativt ("då måste det vara nåt fel på henne"). Dessa komplexa relationer tas för givna och kan bara avslöjas genom att diskutera, utmana och dekonstruera normer kring kön (Lorber 1996: 145). Det är tydligt att Lina har blivit medveten om könsnormer och strukturer på grund av diskussionerna i gruppen.

I den första omgången intervjuer uttryckte Lina att eftersom tjejer och killar har olika utgångspunkter i förhållande till sex finns det även stora skillnader på hur de ser på sex. Under sin andra intervju säger Lina:

Lina: Jag tror det skiljer sig från person till person, det beror inte på om man är kille eller tjej.

I detta svar visar hon en mer mångfacetterad syn på sexualitet. Att se sexualiteten som beroende på individuella preferenser snarare än könstillhörighet är ett tecken på att hon har ifrågasatt normen att tjejer och killar har olika utgångspunkter i förhållande till sex.

I den första omgången intervjuer, trodde några av deltagarna att könsnormer kopplade till sexualitet är statiska och beroende av biologi, det vill säga att det normativa sociala beteende som människor uppvisar är kopplat till oföränderliga biologiska faktorer. I sin andra intervju, berättar Viktor om de diskussioner de haft i gruppen kring denna fråga:

Viktor: Killar förväntades vara jätte ... kåta hela tiden och att ... tjejerna på något vis blir dominerade...

I: Tycker du att du känner igen det då i lik-som... i din omgivning?

Viktor: Ja, förväntningarna tycker jag att jag känner igen.

I: Varför tror du att såna förväntningar finns?

Viktor: Ja, det är ju återigen en uppmålad bild av det manliga och det kvinnliga könet. Hur man ska vara för att vara normal

I: Tror du att det alls beror på biologi?

Viktor: jag tror att det kan ha lite... att män tenderar att vara på ett visst sätt och kvinnor tenderar att vara på ett visst sätt, men att det inte är fast, många flyttar över.... det är helt individuellt.

Viktor utmanar uppfattningen att maskulint och feminint beteende inte är föränderligt. Hans förståelse av mäns och kvinnors sexualitet tycks inte ha förändrats i jämförelse med hans uttalanden i den första omgången intervjuer. Däremot uttrycker han sig mer tydligt i den andra intervjun. Denna utveckling beror antagligen på hans deltagande i killgruppen. Det kan också sä-

gas vara detsamma för alla deltagare, då tjej- och killgrupperna, enligt deltagarna själva, är den enda plats där de haft möjlighet att diskutera dessa frågor.

Nästan alla intervjuade hävdade att ett annat område där könsnormer är starka är i skolan. Elisabeth säger:

Elisabeth: Vi pratade lite om att tjejer är lite mer ordningsamma och sånt, och att dom får bättre betyg än killar och så

I: Tycker du att det är så?

Elisabeth: Ja, majoriteten är ju så

I: Varför tror du att det är så då?

Elisabeth: Tjejer är väl mer ordningsamma av sig

I: Hur kommer det sig att dom är det då?

Elisabeth: Ja... dom är väl bara det antar jag

I: Har du börjat fundera på det efter att ni diskuterat det i gruppen?

Elisabeth: Jo, man börjar ju tänka liksom att "det kan vara så och det kan vara på ett annat sätt också".

Elisabeth verkar inte ha ändrat sin syn i frågan om könsstereotyper jämfört med hennes svar i den första intervjun. Hon verkar till exempel inte ha problematiserat eller ifrågasatt normen att tjejer är mer ordentliga än pojkar, "de är det bara". Dock verkar hon ha uppskattat diskussionerna i gruppen och uttrycker att hon har börjat tänka på frågan, "det kanske är så här, men det kan också vara på ett annat sätt". Det måste finnas synliga alternativ för att frigörelse eller bemäktigande ska vara möjligt. Maktrelationer med avseende på kön fungerar och upprätthålls genom att vara osynliga och blir därmed inte ifrågasatta. Detta gör i sin tur att normativt beteende framstår som ett aktivt val, när det egentligen är baserat på förnekandet av val. Att börja ifrågasätta varför tjejer är mer organiserade kan ses som framväxten av möjliga alternativa beteenden, vilket är viktigt i processen för empowerment (jämför Kabeer 2005:14).

Rasmus ger andra exempel på könade förväntningar och sin syn på varför de existerar:

I: Jag kollade upp förra intervjun sist vi pratade....om könsroller, hur tjejer och killar agerar och beter sig, om det fanns nå skillnad. Och också förväntningar på hur killar borde bete sig och hur tjejer borde bete sig. Har ni pratat om det i killgruppen?

Rasmus: Ja, jo jag...ja, jag tror vi har det. Ja, men, det är mer som att många [människor] har förutfattade meningar om att tjejer är blyga och grejer, men att killar är mer typ...ja, vad ska jag säga...jo typ... det har alltid varit så att killar borde vara med besatta av sex än tjejer...

I: Du menar att det är nåt som förväntas av dem?

Rasmus: Ja.

I: Är det en förutfattad mening?

Rasmus: Ja.

I: Varför tror du att man har förutfattade meningar då?

Rasmus: Det kan vara att tjejer är mer tysta om sina tankar medan killar uttrycker sina tankar och åsikter på ett annat sätt.

I: Varför tror du att det finns som en generell skillnad i det beteendet? Har du någon aning om varför?

Rasmus: Nej.

I: Tror du att det är naturligt eller beror det på hur vi har blivit behandlade eller hur... ja...

Rasmus: Det har inget att göra med hur vi blir behandlade tror jag, jag tror det bara blir så, jag vet inte, det handlar mycket om förutfattade meningar... men jag vet inte...

Rasmus säger att det finns olika förväntningar på tjejer och killar på grund av förutfattade meningar om kön. Han förklarar att folk tror att killar är besatta av sex medan tjejer är blyga, men han kan inte förklara varför dessa stereotyper finns. Däremot upprepar han att det har att göra med människors förutfattade meningar. Samtidigt säger han att det inte har något att göra med hur människor behandlar tjejer och killar. Detta är en mot-

sägelse eftersom det sätt på vilket människor behandlar andra oftast har något att göra med vilka föreställningar de har om personen. Gruppen kan ha gett honom verktyg för att förstå könade förväntningar och förutfattade meningar, men han kan inte riktigt koppla detta till hur människor behandlar tjejer och killar. Poststrukturell teori säger att människor anpassar sitt beteende till hur andra talar med dem, vad de uppmuntras till eller avskräckas ifrån att göra, eller om de är inkluderade eller exkluderade i sociala sammanhang.

e) Bestraffning och belöning; konsekvensen av könade förväntningar

Det finns en nära koppling mellan könade förväntningar och sociala bestraffningar och belöningar. De sociala bestraffningarna är ett sätt att se till att normen eller de könade förväntningarna följs (jfr Foucault 1977). I den andra omgången intervjuer gav deltagarna några exempel på förväntningar och bestraffningar.

Kärlis, som går på internatskola, ger ett exempel på konsekvenserna av könade förväntningar:

I: Har ni diskuterat de olika attityderna gentemot killar och tjejer?

Kärlis: Ja, det har jag märkt, särskilt på skolan. Vi flyttade ihop sängarna för att titta på film, då kom läraren och sa att det var inte tillåtet att göra så. Vi sa att tjejerna fick göra det, men då sa hon att vi inte var tjejer.

I: Hur tror du... varför gjorde läraren så?

Kärlis: Jag tror att det är för att tjejerna är mer lydiga. Men det är ingen anledning.

Kärlis har observerat att tjejer och killar i hans skola följer olika regler, just för att de är tjejer och killar. Han tror att tjejerna har rätt att flytta sängarna eftersom de är lydigare än pojkar. Han avslutar med att säga att "det är ingen anledning". Efter deltagande i killgruppen är han mer medveten om att könade förväntningar i samhället påverkar killar och tjejer olika. Han ger inte exempel på hur tjejer kan påverkas av dessa

förväntningar, men det är förståeligt att han som kille fokuserar på könsspecifika förväntningar som påverkar just killar. En av utmaningarna med killgrupperna är att säkerställa att hierarkin mellan könen också tas upp i samband med diskussionen om till exempel könade normer för killar. Om diskussioner i killgrupperna inte införlivar ett jämställdhetsperspektiv, där tjejer och killars olika villkor problematiseras, finns det en risk att killgrupper förstärker befintliga traditionella könsbundna maktstrukturer istället för att utmana dem (jfr Svensson 2008).

Ett annat exempel kopplat till sociala bestraffningar nämns av Lina, som i båda sina intervjuer diskuterade hur hennes föräldrar behandlar henne jämfört med hennes yngre bror. I den första intervjun förklarade Lina att hennes yngre bror åtnjuter en större frihet att göra vad han vill jämfört med vad hon hade när hon var i hans ålder. Hon anser att detta beror på hennes kön. I den andra omgången intervjuer verkar det som om hennes grupp har diskuterat denna fråga:

Lina: Det visade sig att nästan allas föräldrar är överbeskyddande, de har ganska strama tyglar och många tjejer vågar därför inte prata med sina föräldrar om allt.

I: För att de är överbeskyddande?

Lina: Ja, lite, men å andra sidan så kan man inte riktigt prata med föräldrar om allt.

I: Märker du någon skillnad mellan killar och tjejer i din ålder när det gäller det här, hur de blir behandlade av sina föräldrar?

Lina: Ja, killars föräldrar verkar vara lugnare än tjejers.

I: Har ni diskuterat hur det kan komma sig att det är så?

Lina: Jo... folk kanske tror att mycket mer saker kan hända tjejer, som att hjon kan bli våldtagen, hon kan bli si, hon kan bli så, men för killar... nej.

Lina uttrycker att hon kan se ett mönster i hur tjejer och killar behandlas, vilket de också har diskuterat i gruppen. I den första intervjun fokuserade Lina på sin egen familj och hur hon kän-

de att hon blev orättvist behandlad. Efter att ha diskuterat i gruppen ser hon nu ett mönster; att andra runt omkring henne behandlas på samma sätt, att det inte bara en fråga i hennes egen familj, utan snarare en del av en större struktur. Diskussionerna i tjejgruppen har gjort Lina medveten om genusrelaterade maktstrukturer.

4.2 Empowerment

Den andra frågeställningen denna studie ämnar besvara är: Styrker/bemäktigar tjej- och killgruppsmetoden deltagarna? För att göra detta analyserades utskrifter av intervjuer med deltagarna, med fokus på de delar av intervjuerna som visade förändringar jämfört med den första omgången intervjuer. Gruppobservationer och intervjuer med gruppleadarna har också fungerat som en källa till information för att besvara denna fråga. Dessutom har den kvantitativa data som samlats in i början och slutet av tjej- och killgruppsverksamheten analyserats. Det finns flera inslag av empowerment som undersöks i denna del av analysen. Empowerment kan definieras på många olika sätt, men de element som används som indikatorer i denna forskning är en ökad känsla av trygghet, självkänsla, kritiskt tänkande, att kunna uttrycka sin åsikt och att vara en aktiv medlem i samhället. Att bli bemäktigad genom att få kunskap och verktyg som kan användas för att förändra ens eget liv kan ha effekter även på annat håll och på sikt göra människor till en mer aktiv del av samhället.

Resultat

Redan i den första delen av analysen fanns indikatorer på empowerment hos de intervjuade; de visade tendenser till kritiskt tänkande om könsnormer. En majoritet av deltagarna tycks ifrågasätta könsnormer och förväntningar i den andra omgången intervjuer. De gör detta genom att förklara att könsnormer är imaginära och stereotypa idéer. Dessutom ifrågasätter deltagarna om kön borde vara det som avgör arbetsfördel-

ningen när det gäller till exempel hushållsarbete, yrke, barnomsorg och möjligheter i livet. Att vara medveten om könsnormer tillåter en person att tänka kritiskt och agera utanför de normerna. Allt detta tyder på viss empowerment av deltagarna.

I den andra intervjuomgången medgav flera deltagare att de har blivit mycket bättre på att uttrycka sina åsikter och ståndpunkter; att de har fått en egen röst. Pēteris från Lettland säger:

I: Har du sett förändringar i ditt beteende?
Kanske i relation till att lyssna på andra eller att uttrycka dina åsikter?
Pēteris: Jag har lättare för att prata med folk även utanför den här gruppen.

Pēteris meddelade även att han har börjat prata mer med sina föräldrar om skolan, sina fritidsintressen och andra saker. Han menar också att hans relation till sina systrar och bröder har förändrats:

I: Vad mer är annorlunda i ditt liv?
Pēteris: Relationer med min familj, till exempel med mina bröder och systrar. Tidigare brydde jag mig inte om det. Vi leker mer, spelar fotboll ute, kurragömma, åker och fiskar.

Vidare hävdar Pēteris att killgruppsmedlemmarna har börjat ha meningsfulla samtal även utanför gruppen. De talar om familjefrågor och personliga intressen, vilket de aldrig gjorde tidigare trots att de är klasskamrater. Relationerna till sina familjer samt relationerna till killarna emellan i gruppen tycks ha blivit bättre. Ökningen av meningsfulla samtal med vänner och familj kan också ses som ett ökat självförtroende hos deltagarna. Enligt socialpsykologi är familjen en persons första och främsta samhälleliga erfarenhet. Aktiv kommunikation och relationer i ens första samhälleliga sammanhang är en förutsättning för empowerment och för att bli en aktiv medborgare i samhället.

En annan deltagare, Ilze, anger följande:

I: Kan du berätta din allmänna uppfattning om gruppen? Hur var det?
Ilze: Jag gillade det. Ärligt talat om jag hade dåligt självförtroende tidigare, så har det ökat nu.
I: Hur kan du se det?
Ilze: Jag är inte aggressiv längre som jag var tidigare ... Och jag kan inse vem man ska lita på och vem som inte går att lita på.
I: Är det något du har ändrat åsikt om som ett resultat av att ha deltagit i gruppen?
Ilze: Om det faktum att människor ska agera mer fredligt. Jag trodde tidigare att folk ville göra mig illa, nu bryr jag mig inte, men jag är vän med dem som jag kan lita på.
I: Hur är det med din förmåga att lyssna på andra och säga din mening - finns det några förändringar i det också?
Ilze: Ja ... nu lyssnar jag noga och jag är inte rädd för att säga vad jag tycker.
I: Och om andra inte håller med och skrattra åt dig vad gör du då?
Ilze: Jag tar det lugnt ...

Ilze uttrycker att hennes självkänsla har stigit efter att ha deltagit i gruppen. Hon förklarar också att hon har större förmåga att lyssna på andra och är mer bekväm med att säga sin mening. Dessutom säger Ilze att hon före sin medverkan i tjejgruppen lätt blev förolämpad, men att hon nu "tar det lugnt" när folk säger något kränkande. Hennes reaktioner beror inte längre så mycket på vad andra säger till eller om henne. Dessutom påverkar andra människors handlingar inte henne på ett negativt sätt längre. Detta har även resulterat i att hon inte reagerar på ett aggressivt och destruktivt sätt längre.

De flesta intervjuer visar att gruppdeltagarna uttrycker sina åsikter mer öppet än tidigare, även bland andra som inte delar deras åsikter. De kan även försvara sina ståndpunkter. De tycker att det inte är negativt att ha olika åsikter och att en viss åsikt inte nödvändigtvis är bättre eller sämre än en annan. Att lära sig att respektera och

lyssna på andras åsikter ger deltagarna nya perspektiv och synsätt, vilket kan stärka deras tillit till sina egna tankar och val. En kille från Åland uttrycker sig på följande sätt om att prata och ge varandra utrymme för dialog i gruppen:

I: Har du sett någon förändring i ditt eget beteende?

Rasmus: Ja, i början var det som en hel del ... det har blivit mycket bättre i gruppen ... mycket bättre, hur ska jag uttrycka det ... gemenskapen i gruppen sedan vi började. Folk vågar prata mer och sänt ...

I: Menar du att ni ger varandra mer utrymme?

Rasmus: Ja.

I: Så i början var vissa lite tystare och andra pratade mer?

Rasmus: Ja, vi känner oss mycket tryggare nu.

En annan kille bekräftar denna observation:

I: Alla ni i gruppen går i skolan och bor tillsammans [internatskola]. Har något förändrats i er relation?

Kärlis: Ja, vi säger vad vi tycker mer, vi skämtar mer med varandra, både i gruppen och utanför. Vi gjorde det tidigare, men nu är det mer.

En flicka från Åland talar om att kunna prata mer öppet efter att ha deltagit i gruppen:

I: Tror du att ditt beteende har förändrats sedan du började delta i gruppen?

Lina: Kanske lite, jag pratar mer. Men jag vet inte om det är så mycket.

I: Hur var det när du precis började? Kommer du ihåg om det var så när du diskuterade? Började alla prata samtidigt eller var folk tysta?

Lina: Vi börjar alltid med en runda. Så i början var alla blyga, men mot slutet började alla berätta allt.

I: Har detta spridit sig till din din vardag... Brukar du prata mer utanför gruppen?

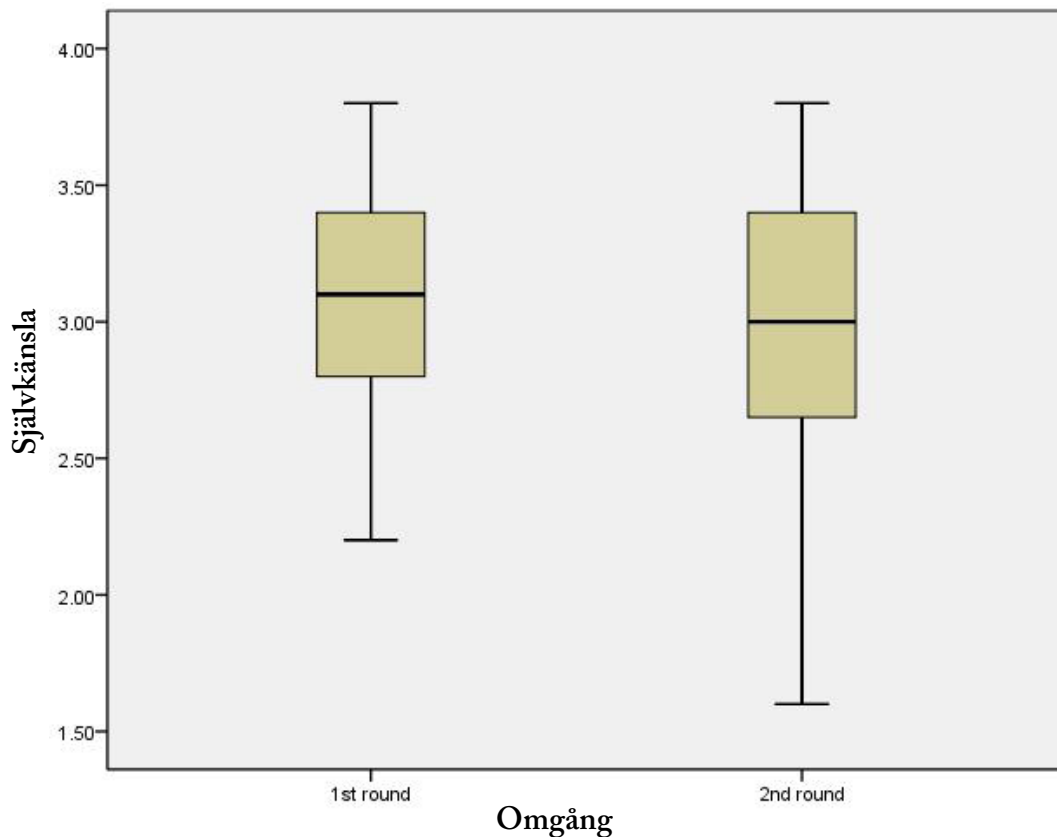
Lina: Nej, det tror jag inte.

Linus exempel visar att formen för gruppdiskussionerna, en runda i början av varje möte, har resulterat i hela gruppen att våga tala mer till skillnad från i början då de var blyga och inte sa mycket. För Lina verkar gruppen ha fungerat som en "bubbla", det vill säga trots att hon vågar stå upp och tala inför gruppen har det inte haft en spridningseffekt till andra delar av hennes liv. Detta är dock inte nödvändigtvis fallet för alla deltagare. I Kärlis fall verkar hans deltagande i gruppdiskussioner ha spridit sig till både hans och de övriga gruppmedlemmarnas dagliga liv. Eftersom de alla går på internatskola tillsammans kan man hävda att "bubblan" existerar även utanför gruppen. Dessutom anger Kärlis inte om medlemmarna i hans grupp diskuterar och delar med sig av sina åsikter till personer utanför gruppen. Det är dock uppenbart att olika gruppers deltagare upplevde olika nivåer av förändring i sina sätt att uttrycka sina åsikter och diskutera sina tankar och känslor öppet med andra.

Exemplen ovan visar vissa förändringar jämfört med de första intervjuerna. Efter deltagandet i tjej- eller killgrupper tenderar deltagarna att lita mer på sig själva. Istället för att bara reagera på vad folk omkring dem tycker och säger formulerar gruppdeltagarna sina egna tankar och tar en aktiv del i diskussioner med andra. Att diskutera olika ämnen i en säker miljö verkar ha gjort deltagarna mer självsäkra än tidigare. De känner sig trygga att prata om ämnen som de inte är vana vid att göra. Dessa aspekter tenderar att leda till en ökning av deltagarnas självkänsla.

Den kvantitativa datainsamlingen som mäter självkänsla visar däremot inte några statistiskt signifikanta förändringar i gruppdeltagarnas självkänsla. I figurerna 1, 2 och 3, anger Y-axeln nivån av den beräknade självkänslan (1,50-4,00) i den kvantitativa mätningen, det vill säga frågeformulären. Deltagarna svarade på tio frågor om allmän självkänsla genom att välja en av fyra svar som bäst motsvarade sina egna åsikter om varje påstående; (1) håller helt med, (2) hål-

Figur 1. Nivån av självkänsla i första och andra omgången av datainsamling.

ler delvis med, (3) håller delvis inte med, (4) håller inte alls med. Svarsalternativen på fråga tre, fem, nio och tio har reviderats så att de istället har följande lydelse; (1) håller inte alls med, (2) håller delvis inte med, (3) håller delvis med, (4) håller helt med.¹⁶ Efter att ha undersökt varje deltagares svar beräknades deras genomsnittliga poängtal, ju högre poäng, desto högre upplevd självkänsla hos deltagaren (skalan är från 1,50 till 4,00). Området inom "lådan" visar nivån på den uppskattade självkänslan för femtio procent av deltagarna i gruppen. Den horisontella linjen i rutan visar den genomsnittliga nivån på självkänslan hos alla deltagare. Resten av gruppdeltagarnas uppskattade självkänsla visas av de horisontella linjerna ovanför och nedanför rutan. Om någon har utvärderat sin självkänsla på en

16 Hela enkäten är bifogad som en bilaga.

nivå som skiljer sig betydligt från resten av urvalet, representeras detta som en cirkel avskild från resten av gruppens värden. Den lilla cirkeln (visas i figur 2) visar extrema värden, det vill säga signifikanta skillnader från resten av gruppens resultat.¹⁷

Figur 1 ovan visar hur utspridd graden av självkänsla var i början och slutet av tjej- och killgruppsaktiviteterna.

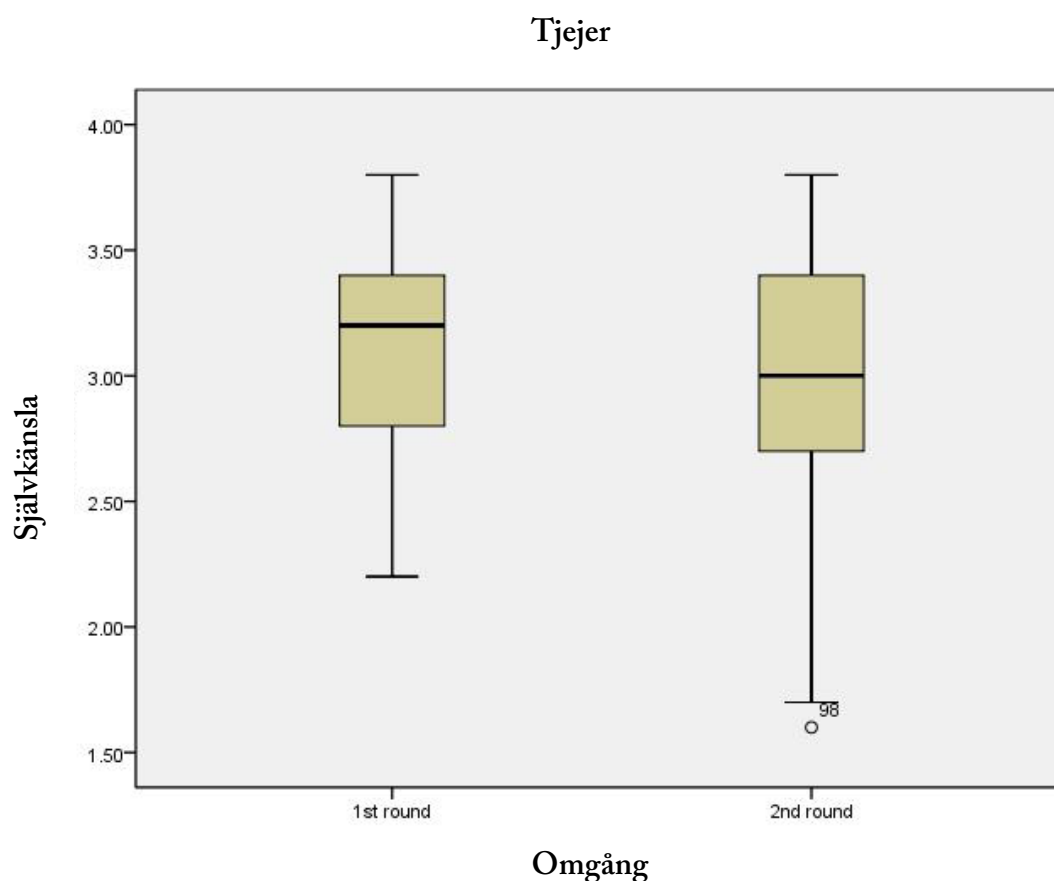
Deltagandet i tjej- och killgruppsaktiviteter har inte resulterat i en statistiskt signifikant

17 Cronbachs alfa för skalan av självkänsla i forskningen var 0,67 (N = 165). Denna koefficient tyder på att det var lämpligt att beräkna det genomsnittliga värdet av de tio påståenden på vilka deltagarna fick svara, för att bedöma deras självkänsla. De korrelerade med varandra på en tillräcklig nivå.

ökning av gruppdeltagarnas självkänsla sett till hela urvalet av deltagare. Det fanns ingen statistiskt signifikant skillnad i nivån på tjej- och killgruppsdeltagarnas självkänsla när den första och andra omgången enkäter jämfördes ($t(158) = 0.1, p > .05$). Den totala poängen för de deltagare som deltog i grupper längre än 5 månader rapporterade ungefär samma nivå av självkänsla ($M = 2,99, SD = 0,48, N = 75$) jämfört med i början av gruppens arbete ($M = 3,1, SD = 0,38, N = 85$). Detta behöver dock inte innebära att nivån på självkänsla inte har ökat för enskilda deltagare. Däremot har urvalets genomsnittliga nivå av självkänsla inte förändrats.

Figurerna 2 och 3 visar att liknande bilder framträder vid separata bedömningar av tjejer och killar.

Skalan som används för att mäta självkänsla i studien avspeglar den övergripande självkänslan hos en person. Eftersom metoden syftar till att utmana och bryta traditionella könsnormer är det inte förvånande att den totala nivån av självkänsla inte har ökat. Det kan finnas flera orsaker till detta; en anledning kan vara att ökad kunskap om existerande könsnormer och strukturer kan leda till en känsla av oförmåga. Medvetandehöjande åtgärder bland exempelvis missgynnade grupper kan ofta leda till att gruppen som en första reaktion får en känsla av hopplöshet eftersom strukturförändringar kan tyckas nästan omöjliga. Däremot kan medvetenheten om könsstrukturer och könsnormer kontextualisera och förklara situationer och känslor deltagarna inte har kunnat förklara tidigare.

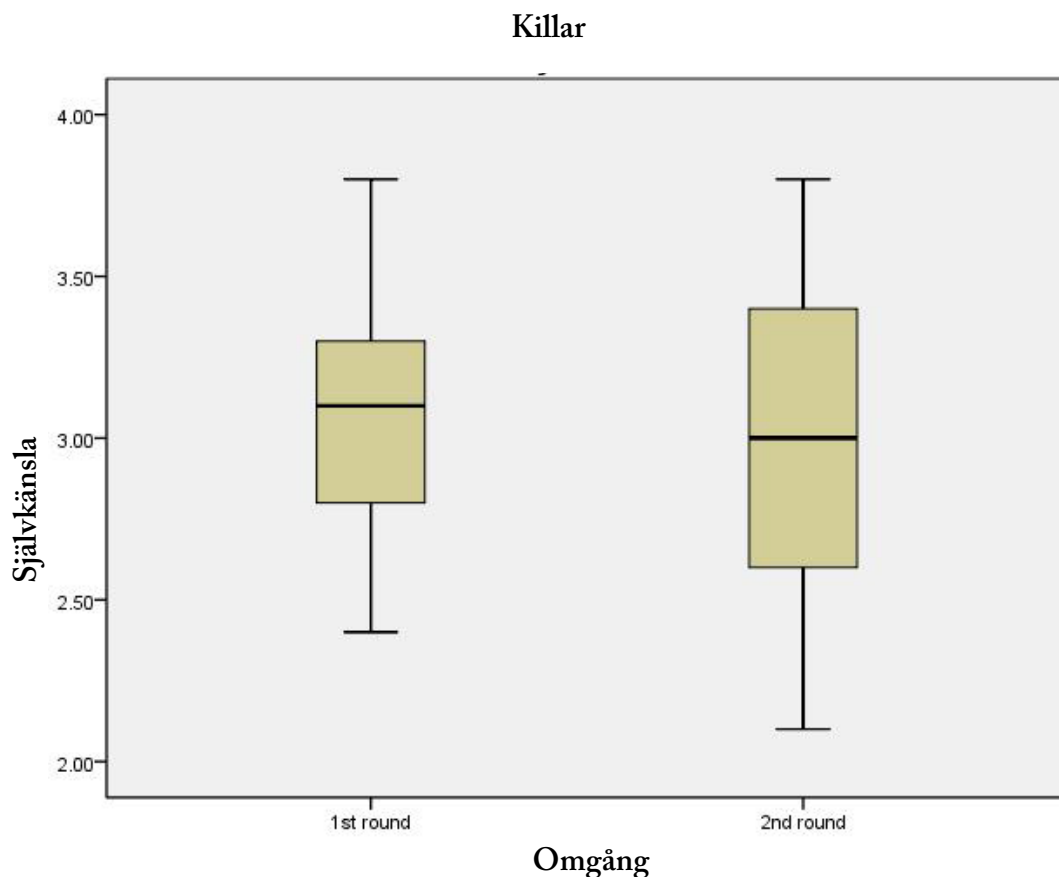

Figur 2. Nivån av tjejernas självkänsla i första och andra omgången av datainsamling.

Att avslöja maktstrukturer, förväntningar och begränsningar kan lämna en med en känsla av maktlöshet, snarare än bemäktigande, till en början. Människor stereotyperar och kategoriserar andra i tydliga sociala grupper på grund av psykologiska behov av att känna sig trygg i sin omgivning. När människor agerar i enlighet med de roller som föreskrivs av normer och stereotyper är det möjligt att förutse konsekvenserna av sina handlingar. Stereotyper ger också människor en möjlighet att göra snabba bedömningar om andra. Att inte veta vad som kan förväntas kräver dock mer av en person. När sociala strukturer som vanligen tas för givet utmanas, behövs tid att anpassa sig till dem. Som ett resultat kan självkänslan sänkas, vilket kan vara fallet

för tjej- och killgruppsdeltagarna i denna studie. Å andra sidan var tjej- och killgruppsmötena en säker och icke-dömande miljö för deltagarna. Dessa typer av miljöer förstärker ofta människors känsla av trygghet och självförtroende. Detta kan vara anledningen till varför det finns blandade resultat när det gäller denna aspekt av tjej- och killgruppernas effekter på deltagarna, särskilt med tanke på att grupperna var verksamma under så pass kort tid.

En annan möjlig förklaring till varför kvantitativa data inte visar på ökad självkänsla bland deltagarna är den korta tid grupperna var verksamma. Som nämnts ovan kan en första reaktion på medvetenhet om könsnormer och bristande jämställdhet lämna människor med en känsla av hopplöshet i början, men senare reaktioner kan

Figur 3. Nivån av killarnas självkänsla i första och andra omgången av datainsamling.

vara mer positiva och befriande. När människor har möjlighet att sätta ord på sina känslor samt diskutera normer och konsekvenser av dessa i grupper får människor verktyg att hantera könade förväntningar och kan därmed se alternativa möjligheter. Eftersom tjej- och killgrupperna var verksamma ca sju månader kan de blandade resultaten bero på att det var för tidigt att se metodens fulla effekt. Eftersom nivån av självkänsla var utspridd i en större skala under andra mätomgången (se figur 1 till 3) är det rimligt att dra slutsatsen att utvärderingen gjordes för tidigt för att metodens fulla effekt skulle vara mätbar. Högre variationer i nivåer av självkänsla visar att för några av gruppens deltagare har självkänslan ökat, medan för andra har den sänkts.

En annan förklaring till varför statistiskt signifikanta skillnader inte kunde konstateras kan vara att självkänslan hos deltagarna inte var extremt låg från början; i själva verket låg självkänslan kring genomsnittet på skalan. Under tonåren är det vanligt att tjejer och killar ifrågasätter sig själva, sina roller, sitt beteende och syfte eftersom de är mitt uppe i att bilda sina identiteter.

Följande citat från en intervju med en gruppledare vittnar om förändringar i gruppdeltagarnas beteende utanför gruppen.

I: Vad har förändrats under denna tid?

Gunita: Under denna period har barriären att jag är "lärare Gunita" blivit krossad, nu är jag bara Gunita. Nu finns det en annan [mer positiv?] attityd till vår by, människor ler etcetera när de möter varandra på gatan. Det har varit disco, vilket har gjort att vi kommit varandra närmare eftersom de nu är intresserade av kulturellt arbete. Det har varit en stor tillgång i vår lilla by eftersom tjejerna frivilligt hjälper till att förbereda evenemang. Även killarna hjälper till att organisera evenemang. De har blivit engagerade i det lokala sociala livet, på ett bokstavligt sätt.

Gunitas grupp var baserad i en liten by utanför Lettlands huvudstad, Riga. Alla deltagare kände Gunita innan gruppen startade eftersom det enda kulturella livet i byn ägde rum i Centrum för Kultur som drevs av henne. Centrum för Kultur organiserade folkdanskurser och andra fritidsaktiviteter, inklusive ett diskotek för ungdomar. Gunita förklarar att till en början fanns det en barriär mellan henne och deltagarna i gruppen, för dem var hon "lärare Gunita". Efter en period övervanns dock detta hinder och hon blev "bara Gunita". Gunita anger att deltagandet i killgruppsverksamheten har lett till att killarna frivilligt arbetar med att organisera evenemang i Centrum för Kultur. Diskoteket Gunita nämner i intervjun organiserades för tjej- och killgrupperna som en gruppaktivitet. Dessa exempel visar att deltagande i grupperna har bemäktigat killarna och tjejerna att börja aktivt delta i det lokala samhället.

Nästa intervju visar hur killarna i en grupp i en annan stad i Lettland har börjat aktivera sig själva efter att ha deltagit i en killgrupp:

Signe: Min grupp var ganska speciell. Den bestod av ungdomar från oroliga familjer, några av dem hade egna problem. Jag kan inte berömma mig själv för att ha gjort radikala förändringar. Det viktigaste var att pojkarna fortsatte att komma.

I: Du nämnde att de inte har så många saker de gillar att prata om. Vilka är de saker som de tycker om att prata om?

Signe: Varje gång någon ställer en fråga om förra helgen, finns det någon som säger att han inte minns någonting. På grund av att han druckit så mycket alkohol, men jag tror att de skämtar. Det kanske var någon som drack i helgen, men alkohol är vad de gillar att skämta om.

I: Vad har du lärt dig under denna tid?

Signe: Jag försöker att upptäcka vad de gillar och vad de är intresserad av. Killarna kunde inte göra en lista [av teman] direkt, men det vi upptäckte oavsiktligt var till exempel vår gemensamma passion för Geocaching [modern version av skattjakt med gps].

Nästa utdrag visar hur erfarenheterna i gruppen har resulterat i att deltagarna tar ett större ansvar än det de gjorde tidigare för sitt deltagande i gruppen. Gruppledaren Tija förklarar hur hon fick en omotiverad pojke att bli mer intresserad av gruppen:

I: Var det lätt för dig att förbereda gruppmöten?

Tija: I början var jag tvungen att ordna bord och sådana saker, men förra gången kom killarna tidigare och gjorde det alldeles själva, utan att jag bad om det. De ville starta så tidigt som möjligt. Om de vill att något ska hända, gör de det själva.

I: Var det något som var svårt, utmanande, har du exempel?

Tija: Jag hade en temperamentsfull kille, ibland tänkte jag "det räcker", jag kommer inte att ha någon grupp. Han förstör allt. Men då fick jag förslaget att be honom att förbereda mötet. Och han gjorde det. Där efter var han lugnare. Det hjälpte.

I: Han förberedde temat för mötet?

Ledare Tija: Ja, från de som hade valts tidigare. Och han valde temat även för nästa gång. Jag deltog som en av dem [de andra deltagarna] ... bara hjälpte honom lite, jag kunde inte låta bli.

Exemplen ovan visar att tjej- och killgruppsmedlemmarna har börjat bli mer aktiva i sina sociala sammanhang. Ledarna har sett en förändring i deltagarnas attityder till deras familjer (hade mer öppna diskussioner med dem) och deras städer/byar (började med volontärbete). De visar också tecken på att vara mer ansvarsfulla än tidigare i den meningen att de hjälper varandra, gruppledarna eller deras samhälle på olika sätt. Detta kan ses som ett första steg till empowerment.

Avslutningsvis synes deltagarna på det hela taget har blivit bemäktigade som en följd av deltagande i tjej- och killgrupperna. En kvalitativ analys av intervjuer med deltagare och ledare visar resultat inom dessa områden: ökad förmåga att tänka kritiskt om könsnormer, ökad känsla av

trygghet, ökade tendenser att uttrycka sin åsikt, ökade tendenser till att bli aktiva medlemmar i samhället och bättre självkänsla. Den kvantitativa analysen omfattar dock mätningar av endast ett område; självkänsla. Resultaten från den kvantitativa analysen visar inga statistiskt signifikanta förändringar i deltagarnas självkänsla. Utifrån resultaten av de kvantitativa och kvalitativa analyserna kan flera slutsatser dras. Om de kvantitativa mätningarna hade inkluderat andra områden av intresse (kritiskt tänkande, känslor av trygghet, förmåga att uttrycka åsikter och aktivt deltagande i samhället) hade det kanske inte heller hittats förändringar i dem. Detta lämnar oss med slutsatsen att förändringar har skett för flera individer i grupperna, men inte för alla. Detta kan tolkas som en effekt av tidsbegränsningen. Mer tid behövs för att åstadkomma förändringar för hela gruppen och för att säkerställa att tjej- och killgruppsmetoden uppfyller sina mål. Den kvalitativa analysen visar att vissa förändringar har inträffat under den korta tid som grupperna har deltagit i denna studie.

4.3 Sociala attityder

En tredje frågeställning som besvarades i denna studie var: Förändrar tjej- och killgruppsmetoden deltagarnas attityder gentemot genuskänsliga sociala grupper? Kvantitativa data samlades in i början och i slutet av tjej- och killgruppsarbetet analyserades enligt skalan Stereotype content inventory (Fiske, Cuddy, Glick, & Xu, 2002). Stereotype content inventory mäter en persons attityder och åsikter om olika sociala grupper i samhället. De attityder och åsikter som uppmätts är inte enskilda åsikter utan tämligen utbredda synsätt och gemensamma uppfattningar, det vill säga normer. De kan komma från familjens, kamraters, lärares eller medias åsikter. Stereotyper om femininitet och maskulinitet är, ur ett teoretiskt perspektiv, så kallade könsnormer. Den tredje delen av denna studie handlar om sociala och stereotypa attityder som är socialt konstruerade och

upprätthållna. Stereotyper och normer är gemensamma i samhället och uppfattas som objektiva speglingar av verkligheten, men på en individuell nivå påverkar normkritiskt tänkande individuella upplevelser och motiverande faktorer personens tendens att ifrågasätta stereotyper och normer.

För att mäta deltagarnas stereotypa attityder användes ett frågeformulär baserat på stereotype content inventory som mäter fyra dimensioner av attityder till en social grupp; värme, kompetens, konkurrenskraft och status. Varje person i samhället är medlem i och identifierar sig med flera sociala grupper. I studien jämförs olika sociala grupper med varandra baserat på till exempel vilken som tros ha mer status eller är mer konkurrensutsatt. Det finns också en känslomässig aspekt av hur olika sociala grupper uppfattas. Till exempel anses inte hemmafruar vara konkurrenskraftiga men de får höga poäng när det gäller värme (Fiske, Cuddy, Glick, & Xu, 2002).

Stereotype content inventory-skalan är inte specifikt konstruerad för att mäta könsnormer. Denna studie utgår dock från antagandet att de övergripande stereotypa attityderna också påverkas av könsnormer och om könsnormer ifrågasätts bör stereotypa sociala attityder förändras gentemot vissa grupper som uppfattas som starkt kopplade till ett kön. Som tidigare beskrivits valdes fem olika sociala grupper mot vilka deltagarnas attityder mättes. Dessa grupper var manliga och kvinnliga modeller, förskolelärare, poliser, tonårsföräldrar (i bemärkelsen unga föräldrar) och prostituerade.

Utöver enkäter undersöktes huruvida det fanns indikationer på förändringar i sociala attityder genom att analysera transkriberingar av intervjuerna med gruppdeltagarna. Nedan presenteras resultaten av den kvantitativa analysen tillsammans med exempel från kvalitativa data. Förändringar i tjejers och killars sociala attityder analyserades separat. Detta eftersom grunden för studien är idén om att könsroller och normer är uppdelade efter kön. Därför bör förändringar

i sociala attityder också uttrycka sig olika för tjejer och killar. Eftersom gruppmetoden separerar tjejer och killar och grupperna är könshomogena finns det en poäng med att undersöka om attityderna förändras på olika sätt bland killar och tjejer, utifrån förståelsen att tjejer och killar har olika förutsättningar och möjligheter.

Resultat

Deltagandet i tjejgruppen har resulterat i en statistiskt signifikant förändring i tjejernas attityder gentemot olika sociala grupper. För det första tror de efter deltagandet i gruppen att kvinnliga modeller är smartare ($M = 2,47$, $SD = 1,33$, $N = 51$) än vad de trodde i början av gruppens arbete ($M = 1,83$, $SD = 1,14$, $N = 47$), $T(96) = -1,94$, $p < 0,05$. Dessutom värderade tjejerna kvinnliga modeller som mer konkurrenskraftiga än de tidigare. Innan deltagandet i tjejgruppen trodde de att kvinnliga modeller inte hade så många fördelar ($M = 1,83$, $SD = 1,15$, $N = 47$) som efter samtalen i gruppen ($M = 2,47$, $SD = 1,33$, $N = 51$), $t(96) = -2,54$, $p < 0,05$. Resultaten om manliga modeller visar ett liknande mönster. Manliga modeller värderades som smartare ($M = 2,83$, $SD = 1,08$, $N = 51$) efter deltagande i gruppen jämfört med tidigare ($M = 3,27$, $SD = 0,9$, $N = 48$), $t(97) = -2,22$, $p < 0,05$. Dessutom uppfattades de som mer konkurrenskraftiga ($M = 2,47$, $SD = 1,33$, $N = 51$) i andra omgången enkäter ($M = 1,75$, $SD = 1,1$, $N = 48$), $t(97) = -2,92$, $p < 0,05$.

Studien visade dock inte på någon attitydförändring hos killar som deltog i killgrupperna i förhållande till kvinnliga och manliga modeller. Modellyrket uppfattades som ett stereotypt kvinnligt yrke. Genusteori har visat oss att genusordningen innebär att samhället rangordnar femininitet lägre än maskulinitet. Därför värderas beteenden, egenskaper och yrken som ses som feminina lägre än de som ses som maskulina (jfr Hirdman 2011, Hearn 2005). Att ifrågasätta denna synpunkt leder till förändring i attityder

gentemot sociala grupper som har könsrelaterade stereotypa egenskaper, såsom modeller.

Tjej- och killgruppsmetoden förlitar sig på att gruppmedlemmarna deltar i att fatta beslut om vilka frågor som ska diskuteras i gruppen. Efter att ha observerat grupperna kan det konstateras att killgrupperna inte diskuterade ämnen kopplade till utseende, kläder och skönhet, det vill säga ämnen som ofta förknippas med femininitet. Detta kan antas bero på ett bristande intresse från killarnas sida angående dessa ämnen, men detta betyder inte att killgrupperna inte diskuterade frågor som rörde femininitet och maskulinitet. De diskuterade dessa frågor i relation till arbetsfördelning i hemmet, fördelar att vara kille eller tjej, ideal kopplade till tjejer och mycket annat.

En killgrupp i Lettland valde tjejer som ett ämne för diskussion; frågor som femininitet och maskulinitet och för- och nackdelar med att vara tjej eller kille diskuterades.

I: Vilka teman kommer du att tänka på när man talar om jämställdhet?

Uldis: Vi pratade om antaganden om kvinnor och män.

I: Vilka slutsatser kom du fram till?

Uldis: Att det inte skiljer sig särskilt mycket.

I: Tidigare verkade det skilja sig mycket?

Uldis: Ja. I början pratade vi om vad män tänker, vilka ämnen som är intressanta för honom och också vad kvinnor gör. Det finns kvinnor som tänker på samma sätt. De är intresserade av samma saker - om teknik, vetenskap, politiska saker.

I: Och innan det verkade som om kvinnor bara intresserade sig för "Barbie-saker" och utseende?

Uldis: Unga tjejer - ja.

I: Nu kan du förstå att tjejer i din åldersgrupp är olika också?

Uldis: Ja, vi fick exempel berättade för oss.

I: På vilka andra sätt har dina åsikter förändrats?

Uldis: De förändrades inte så mycket, jag visste en hel del förut.

I: Är det viktigaste att du insåg att flickor i din egen ålder är olika?

Uldis: Ja.

I: Har din idé om den ideala flickvännen förändrats nu?

Uldis: Ja. I början tittade jag på allt i allmänhet, nu tycker jag att det är möjligt att hitta särdrag som liknar mig.

I: Vad är viktigt?

Uldis: Särskilda egenskaper. Så att hon är tolerant, blygsam, inte grälar. Ofta gör de mycket sådana saker och sedan bara springer iväg. De tänker hela tiden, pratar en massa och sen blir de tysta och försvinner.

I: Så det finns sådana tjejer du varit vän med, de får mycket uppmärksamhet och sedan försvinner?

Uldis: Ja.

I: Ägnar du mer uppmärksamhet åt hennes intressen nu?

Uldis: Ja. Nu lägger jag också märke till vad hon planerar att göra i framtiden. Jag ställer fler frågor om hennes mål... jag bekantar mig med henne.

I: Kan man säga att du kommer henne närmare?

Uldis: Ja. Sedan jag fick reda på mer om kvinnor, vet jag nu att det finns olika typer av tjejer.

Vid tidpunkten för intervjun hade inte Uldis någon flickvän, utan talade snarare om det hypotetiskt. Enligt honom själv har han inte upplevt att vara i ett seriöst förhållande, men i den första intervjun uttryckte han att det är omöjligt att ha en riktig konversation med tjejer. I den andra intervjun har han däremot insett att kvinnor också är intresserade av frågor som män är intresserade av exempelvis teknik, vetenskap och politik.

Exemplet ovan visar att Uldis har börjat förstå att sociala kategorier inte är homogena, trots att han fortfarande vill att hans flickvänner ska vara fogliga och timida. Han ser nu att inte alla tjejer är lika eller är som de vanligt förekommande stereotyperna och könsnormerna som finns om tjejer, vilket ger honom en mer mångfacetterad syn på tjejer och kvinnor. Denna process börjar

med att förstå att världen inte består av homogena sociala grupper och kategorier, utan snarare av unika individer.

Kvantitativa mätningar gjordes även av förändringen i deltagarnas sociala attityder mot poliser. Tjejgruppsmedlemmarna såg kvinnliga poliser som mer oberoende och självständiga i början av tjejgruppsverksamheten ($M = 4,50$, $SD = 0,8$, $N = 48$) jämfört med deras åsikter flera månader senare ($M = 4,18$, $SD = 0,92$, $N = 50$), $t(96) = 1,84$, $p < 0,05$. En tolkning av detta kan vara att tjejerna till en början uppfattade polisyrket som maskulint och att endast de kvinnor som har ett "maskulint beteende" (exempelvis är självständiga) kan bli poliser. Kvinnliga poliser ansågs även av medlemmarna i tjejgruppen vara mer högt utbildade i början ($M = 4,46$, $SD = 0,71$, $N = 48$) jämfört med deras svar i den andra enkäten som visade lägre nivåer när det gäller kvinnliga polisens utbildningsnivå ($M = 4,06$, $SD = 1,09$, $N = 49$), $t(95) = 2,12$, $p < 0,01$.

Ur ett genusperspektiv kan det hävdas att kvinnor som arbetar i traditionellt manliga yrken har mer att bevisa än män. Eftersom kvinnor förväntas vara feminina (och män förväntas vara maskulina) måste de bevisa sin kompetens i maskulint kodade miljöer, till exempel genom att ha högre utbildningar än män. Detta är kopplad till genusordningen, där maskulinitet rangordnas högre än femininitet (jfr Hirdman 2001). Kvinnor i mansdominerade yrken löper risk att drabbas av dubbel bestraffning. För det första ifrågasätts deras kompetens; kan de verkligen vara bra på sitt yrke, trots att de inte är män? Samtidigt ifrågasätts deras femininitet om de lyckas med sitt jobb; eftersom de är kompetenta måste de vara maskulina och därför inte feminina nog.

Kvinnliga poliser bedömdes som mindre sympatiska av medlemmarna i tjejgruppen i den andra enkätomgången ($M = 3,36$, $SD = 1,16$, $N = 50$) jämfört med den första omgången ($M = 3,83$, $SD = 1,06$, $N = 48$), $t(96) = 2,11$, $p < 0,05$. Detta kan tolkas som ett uttryck för normativ

femininitet; att kvinnor är mer sympatiska eller snälla än män. Å andra sidan finns det en vanlig uppfattning att poliser kanske inte är godhjärtade. Det är därför intressant att tjejernas attityder gentemot kvinnliga poliser har förändrats. Detta kan tyda på att tjejgruppsmedlemmarna inte längre betraktar kön som en avgörande faktor i människors beteende, att de på grund av diskussionerna i gruppen inte längre uppfattar kvinnor som godhjärtade bara på grund av att de är kvinnor.

Killgruppsmedlemmarnas attityder till kvinnliga poliser har också förändrats. De bedömde kvinnliga poliser som mindre självsäkra i den andra enkätomgången ($M = 3,37$, $SD = 1,28$, $N = 27$) jämfört med den första omgången ($M = 3,89$, $SD = 3,37$, $N = 27$), $t(63) = 1,73$, $p < 0,01$. Dessutom poängsattes de kvinnliga polisernas intelligens lägre i den andra omgången ($M = 3,66$, $SD = 1,05$, $N = 38$) jämfört med den första rundan ($M = 3,07$, $SD = 1,23$, $N = 27$), $t(63) = 2,8$, $p < 0,05$. En liknande förändring i attityd kunde ses även vad gäller hur sympatiska kvinnliga poliser uppfattades vara. Killgruppsmedlemmarna värderade de kvinnliga poliserna som mindre sympatiska i den andra enkätomgången ($M = 3,07$, $SD = 1,21$, $N = 27$) jämfört med den första omgången av analysen $M = 3,66$, $SD = 1,05$, $N = 38$), $t(63) = 2,08$, $p < 0,05$. Dessa resultat kan förstås som en effekt av killgruppernas kritiska diskussioner om könsnormer. Killarna har ändrat sina attityder gentemot kvinnliga poliser eftersom de kanske inte längre tar könsaspekten i beaktning när de bedömer poliser. Detta kan dock också tolkas som ett uttryck för bristande jämställdhet. Kvinnor (och femininitet) värderas i allmänhet mindre än män (och maskulinitet). En konsekvens av detta är att män (och kvinnor) värderar kvinnor som mindre kompetenta, det vill säga inte lika smarta eller självsäkra som män (jfr Ridgeway och Correll 2005). Utifrån detta perspektiv kan killarnas attityder gentemot kvinnliga poliser tolkas som traditionella, där de

nuvarande könsnormer reproduceras i stället för dekonstrueras. Det är dock svårt att avgöra om denna tolkning är riktig, eftersom den kvantitativa datan som samlats in inte ger någon inblick i tankarna bakom deltagarnas poängsättning.

När resultaten för frågorna om manliga poliser analyseras kan man se liknande tendenser. I den andra enkätomgången värderade killgruppsmedlemmarna manliga poliser som mindre säkra ($M = 3,41$, $SD = 1,15$, $N = 27$) jämfört med den första rundan ($M = 4,08$, $SD = 3,41$, $N = 38$), $t(63) = 2,41$, $p < 0,05$. Likaså värderas manliga polisers konkurrenskraft lägre i den andra omgången ($M = 3,38$, $SD = 1,34$, $N = 26$) jämfört med den första ($M = 4,11$, $SD = 1,01$, $N = 26$), $t(62) = 2,41$. Detta kan tyda på att killarnas uppfattning har förändrats eftersom de har diskuterat normer kring maskulinitet i killgrupperna. I början ansågs maskulina egenskaper nödvändigt att ha för att bli en (manlig) polis. Efter deltagande i gruppen (och kritiska diskussioner om maskulinitetsnormer) uppfattar inte längre killarna att ett högt självförtroende och konkurrenskraftighet krävs för att vara polis, det vill säga idealet för hur en lämplig polis ska vara har förändrats. Det är dock viktigt att understryka att detta är en teoretisk hypotes som inte kan bekräftas med säkerhet och det behövs därför studeras ytterligare.

Följande citat visar hur en killes uppfattning om könsroller i uppdelningen av hushållsarbetet har förändrats:

I: Har dina tankar kring roller i familjen förändrats?
 Pëteris: Jag kan se att kvinnor kan göra mäns jobb. De är bra på det och gillar det. Det finns inget fel på det.

En annan könsnormskänslig grupp som undersöktes var prostituerade. Medlemmarna i tjejgrupperna bedömde kvinnliga prostituerade som mer intellektuella ($M = 2,55$, $SD = 1,08$, $N = 51$) och smartare ($M = 2,25$, $SD = 0,99$, $N = 51$) i den andra enkätomgången än den första

($M = 1,94$, $SD = 1,12$, $N = 48$), $t(97) = -2,77$, $p < 0,05$ och ($M = 1,83$, $SD = 0,88$, $N = 48$), $t(97) = -2,22$, $p < 0,05$. Dessutom uppfattades de som mer godhjärtade ($M = 2,73$, $SD = 1,11$, $N = 49$) och anständiga ($M = 2,52$, $SD = 1,15$, $N = 48$) i den andra omgången jämfört med den första ($M = 2,31$, $SD = 1,04$, $N = 48$), $t(95) = -1,99$, $p < 0,05$ och ($M = 2,11$, $SD = 0,99$, $N = 46$), $t(92) = 1,86$, $p < 0,05$.

Under diskussionen om prostitution i början av tjej- och killgruppsverksamheten kunde det konstateras att nästan alla tjejer i de lettiska tjejgrupperna tyckte att kvinnliga prostituerade var moraliskt svaga och hade tvivelaktiga beteenden. Sammantaget hade tjejerna en negativ syn på prostitution och prostituerade. Problemet med prostitution ansågs vara de prostituerade själva och ingen tanke ägnades åt sexköparna eller samhällets roll i förekomsten av prostitution. Med detta i åtanke kan resultatet från enkäten tolkas i termer av en större förståelse av prostitution som ett komplext fenomen. Möjligen kan diskussionerna i grupperna om könsnormer och jämställdhet ha påverkat tjejerna i den bemärkelsen att deras attityder om prostituerade har förändrats i en mer positiv riktning.

Tjejgruppsmedlemmarnas attityder har förändrats på ett liknande sätt gentemot manliga prostituerade. Tjejerna bedömde dem som mer intellektuella ($M = 2,43$, $SD = 1,01$, $N = 51$) och smartare ($M = 2,25$, $SD = 0,99$, $N = 51$) i den andra enkätomgången än den första ($M = 1,96$, $SD = 1,03$, $N = 48$), $t(97) = -2,31$, $p < 0,05$ och ($M = 1,92$, $SD = 0,94$, $N = 48$), $t(97) = -1,75$, $p < 0,05$. Dessutom uppfattades de som mer utbildade ($M = 2,20$, $SD = 1,04$, $N = 51$) i den andra omgången jämfört med den första ($M = 1,64$, $SD = 0,85$, $N = 47$), $T(96) = -2,9$, $p < 0,05$.

Det upptäcktes ingen statistiskt signifikant förändring i killgruppsmedlemmarnas attityder gentemot manliga eller kvinnliga prostituerade. Man måste ha i åtanke att de frågor som diskuterades i grupperna kan vara förklaringen

till förändring, eller brist på förändring, i deltagarnas attityder. Förändringar i attityder bland tjejerna kan bero på att tjejgrupperna diskuterade prostitution, medan bristen på förändringar i killarnas attityder kan bero på att de inte diskuterade prostitution.

Analysen av deltagarnas svar om förskolelärare och tonårsföräldrar visade inte på någon statistiskt signifikant förändring. Som det framgår ovan, var resultaten gällande de tre andra grupperna som undersöktes i studien ofullständiga. Stereotype content inventory-skalan som användes i denna studie har inte tidigare använts för att mäta attityder till sociala grupper uppdelade efter kön. Dessutom har det tidigare använts bara på vuxna. Det kan avslutningsvis betonas att det uppenbarligen behövs ett mer nyanserat och känsligt mätinstrument än det som användes i denna studie för att mäta tonåringars attityder separerat utifrån kön. Det kan även vara så att åldersgruppen som studerades, det vill säga ungdomar mellan ålderarna 13 och 16, fortfarande bildar sina åsikter och uppfattningar, vilket kan vara förklaringen till att resultaten var statistiskt icke-signifikanta.

5. Slutsats

Slutsatsen är uppdelad i tre delar. För det första kommer studiens frågeställningar att besvaras och resultaten från analysen kommer att sammanfattas. För det andra kommer några policyåtgärder att föreslås, och slutligen kommer möjliga riktningar för framtida forskning att diskuteras.

5.1 Jämställdhet och könsnormer

Att förstå (o)jämställdhet – alla bör behandlas lika

Medvetenheten om och kunskaperna i (o)jämställdhet i den första omgången intervjuer varierade avsevärt mellan deltagarna. Särskilt visade resultaten skillnader mellan de lettiska och åländska deltagarna. De åländska deltagarna var alla bekanta med begreppet jämställdhet, medan majoriteten av de lettiska deltagarna aldrig hade tänkt på jämställdhet och könsnormer innan tjej- och killgruppsverksamheten började. De åländska deltagarna definierade jämställdhet i termer av lika rösträtt, lika lön, att alla bör värderas och behandlas lika. På frågan om tillståndet av jämställdhet i deras omgivning, det vill säga i skolan och i hemmet, svarade de flesta att deras sociala sammanhang var jämställda. Svaren på frågorna om arbetsfördelning i hemmet korrelerade däremot inte med deras egna definitioner av jämställdhet, vilket detta citat exemplifierar:

Lina: Jo, min mamma diskar och min pappa ligger mest på soffan, så att... ja.

I den andra intervjuomgången, finns det betydande förändringar i hur deltagarna pratar om jämställdhet. Majoriteten av deltagarna uttrycker att diskussionerna om könsnormer och jämställdhet var det som gav dem mest utbyte. Den mest märkbara förändringen kan ses i hur de lettiska deltagarna uttrycker sig. De kan så-

väl definiera jämställdhet och utveckla sina resonemang kring det som ge exempel. Uldis definierar till exempel jämställdhet som "när man försöker uppnå att kvinnor inte exkluderas, att de har möjlighet att göra samma saker som män gör" och tillägger att han tycker att "män ges mer möjligheter" i samhället. En majoritet av både de lettiska och åländska deltagarna uttrycker att tjej- och killgruppen var den enda plats där de fick möjlighet att diskutera dessa frågor.

Könsdikotomi – något som lärs ut under uppväxten

Deltagarna uppgav alla i den första omgången intervjuer att tjejer och killar faktiskt är olika, det vill säga de har en klar vision av hur tjejer och killar antas bete sig. Majoriteten av deltagarna uttryckte till exempel att vänskap med någon av motsatt kön var svårare än vänskap med någon av samma kön. Många deltagare menade att människors beteende beror på enskilda egenskaper, men de visade i allmänhet att de såg stora skillnader mellan män och kvinnor och att dessa skillnader var direkt kopplade till kön. Deltagarna ifrågasatte inte denna allmänna uppdelning.

I den andra intervjuomgången fanns det däremot märkbara förändringar i deltagarnas uppfattningar. Flera deltagare uttryckte att särskilningen mellan tjejer och killar samt kvinnor och män berodde på vad folk får lära sig från barndomen. Viktor säger till exempel att skillnaderna mellan män och kvinnor beror på att människor får lära sig från början "att tjejer och killar borde vara olika". Uldis uttrycker att skillnaderna mellan flickor och pojkar beror på att "tjejer uppfostras annorlunda sedan barndomen". Några av de intervjuade ifrågasatte också idén att män och kvinnor är olika från födseln genom att påpeka att det finns alternativa sätt att bete sig. Austra hävdar att:

Austra: Från födseln leker små barn tillsammans jättebra. Men när de växer upp

säger folk att det finns kön och att de därför inte tillåts bete sig på ett visst sätt.

Deltagarna verkar ha fått verktyg med vilka de kan ifrågasätta det de tidigare tog för givet. Det finns tecken på att vissa deltagare ser individuella egenskaper som mer möjliga och särskiljningen utifrån kön är inte lika viktigt som det tidigare varit.

En jäkla press:

att göra maskulinitet och femininitet

I den första omgången intervjuer uttryckte några av deltagarna sina åsikter om femininitet och maskulinitet i en tämligen statisk och traditionell förstälseram. Pēteris uttryckte till exempel att han tycker att "det är kvinnor som borde laga mat". På frågan varför han tyckte så, svarade han "därför att det är typ ett feminint arbete". Å andra sidan gjorde de övriga deltagarna avancerade och kritiska analyser av könsnormer redan i den första intervjun. Viktor hävdade exempelvis att:

Viktor: [...] det finns ganska stora krav på att man ska vara manlig och inte visa svaghet. Vilket jag tycker är synd... man vågar inte visa vad man egentligen känner och hur det egentligen är. Man ska bara klara av allting och bära vad som helst. Så... för mig känns kön i allmänhet som en börda. Kvinnor har sina bördor och män har sina.

De största förändringarna, när den första och andra omgången intervjuer jämförs, kan ses hos de killar som har börjat upptäcka könade förväntningar. Rasmus uttrycker till exempel att han, efter att ha deltagit i gruppen, har märkt att det finns en press på killar när det kommer till sport. Dessutom har Viktor börjat tänka på vardagligt våld, vilket han inte gjorde innan killgruppen. Diskussionerna om könade förväntningar har till synes påverkat killgruppsdeltagare och fått dem att tänka på vissa frågor för första

gången. En annan märkbar förändring är att killarna har blivit mindre aggressiva och våldsamma. Kärllis uttryckte till exempel att han är mer förstående och att han inte längre tvingar andra att göra saker de inte vill göra, vilket han gjort tidigare.

Tjejer är i allmänhet mer vana att tala om frågor som rör könsnormer, vilket kan förklara varför de inte uttrycker samma aha-upplevelse som killarna när könade förväntningar har diskuterats. Tjejerna visar dock också en antydning till förändring. Till exempel uttrycker Ilze att hennes grupp har talat om hur killar beter sig:

Ilze: [...] killar beter sig dåligt i skolan.
När de inte är i en grupp är de helt ok.

På frågan varför hon tror att de beter sig på det här sättet, svarar hon att "de kanske vill vara sin grupp till lags, andra killar." Ilzes svar visar att de har diskuterat i tjejgruppen hur kön görs, i det här fallet, hur maskulinitet görs.

Feminina män – fortfarande konstiga

Även i den andra omgången intervjuer är det uppenbart att femininitet inte anses vara ett lämpligt uttryck för män. I Elisabeths grupp såg de en film om omvända könsroller. Elisabeth berättar att hon "tyckte det såg jättekonstigt ut" att se killar agera feminint i filmen. Detta visar tydligt att maskulinitet är normen, varför det är lättare att acceptera maskulina kvinnor än feminina män.

Könade förväntningar – det kanske är så här, men det kan också vara på ett annat sätt

I den första omgången intervjuer bekräftade alla deltagare att tjejer och killar i deras omgivning behandlades olika. Några påpekade att detta var orättvist, medan andra uppgav att tjejer och killar förväntas bete sig olika därför att de i själva verket är olika. Det fanns också några deltagare, till exempel Austra, som hävdade att könsförväntningar eller stereotyper är sociala kon-

struktioner. Några av deltagarna diskuterade konsekvenserna av könade förväntningar. Lina påpekade till exempel att folk inte reagerar på killar som har flera sexuella partners, medan en tjej som har det kallas för "en hora". Jämfört med den första intervjun är det uppenbart i den andra intervjun att det finns förändringar i deltagarnas synpunkter. Flera intervjupersoner utmanade de könsnormer de talade om i den första intervjuomgången och var kritiska till att könsnormer definierar hur människor bör bete sig. Diskussionerna i gruppen tycks ha gett deltagarna verktyg som gör det möjligt för dem att utmana normer och som visar dem alternativa sätt på vilket kön kan göras. Elisabeth resonerar kring förväntningar och uttrycker det som att hon börjat tänka att "det kanske är så här, men det kan också vara på ett annat sätt". Diskussionerna i gruppen tycks ha gett deltagarna verktyg som gör det möjligt för dem att utmana normer och som visar dem alternativa sätt på vilket kön kan göras, att det finns fler möjligheter att välja mellan. Dessutom kan de nu tala om könade förväntningar i termer av stereotyper, vilket en majoritet av dem inte kunde göra i den första intervjun.

Att förstå genus som en struktur

Lina har också ändrat sin åsikt i fråga om könade förväntningar. I Linas grupp diskuterades överbeskyddande föräldrar och Lina drar slutsatsen att tjejer har mer överbeskyddande föräldrar än killar eftersom föräldrarna tror att tjejer är mer utsatta än killar. I den första intervjun kunde Lina bara prata om dessa frågor i förhållande till sig själv och sin familj. Efter att ha diskuterat könsnormer och förväntningar i gruppen ser hon nu ett mönster i sin omgivning, det vill säga att även andra tjejer runt omkring henne behandlas på samma sätt. Diskussionerna i gruppen har visat henne att detta inte bara sker i hennes egen familj, utan snarare är en del av en större struktur. I denna bemärkelse har diskussionerna bidragit till att öka deltagarnas

medvetenhet om genusrelaterade maktstrukturer och att förstå sina upplevelser och problem inte bara utifrån en individuell nivå, utan även på en strukturell nivå.

Ordförråd – en förutsättning för att kunna ifrågasätta könsnormer

Det var uppenbart att deltagarna i den första intervjuomgången hade problem att uttrycka sig och förklara varför de trodde att tjejer och killar var, betedde sig och/eller förväntades vara olika. Detta illustreras av Linas svar angående könade förväntningar och sex:

Lina: Man har olika ståndpunkter. Det är typ... Jag vet inte hur jag ska säga det. Det är så olika för tjejer och killar när det kommer till sex.

I: Tror du att killar och tjejer har olika sexuella behov?

Lina: Ja, jag tror det.

I: Vad är skillnaden?

Lina: Jag tror killar vill ha mer sex.

I: Varför tror du att det är så?

Lina: Jag vet inte riktigt, men jag tror det.

Vidare, säger Lina följande angående könsbestämt beteende:

I: Känner du att du måste bete dig på ett visst sätt eftersom du är en tjej?

Lina: Kanske. Visst känner jag att jag måste bete mig på ett visst sätt.

I: Tycker du att det är enkelt att leva upp till dessa förväntningar?

Lina: Det är ganska enkelt.

I: Kommer det automatiskt eller måste du tänka på det?

Lina: Det kommer automatiskt.

Det första exemplet visar att Lina har problem med att förklara vad hon tycker om könade förväntningar i förhållande till sex. En majoritet av deltagarna hade samma problem i den första intervjun. Det andra exemplet visar att det inte finns någon upplevd aktivt val för eller emot att leva upp till könade förväntningar, utan det

kommer automatiskt, vilket kan antas vara sant även för en majoritet av deltagarna.

Om man tittar på den insamlade data från den andra intervjuomgången, är det tydligt att alla deltagare har fått ett bredare ordförråd av genusrelaterade termer. Detta är en förutsättning för att kunna diskutera, och i det långa loppet, även utmana könsnormer. Att kunna klä känslor och upplevelser i ord är nödvändigt för att kunna förstå könade maktstrukturer. Denna förståelse ger i sin tur deltagarna de verktyg som behövs för att kunna ifrågasätta rådande normer och visa dem att ett normativt beteendesätt inte är det enda alternativet. Genom att ifrågasätta normer kan deltagarna se att det finns andra möjligheter att välja bland. Detta kan leda till bemäktigande av deltagarna. Kunskap om könsnormer och jämställdhet, att få ett nytt ordförråd, och diskussioner i smågrupper, är faktorer som ger deltagarna de verktyg och den makt de behöver för att göra sina egna fria val.

5.2 Empowerment

Majoriteten av intervjupersonerna uttrycker att gruppverksamheten och diskussionerna har varit givande. Analysen av kvalitativa data tyder på att deltagarna har blivit bemäktigade, medan de kvantitativa mätningarna, som endast inkluderade självkänsla, inte visar några statistiskt signifikanta resultat.

Den kvalitativa analysen visar förändringar i främst två områden. Den första är förmågan att tänka kritiskt gällande könsnormer. Före gruppaktiviteterna var könsnormer inte någonting som de flesta deltagarna diskuterade. Vissa hade inte ens hört talas om det tidigare. Efter att ha deltagit i gruppdiskussioner däremot, var de flesta deltagarna kritiska mot att tjejer och killar behandlas olika, mot könsbestämda normer och mot bristande jämställdhet. Detta visar att diskussionen om dessa frågor har gett deltagarna verktyg för att kritiskt analysera sin omgivning och att lägga märke till alternativa sätt att bete

sig. Detta kan ses som en process av empowerment. Det andra området där vi ser en förändring gäller det faktum att deltagarna blivit mer aktiva medlemmar i samhället. En majoritet av deltagarna och/eller gruppledarna uttryckte att deltagarna har blivit mer aktiva i och intresserade av sin omedelbara sociala omgivning, till exempel familjen eller samhället. Detta kan förstås som en ökning av deltagarnas självförtroende. Det är uppenbart att förändringar i riktning mot att bli mer aktiva medlemmar i samhället i det långa loppet kan tolkas som en process av empowerment.

Vidare finns tendenser av förändring på tre andra områden. Vissa deltagare visar tecken på ökad känsla av trygghet och säkerhet, vilket framgår i exempelvis deras förbättrade förmåga att säga sin mening. I vissa fall har deltagarnas vilja att uttrycka sina åsikter öppet utökats till att även gälla i deras familjer och i deras skolor. Andra har däremot hållit sig till att uttrycka sina åsikter endast inom tjej- eller killgruppen, som ses som en trygg miljö.

Den sista aspekten av empowerment som vi tittade på var självkänsla. Under intervjuer och observationer har flera tecken på ökad självkänsla uppenbarats sig. Till exempel vågade några deltagare med tiden säga sin mening oftare. Flera intervjupersoner uppgav att deras självkänsla ökat på grund av deltagande i gruppen. De kvantitativa data som samlats in från enkäterna visar däremot inga statistiskt signifikanta förändringar i deltagarnas självkänsla.

Eftersom tjej- och killgrupperna introducerar ny kunskap till deltagarna som utmanar saker de tidigare tagit för givet finns det en möjlighet att deras självkänsla inte stiger, utan istället blir lägre. När maktstrukturer, förväntningar och begränsningar avslöjas kan det till en början lämna en person med en känsla av maktlöshet snarare än bemäktigande. När sociala strukturer som människor tar för givna utmanas, tar det tid att anpassa sig till dem. Som en följd av detta kan

en persons självkänsla tillfälligt blir lägre, vilket kan vara fallet för tjej- och killgruppsdeltagarna i denna forskning.

I detta skede är resultatet om självkänsla inte övertygande. Som tidigare nämnts i analysen, kan förmågan att tänka kritiskt ha en positiv effekt på deltagarna och bemäktiga dem i det långa loppet. De icke-statistiskt signifikanta resultaten i denna studie understryker behovet av ytterligare forskning på detta område. Att mäta förändringar i deltagarnas självförtroende efter en längre tid, förslagsvis ett år, kan möjligen ge bättre insikt i de långsiktiga effekterna av tjej- och killgruppsmetoden.

5.3 Förändringar i sociala attityder

Resultaten från deltagarnas intervjuer visar att de ifrågasätter könsnormer och bristande jämställdhet mer efter att ha deltagit i tjej- och killgrupperna. Den del av enkäten som behandlar stereotyper kopplade till olika genuskänsliga sociala grupper visar dock inte på någon statistiskt signifikant förändring av stereotypa attityder hos deltagarna. Analysen om förskolelärare och tonårsföräldrar visade inte någon statistiskt signifikant förändring. Vidare var resultaten beträffande de andra tre sociala grupperna ofullständiga.

Deltagarnas attityder var mer negativa gentemot vissa sociala grupper, men på samma gång mindre sammanfallande med den könsstereotypa uppfattningen. Vid mätning av sociala attityder gentemot kvinnliga poliser till exempel, uppfattades de som mindre självständiga i den andra enkätomgången än i den första. Detta kan tolkas som en indikation på en förändring i attityd gentemot kvinnliga poliser. Resultaten är dock ofullständiga eftersom deltagarna också poängsatte manliga poliser på liknande sätt.

Materialet som samlats in från intervjuer med deltagarna visar å andra sidan att det har skett en förändring i deltagarnas attityder. Vissa deltagare uttryckte stereotypa attityder och upp-

fattningar om tjejer och killar samt kvinnor och män i den första omgången intervjuer, men i den andra omgången intervjuer utmanar de normer kring kön. När Pēteris till exempel uppmanas att utvärdera huruvida det har skett någon förändring i hans egna uppfattningar, säger han: "Jag kan se att kvinnor kan göra mäns arbete. De är bra på det. Det finns inget fel på det". Även Uldis uttrycker att hans syn på den "ideala" tjejen har blivit mer mångfacetterad än tidigare. Detta visar att även om det är svårt att säga om deltagarnas sociala attityder gentemot de sociala grupper som undersökts i denna studie har förändrats, visar de förändringar i attityder gentemot människor i deras omgivning, tjejer och killar i sin egen ålder, deras föräldrar och andra vuxna.

Vidare drar vi slutsatsen att mätinstrumentet som användes i denna studie behöver justeras. Stereotype content inventory-skalan har inte tidigare använts för att mäta attityder till sociala grupper uppdelade efter kön. Dessutom har det också tidigare bara använts på vuxna. Det kan avslutningsvis betonas att det uppenbarligen behövs ett mer nyanserat och känsligt mätinstrument än det som användes för denna studie för att mäta tonåringars attityder, separerat utifrån kön. Det kan även vara så att åldersgruppen som studerades, det vill säga ungdomar mellan åldrarna 13 och 16, fortfarande bildar sina åsikter och uppfattningar, vilket kan vara anledningen till att resultaten var statistiskt icke-signifika. Forskning bör också bedrivas på vilka genuskänsliga grupper i samhället som ungdomarna själva känner till. Detta för att förstå vilka sociala grupper denna åldersgrupp är medvetna om, vilket kan skilja sig betydligt, till exempel på Åland och i Lettland, på grund av skillnader i sammanhang. Slutligen bör mätinstrumentet också särskilt skapas eller ändras för att bättre mäta förändringar i könsstereotyper och normer.

5.4 Förslag på åtgärder

Baserat på resultaten från denna studie har ett antal förslag etablerats, vilka tycks vara nödvändiga för att säkerställa framtiden för tjej- och killgruppsverksamheten samt jämställdhetsperspektivet i arbetet med ungdomar.

Tjej- och killgrupper har en viktig funktion i dagens samhälle, eftersom alla deltagare uttrycker att det inte finns något annat forum där de kan diskutera frågor som rör jämställdhet och könsnormer. Därför bör tjej- och killgruppsverksamhet prioriteras, både på ett politiskt plan och i det civila samhället, för att stärka och säkerställa en stabil framtid för tjej- och killgrupper. Det är också uppenbart att verksamheten bör utökas så att fler ungdomar har möjlighet att delta i en tjej- eller killgrupp.

Frågor om kön och (o)jämställdhet bör också diskuteras på andra områden i deltagarnas liv, inte minst i skolan, eftersom inte alla tonåringar har möjlighet att delta i en tjej- eller killgrupp. Att diskutera frågor om jämställdhet, könsnormer och dess effekter samt identitet och självkänsla bör prioriteras på skolnivå eftersom dessa frågor är viktiga aspekter i demokrati, mänskliga rättigheter samt psykiskt och fysiskt välbefinnande.

Tjej- och killgrupper bör finnas som en möjlig fritidsaktivitet på platser där ungdomar finns. Till exempel i icke-formella ungdomsutbildningscentra, kulturcentra, fritidsgårdar, skolor och andra institutioner som styrs av kommuner.

Sexualundervisning är en aspekt som behöver stärkas inom skolsystemet. En majoritet av deltagarna uppgav att de hade för lite och för ensidig sexualundervisning i skolan. Enligt deltagarna inkluderar sexualundervisningen inte frågor som rör normer, förväntningar eller den press ungdomar utsätts för.

Våldsförebyggande ungdomsarbete bör alltid integrera ett genusperspektiv. Resultatet i denna forskning visar att kön inte är en bakgrundsvariabel. Istället är det uppenbart att könsförvänt-

ningar, och maskulinitetsnormer i synnerhet, är viktiga aspekter att diskutera för att förstå och förebygga våldsamt beteende.

5.5 Framtida forskning

Intervjuerna i denna studie har givit oss en stor mängd information om hur könsnormer är uppbyggda och hur de åländska och lettiska deltagarna uppfattar dem. Detta bör användas för framtida forskning om effekterna av den nordiska tjej- och killgruppsmetoden. Det insamlade materialet kan även fungera som en källa för att utveckla mer känsliga mätinstrument för att undersöka förändringar i synen på kön. Kvantitativa mätverktyg bör också utvecklas för att passa åldersgruppen och forskningssyftet bättre. När man studerar människor i de lägre tonåren, är det viktigt att ta hänsyn till att det finns många faktorer som påverkar ungdomars liv under denna period. Kvalitativa mätningar om uppfattningar och attityder, samt mätningar av självkänsla, bör ske regelbundet när man studerar tjej- eller killgrupper, och under en längre period än vad som gjorts i denna forskning. Dessutom bör mätningarna kontrolleras med kontrollgrupper, särskilt eftersom ungdomars personlighet utvecklas snabbt under tonåren.

Denna forskning har genomförts med en tvådelad teoretisk metod som kombinerar socialpsykologi och genusvetenskap. Detta tillvägagångssätt har gjort det uppenbart att dessa två discipliner kan dra nytta av och få inspiration från varandra. Inom socialpsykologin har endast lite uppmärksamhet ägnats åt könsnormer och hur dessa relaterar till makt. Socialpsykologin skulle ha nytta av att införliva teoriutvecklingen som sker inom genusstudier. Till exempel kan teorin om könsnormer och normkritik berika teorin om stereotyper och attityder inom socialpsykologin. Likaså skulle genusvetenskap kunna dra fördelar av att inkludera metoder från socialpsykologin.

Den forskning som genomförts om tjej- och

killgruppsverksamheten inom projektet Utmana könsroller för att motverka sexslaveri har varit av experimentell natur, då det oss veterligen är första gången det gjorts försök att vetenskapligt studera tjej- och killgruppsmetodens effekter över tid och över gränser. Vår förhoppning är att vi åtminstone i någon mån har kunnat bidra till ökade insikter om hur tjej- och killgrupper fungerar och vilka effekter de kan ha när det gäller genusinriktat ungdomsarbete. För att få ökad kunskap om i vilken grad och på vilka sätt tjej- och killgruppsmetoden kan uppnå syften som att bidra till ökad jämställdhet och minskad våldsanvändning, bör ytterligare forskning genomföras, såväl inom som utifrån andra perspektiv än det genusvetenskapliga och socialpsykologiska.

6. Källförteckning

- Ambjörnsson, Fanny (2004), *I en klass för sig: genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer*, Stockholm: Ordfront Förlag
- Ambjörnsson, Fanny (2006) *Vad är queer?*, Stockholm: Natur och Kultur
- de Beauvoir, Simone (1997) *The second sex*, London: Vintage
- Berg, Lena (2007), *Homosocialitetens kraft. Hur unga män "gör" kön i grupp och individuellt*, Sociologisk Forskning, 2
- Bourdieu, Pierre (1977), *Outline of a theory of practice*, Cambridge : Cambridge Univ. Press
- Brescoll, V. L., & Uhlmann, E. L. (2008), Can an angry woman get ahead? Status conferral, gender, and expression of emotion in the workplace, *Psychological Science*, 19: 268-275.
- Brewer, M.B. & Pierce, K.P. (2005), Social Identity Complexity and Out-group Tolerance, *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31, 428 – 437.
- Brewer, M.B. (2007), The Importance of Being We: Human Nature and Intergroup relations, *American Psychologist*, 62 (8), 728-738.
- Bucar, V. (2005), *Gestaltningar av offererfarenheter: Samtal med unga män som utsatts för brott*, Lunds Universitetet: Sociologiska Institutionen
- Butler, Judith; (1990), *Gender Trouble: Feminism and the subversion of identity*, New York: Routledge
- Chambers, Clare; (2005), Masculine domination, radical feminism and change, *Feminist Theory*, 6(3), 325-346
- Charmes, Jaques and Wierenga, Saskia (2003), Measuring Women's Empowerment: An Assessment of the Gender-Related Development Index and the Gender Empowerment Measure, *Journal of Human Development* 4 (3), 419-435.
- Christopher, A., Wojda, M. R. (2008), Social dominance orientation, right-wing authoritarianism, sexism, and prejudice toward women in the workforce, *Psychology of Women Quarterly*, 32, 65-73.
- Connell, R.W. (1995), *Masculinities*, Berkeley : University of California Press
- Fiske, S.T. (2000). Stereotyping, prejudice, discrimination at the seam between the centuries: evolution, culture, mind, and brain, *European Journal of Social Psychology*, 30, 299-322.
- Fiske, S. T., Cuddy, A. J. C., Glick, P. & Xu, J. (2002). A model of (often mixed) stereotype content: Competence and warmth respectively follow from perceived status and competition, *Journal of Personality and Social Psychology*, 82, 878-902.
- Foucault, Michel (1977) *Discipline and punish*, London: Penguin
- Folkhälsans förbund; (2004) *Tjejgrupper – en fritidsverksamhet för flickor och en hälsofrämjande metod*
- Frosh, S. Phoenix, A. & Pattman, R. (2002) *Young Masculinities: Understanding Boys in Contemporary Society*, Norfolk: Palgrave
- Fundberg, Jesper (2003) *Kom igen, gubbar: Om pojkfotboll och maskuliniteter*, Stockholm: Carlsons Förlag
- Greenwald, Anthony G.; Banaji, Mahzarin R.; Rudman, Laurie A.; Farnham, Shelly D.; Nosek, Brian A. & Mellott, Deborah S (2002), A Unified Theory of Implicit Attitudes, Stereotypes, Self-esteem and Self-concept, *Psychological Review*, 19(1), 3-25
- Hanström, Mia (1994) *Men tjejerna då! – Erfarenheter från lokal tjejverksamhet på gården*, Fritidsforum
- Hanström, Mia (2001) *Metodikbok för "tjejverksamhet"*, Förlags AB Björnen
- Hanström, Mia (2005) *Metodikbok för "killverksamhet"*, Förlags AB Björnen
- Hearn, Jeff (1998), *The violences of Men*, London: Sage Publications
- Hearn, Jeff (2004) From Hegemonic Masculinity to the Hegemony of Men, *Feminist Theory*, 5(1), 49-72
- Hirdman, Yvonne (2001), *Genus – om det stabila föränderliga former*, Malmö: Liber
- Hyung Hur, Mann (2006), Empowerment in terms of theoretical perspectives: Exploring a typology of the process and components across disciplines, *Journal of Community Psychology*, 34(5), 523-540.
- Jeffner, Stina (1997), "Liksom våldtäkt, typ": Om betydelsen av kön och heterosexualitet för ungdomars förståelse av våldtäkt, Uppsala University
- Johansson, Thomas (2005), *Manlighetens Omvandlingar: Ungdom, sexualitet och kön i He-*

- teronormativitetens gränstrakter, Stockholm: Diadalos
- Kabeer, Naila (1999), Resource, Agency, Achievements: Reflections on the Measurements of Women's Empowerment, *Development and Change*, 30, 435-464
- Kabeer, Naila (2005), Gender Equality and Women's Empowerment: A Critical Analysis of the Third Millennium Development Goal, *Gender and Development*, 13(1), 13-24
- Karlsson, Johanna; (2006) Styrka, strategier och skenjämställdhet – tjejer samtalar om kön och jämställdhet, Rädda Barnens ungdomsförbund
- Lorber, Judith; (1994), *Paradoxes of gender*, Yale University Press
- Lorber, Judith; (1996), Beyond the Binaries, *Sociological Inquiry*, 66(2), 143-159
- Lukes, Steven (2005), *Power: a radical view*, Basingstoke: Palgrave Macmillan
- Mac an Ghail, Máirtín (1994), *The making of man: Masculinities, Sexualities and Schooling*, Buckingham: Open University Press
- Peterson, N. Andrew & Hughey, Joseph (2004), Social Cohesion and Interpersonal empowerment: gender as a moderator, *Health Education Research*, 19(5), 533-542
- Pringle, K. (1995), *Men, Masculinities and Social Welfare*, London: UCL Press
- Rabionet, Silvia E.; (2009), How I learned to design and conduct semi-structured interviews, *The Qualitative report*, 16(2), 563-566
- Rich, Adrienne (1980), Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence, *Signs* 5(4), 631-660
- Roccas, S. & Brewer, M.B. (2002), Social Identity Complexity, *Personality and Social Psychology Review*, 6, 88 – 106.
- Scott, Joan W. (1986) Gender: A useful category of Historical Analysis, *American Journal of Historical Review*, 91(5), 1054-1075
- Skeggs, Beverly (1997), *Formations of Class and Gender: Becoming Respectable*, London: Sage
- Svensson, Olof (2008) Allan – metodmaterial för samtalsgrupper, Stockholm: Rädda Barnens ungdomsförbund
- Trost, Jan; (2005), *Kvalitativa intervjuer*, Lund: Studentlitteratur
- Wigboldus, D. H. J., Semin, G. R., & Spears, R. (2006), Communication expectancies about others, *European Journal of Social Psychology*, 36, 815 – 824.
- Young, Iris Marion (1994) Gender as Seriality: Thinking about Women as a social collective, *Signs*, 19(3), 713-738
- Wasshede, Cathrin (2005), Skägg eller kjol? Unga män om maskulinitet och femininitet. *Manlighetens Omvandling*, Thomas Johansson (ed.), Stockholm: Diadalos
- Watson, Katherine (2005), *Queer Theory, Group Analysis*, 38 (1), 67-81

7. Bilagor

7.1 Bilaga 1: Intervjuguide för deltagarintervjuer

A. Generella frågor (Isbrytare)

- A1. Namn, ålder, årskurs
- A.2. Familjestruktur (föräldrar/vuxna, syskon, andra som står familjen nära)
- A.3. Fritid (Vad gör du förutom att gå i skola? Vad gillar du att göra? Vad gör du förutom att vara med i gruppen? Fritidsaktiviteter?)
- A.4. Hur kom det sig att du gick med i en tjej/killgrupp? (Vilka var dina förväntningar? Hur har det varit hittills?)

B. Könsroller

- (Vad är deras uppfattning av normer kring att vara tjej/kille? Anpassar de sig efter normen eller gör de motstånd? Ser de könsnormer som givna, "naturliga"?)
- B.1. Vad betyder det att vara tjej? Vad betyder det att vara kille?
- B.2. Hur betar man sig feminint? Hur betar man sig maskulint? (Får/kan tjejer bete sig maskulint/killar bete sig feminint? Om nej, varför får/kan de inte?)
- B.3. Finns det skillnader mellan hurdana killar och tjejer är? (Vad är skillnaden? Ska tjejer och killar bete sig olika? Är det viktigt? Om ja, varför?)
- B.4. Hurdana förväntningar på killar och tjejer finns det i din omgivning? (Är det skillnad på förväntningarna på killar och tjejer? Känner du krav på dig att du måste bete dig på ett specifikt sätt på grund av ditt kön? Är förväntningarna lätta att leva upp till? Beter du dig på det sätt som förväntas av dig?)
- B.5. Vad är det bästa/sämsta med att vara kille/tjej? (Är det här specifikt för en tjej/kille? Kan tjejer vara/göra på samma sätt som killar är/gör (och tvärtom)? Varför/varför inte?)
- B.6. Är utseende viktigt för dig? (Gör du något

endast för att hålla efter ditt utseende? Vad? Hur kommer det sig att du gör det?)

B.7. Vad skulle du vilja göra i framtiden? (Har du något drömjobb? Vad är det som verkar mest lockande med det jobbet? Tror du att det är det du kommer att göra i framtiden?)

C. Relationer utanför familjen

(Till exempel vänner och kärleksrelationer. Vad förväntar de sig av personer som de har relationer med? Vad tror de att förväntas av dem?)

C.1. Hurdan är en bra vän? (Finns det några egenskaper som du förväntar dig att en vän ska ha? Vad förväntas av dig som vän?)

C.2. Hur är man en bra pojk-/flickvän? (Vilka egenskaper förväntar du dig av en partner? Vad tror du att förväntas av dig som partner?)

C.3. Finns det någon du kan säga allt till? (Vem är det? Vad är det som gör att den personen är bra att prata med? Vad brukar du bara prata med den personen om, men inte med någon annan?)

C.4. Är du kompis med både tjejer och killar? (Är det någon skillnad mellan att vara kompis med en tjej eller med en kille? Om ja, vad är skillnaden? Är det viktigt vilket kön ens kompis har? Om ja, varför?)

C.5. Är romantiska relationer viktiga? (Varför/varför inte? Hurdan är en bra romantisk relation? Måste man bete sig på ett speciellt sätt när man är i en romantisk relation?)

C.6. Vad betyder det att vara kär? (Hur vet du när du är kär? Beter man sig på ett speciellt sätt när man är kär? Beter sig killar och tjejer i allmänhet olika när de är kära?)

D. Våld och trakasserier

(Vad är "normalt" våld och vad är för mycket våld? Varför tror de att vissa personer är våldsamma och andra inte? Upplever de aggression som en normal del av manligt beteende?)

D.1. Förekommer våld på din skola? (Vilken sorts våld? Har du sett våld? Är killar och tjejer

lika våldsamma? Varför tror du det är så?)

D.2. Finns det någon mobbning? (Vad anser du att mobbning är? Varför tror du att vissa mobbar? Hurdana är de som mobbar? Hur kommer det sig att vissa blir mobbade? Hurdana är de som blir mobbade?)

D.3. Vad definierar du som sexuella trakasserier? (Förekommer det sexuella trakasserier i din skola? Är jargongen i skolan sexuell? Är det sexuella trakasserier? Vad bör man göra om man anser sig ha blivit sexuellt trakasserad?)

D.4. Vad är din definition av våldtäkt? (Om man hotar någon? Om man betalar någon? Om någon vägrar och man tjarar?)

D.5. Finns det något man kan göra för att undvika att bli våldtagen? (Situationer att undvika? Beteenden att undvika? Kläder?)

D.6. Förekommer det några diskussioner i din omgivning om våldtäkt? Hurdana är dessa diskussioner?

E. Sex

(Vad är deras uppfattning om sexualitet? Vad är normen kring sex och sexualitet? Ser de kvinnlig och manlig sexualitet som "naturligt" olika (beroende endast av biologiska faktorer)?)

E.1. Förekommer det diskussioner kring sex i din omgivning? (I skolan? Med föräldrar? Med vänner? Vad pratar ni om i så fall?)

E.2. Pratar killar och tjejer om sex på olika sätt? (Om ja, vad pratar tjejer om? Vad pratar killar om? Vad är skillnaden? Varför är det skillnad?)

E.3. Har killar och tjejer olika syn på sex? (Har de olika behov? Har de olika förväntningar?)

E.4. Är sex viktigt? (Varför/ varför inte? När är det viktigt/ när är det oviktigt? Finns det förväntningar om att man bör ha sex? Finns det en koppling mellan sex och kärlek? Hur i så fall? Ser killar och tjejer olika på detta?)

E.5. Hur vet man att någon är attraherad av en? Hur visar man att man är attraherad av någon? (Måste man säga det? Kan man bara visa det med kroppsspråket? Vad ska man säga/göra?)

E.6. När är det ok att ha sex? (I en relation/utanför en relation? Med vilka? Med hur många?)

E.7. Är det ok att köpa sex? (Varför tror du att människor som köper sex gör det?)

E.8. Är det ok att sälja sex? (Vad är din definition av att sälja sex? Tror du att dina jämnåriga har samma uppfattning som du om att sälja/köpa sex?)

F. Jämställdhet

(Hur förstår de jämställdhet? Finns det en skillnad mellan hur de säger att det bör vara och hur de säger att det faktiskt är?)

F.1. Vad är jämställdhet enligt dig?

F.2. Är det jämställt på din skola? (Vad är jämställt? Vad är inte? Är förväntningarna på tjejer och killar detsamma i skolan? Pratar killar och tjejer lika mycket i skolan? Om inte, varför tror du att de inte gör det?)

F.3. Är det jämställt hemma hos dig? (Hurdan är relationen mellan dina föräldrar? Har du syskon? Vilka sysslor är du ombedd att göra hemma? Gör du dem? Vad för sysslor är dina syskon ombedda att göra? Gör de dem?)

7.2 Bilaga 2: Intervjuguide för ledarintervjuer

1. Bakgrund

1.A. Namn, ålder

1.B. Vad gör du när du inte leder en tjej- eller killgrupp? (Jobb, studier etc.)

1.C. Varför ville du bli gruppleddare?

1.D. Har du någon erfarenhet av tjej- och killgrupper sedan tidigare?

1.E. Har du erfarenhet av att leda andra grupper?

1.F. Vilka förväntningar hade du innan du började?

2. Träffarna

2.A. Hur har ni bestämt vad ni ska prata om/göra på varje möte?

2.B. Har du som ledare föreslagit ämnen/aktiviteter som du har sett ett behov av? (Som till exempel? Varför föreslog du det? Togs förslaget emot positivt av ungdomarna?)

2.C. Vilka ämnen är deltagarna mest intresserade av? (Varför tror du det är så?)

2.D. Hurdan är din relation med deltagarna? (Har du sett någon förändring? Vågar de prata öppet med dig?)

3. Metoden

3.A. Så här långt, hur har gruppprocessen/att vara ledare över gruppen/erfarenheten av att leda gruppen varit, jämfört med förväntningarna du hade innan? (Har något överraskat dig? Om ja, vad?)

3.B. Vad är, enligt dig, de viktigaste resultaten du sett hos deltagarna? (Har de ändrat uppfattning om någonting? Har gruppdynamiken förändrats? Har deras beteende förändrats? Exempel?)

3.C. Är tjej- och killgruppsmetoden ett effektivt sätt att utmana könsroller? (Om ja, har du sett några resultat? Om nej, varför inte?)

3.D. Är det lätt eller svårt att följa metoden? (Varför? Varför inte?)

3.E. Har du några exempel på när det varit svårt

att leda gruppen?

3.F. Har du själv lärt dig något? (Har det varit en positiv erfarenhet än så länge? Har du deltagit i diskussioner om jämställdhet etc?)

3.G. Har utbildningarna och erfarenheterna från gruppen gjort dig mer medveten om/upp-märksam på könsnormer?

3.H. Har du applicerat din nya kunskap i andra sammanhang? (på jobbet, i vardagen etc.)

4. Genusperspektiv

4.A. Hur har du integrerat genusperspektivet i gruppträffarna? (Har det varit svårt? Vilka ämnen kopplade till kön och normer har ni pratat om? Exempel?)

4.B. Har ni pratat om något/gjort något som du tycker är "normbrytande"? (Om ja, hur mottogs det av gruppen? Vad gjorde ni? Om inte, tvekade du att göra någonting p.g.a. att det var "normbrytande"?)

4.C. Har något kommit upp i gruppen, relaterat till könsnormer, som ansågs kontroversiellt av gruppen? (Om ja, vad? Hur reagerade gruppen? Varför höll inte gruppen med/varför tyckte de att det var kontroversiellt?)

4.D. Kan du ge nåt exempel som visar på att deltagarna har fått ökad/bredare förståelse av könsnormer och liknande?

4.E. Tror du att majoriteten av deltagarna tycker att jämställdhet är viktigare nu än vad de gjorde när de började i gruppen? (Om ja, hur har de uttryckt det, exempel?)

4.F. Hur har gruppen pratat om kön i relation till makt? (Ge exempel. Vilka reaktioner kom fram i gruppen?)

4.G. Har ni pratat om kön i relation till sexualitet och/eller våld i gruppen? (Ge exempel. Vilka reaktioner kom fram i gruppen?)

7.3 Bilaga 3: Enkäten

1. Jag känner att jag är en värdefull person, åtminstone lika värdefull som andra.

1	2	3	4
håller absolut med	håller delvis med	håller delvis inte med	håller absolut inte med

2. Jag känner att jag har ett antal goda egenskaper.

1	2	3	4
håller absolut med	håller delvis med	håller delvis inte med	håller absolut inte med

3. Jag är överlag benägen att tycka att jag är misslyckad.

1	2	3	4
håller absolut med	håller delvis med	håller delvis inte med	håller absolut inte med

4. Jag är kapabel att göra saker lika bra som de flesta andra människor.

1	2	3	4
håller absolut med	håller delvis med	håller delvis inte med	håller absolut inte med

5. Jag känner att jag inte har så mycket att vara stolt över.

1	2	3	4
håller absolut med	håller delvis med	håller delvis inte med	håller absolut inte med

6. Jag har en positiv attityd gentemot mig själv.

1	2	3	4
håller absolut med	håller delvis med	håller delvis inte med	håller absolut inte med

7. På det hela är jag nöjd med mig själv.

1	2	3	4
håller absolut med	håller delvis med	håller delvis inte med	håller absolut inte med

8. Jag önskar att jag hade mer respect för mig själv.

1	2	3	4
håller absolut med	håller delvis med	håller delvis inte med	håller absolut inte med

9. Jag känner mig definitivt värdelös då och då.

1	2	3	4
håller absolut med	håller delvis med	håller delvis inte med	håller absolut inte med

10. Ibland känner jag att jag inte alls är bra.

1	2	3	4
håller absolut med	håller delvis med	håller delvis inte med	håller absolut inte med

Följande del består av en rad frågor angående olika grupper i samhället. Det är 16 frågor som ställs för varje grupp. För att ha energi att svara på frågorna, tänk inte alltför länge på varje svar utan skriv det du först kommer på. Det finns inga rätt eller fel svar! Ringa in 1 om ditt svar är "inte alls", 2 om ditt svar är "inte särskilt mycket", 3 om ditt svar är "neutralt", 4 om ditt svar är "lite grann" och 5 om ditt svar är "mycket".

Hur lärda är tjejer som är modeller?

Inte alls	1	2	3	4	5	Mycket
-----------	---	---	---	---	---	--------

Hur självsäkra är tjejer som är modeller?

Inte alls	1	2	2	4	5	Mycket
-----------	---	---	---	---	---	--------

Hur självständiga är tjejer som är modeller?

Inte alls	1	2	2	4	5	Mycket
-----------	---	---	---	---	---	--------

Hur tävlingsinriktade är tjejer som är modeller?

Inte alls	1	2	3	4	5	Mycket
-----------	---	---	---	---	---	--------

Hur professionella är tjejer som är modeller?

Inte alls	1	2	3	4	5	Mycket
-----------	---	---	---	---	---	--------

Hur smarta är tjejer som är modeller?

Inte alls	1	2	3	4	5	Mycket
-----------	---	---	---	---	---	--------

Hur toleranta är tjejer som är modeller?

Inte alls	1	2	3	4	5	Mycket
-----------	---	---	---	---	---	--------

Hur sympatiska är tjejer som är modeller?

Inte alls	1	2	3	4	5	Mycket
-----------	---	---	---	---	---	--------

Hur snälla är tjejer som är modeller?

Inte alls	1	2	3	4	5	Mycket
-----------	---	---	---	---	---	--------

Hur anständiga är tjejer som är modeller?

Inte alls	1	2	3	4	5	Mycket
-----------	---	---	---	---	---	--------

Hur prestigefyllt är det att vara tjej och modell?

Inte alls	1	2	3	4	5	Mycket
-----------	---	---	---	---	---	--------

Hur ekonomiskt lönsamt är det att vara tjej och modell?

Inte alls	1	2	3	4	5	Mycket
-----------	---	---	---	---	---	--------

Hur välutbildade är tjejer som är modeller?

Inte alls	1	2	3	4	5	Mycket
-----------	---	---	---	---	---	--------

Mitt liv blir svårare på grund av fördelar som tjejer som är modeller får.

Inte alls	1	2	3	4	5	Mycket
-----------	---	---	---	---	---	--------

Ju mer makt tjejer som är modeller har, desto mindre makt är det troligt att människor som jag har.

Inte alls	1	2	3	4	5	Mycket
-----------	---	---	---	---	---	--------

De möjligheter som tjejer som är modeller har, minskar möjligheterna för människor som jag

Inte alls	1	2	3	4	5	Mycket
-----------	---	---	---	---	---	--------

Resterande frågor nedan har samma svarsalternativ som ovan, men svarsalternativen har exkluderats av uttrymmesskäl:

Hur lärda är killar som är modeller?
Hur självsäkra är killar som är modeller?
Hur självständiga är killar som är modeller?
Hur tävlingsinriktade är killar som är modeller?
Hur professionella är killar som är modeller?
Hur smarta är killar som är modeller?
Hur tolerant är killar som är modeller?
Hur sympatiska är killar som är modeller
Hur snälla är killar som är modeller?
Hur anständiga är killar som är modeller?
Hur prestigefyllt är det att vara kille och modell?
Hur ekonomiskt lönsamt är det att vara kille och modell?
Hur välutbildade är killar som är modeller?
Mitt liv blir svårare på grund av fördelar som killar som är modeller får.
Ju mer makt killar som är modeller har, desto mindre makt är det troligt att människor som jag har.
De möjligheter som killar som är modeller har, minskar möjligheterna för människor som jag.

Hur lärda är kvinnliga förskolelärare?
Hur självsäkra är kvinnliga förskolelärare?
Hur självständiga är kvinnliga förskolelärare?
Hur tävlingsinriktade är kvinnliga förskolelärare?
Hur professionella är kvinnliga förskolelärare?
Hur smarta är kvinnliga förskolelärare?
Hur tolerant är kvinnliga förskolelärare?
Hur sympatiska är kvinnliga förskolelärare?
Hur snälla är kvinnliga förskolelärare?
Hur anständiga är kvinnliga förskolelärare?
Hur prestigefyllt är det att vara kvinnlig förskolelärare?
Hur ekonomiskt lönsamt är det att vara kvinnlig förskolelärare?
Hur välutbildade är kvinnliga förskolelärare?
Mitt liv blir svårare på grund av fördelar som kvinnliga förskolelärare får.
Ju mer makt kvinnliga förskolelärare har, desto mindre makt är det troligt att människor som jag har.
De möjligheter som kvinnliga förskolelärare har minskar möjligheterna för människor som jag.

Hur lärda är manliga förskolelärare?
Hur självsäkra är manliga förskolelärare?
Hur självständiga är manliga förskolelärare?
Hur tävlingsinriktade är manliga förskolelärare?
Hur professionella är manliga förskolelärare?
Hur smarta är manliga förskolelärare?
Hur toleranta är manliga förskolelärare?
Hur sympatiska är manliga förskolelärare?
Hur snälla är manliga förskolelärare?
Hur anständiga är manliga förskolelärare?
Hur prestigefyllt är det att vara en manlig förskolelärare?

Hur ekonomiskt lönsamt är det att vara manlig förskolelärare?

Hur välutbildade är manliga förskolelärare?
Mitt liv blir svårare på grund av fördelar som manliga förskolelärare får.
Ju mer makt manliga förskolelärare har, desto mindre makt är det troligt att människor som jag har.
De möjligheter som manliga förskolelärare har minskar möjligheterna för människor som jag.

Hur lärda är kvinnliga poliser?
Hur självsäkra är kvinnliga poliser?
Hur självständiga är kvinnliga poliser?
Hur tävlingsinriktade är kvinnliga poliser?
Hur professionella är kvinnliga poliser?
Hur smarta är kvinnliga poliser?
Hur toleranta är kvinnliga poliser?
Hur sympatiska är kvinnliga poliser?
Hur snälla är kvinnliga poliser?
Hur anständiga är kvinnliga poliser?
Hur prestigefyllt är det att vara kvinnlig polis?
Hur ekonomiskt lönsamt är det att vara kvinnlig polis?
Hur välutbildade är kvinnliga poliser?
Mitt liv blir svårare på grund av fördelar som kvinnliga poliser får.
Ju mer makt kvinnliga poliser har, desto mindre makt är det troligt att människor som jag har.
De möjligheter som kvinnliga poliser har minskar möjligheterna för människor som jag.

Hur lärda är manliga poliser?
Hur självsäkra är manliga poliser?
Hur självständiga är manliga poliser?
Hur tävlingsinriktade är manliga poliser?
Hur professionella är manliga poliser?
Hur smarta är manliga poliser?
Hur toleranta är manliga poliser?
Hur sympatiska är manliga poliser?
Hur snälla är manliga poliser?
Hur anständiga är manliga poliser?
Hur prestigefyllt är det att vara manlig polis?
Hur ekonomiskt lönsamt är det att vara manlig polis?
Hur välutbildade är manliga poliser?
Mitt liv blir svårare på grund av fördelar som manliga poliser får.
Ju mer makt manliga poliser har, desto mindre makt är det troligt att människor som jag har.
De möjligheter som manliga poliser har minskar möjligheterna för människor som jag.

Hur lärda är tonårstjejer som är mammor?
Hur självsäkra är tonårstjejer som är mammor?
Hur självständiga är tonårstjejer som är mammor?
Hur tävlingsinriktade är tonårstjejer som är mammor?
Hur professionella är tonårstjejer som är mammor?

Hur smarta är tonårstjejer som är mammor?
 Hur toleranta är tonårstjejer som är mammor?
 Hur sympatiska är tonårstjejer som är mammor?
 Hur snälla är tonårstjejer som är mammor?
 Hur anständiga är tonårstjejer som är mammor?
 Hur presigefyllt är det att vara tonårstjej och mamma?
 Hur ekonomiskt lönsamt är det att vara tonårstjej och mamma?
 Hur välutbildade är tonårstjejer som är mammor?
 Mitt liv blir svårare på grund av fördelar som tonårstjejer som är mammor får.
 Ju mer makt tonårstjejer som mammor har, desto mindre makt är det troligt att människor som jag har.
 De möjligheter som tonårstjejer som är mammor har minskar möjligheterna för människor som jag.

Hur lärda är tonårskillar som är pappor?
 Hur självsäkra är tonårskillar som är pappor?
 Hur självständiga är tonårskillar som är pappor?
 Hur tävlingsinriktade är tonårskillar som är pappor?
 Hur professionella är tonårskillar som är pappor?
 Hur smarta är tonårskillar som är pappor?
 Hur toleranta är tonårskillar som är pappor?
 Hur sympatiska är tonårskillar som är pappor?
 Hur snälla är tonårskillar som är pappor?
 Hur anständiga är tonårskillar som är pappor?
 Hur presigefyllt är det att vara tonårskille och pappa?
 Hur ekonomiskt lönsamt är det att vara tonårskille och pappa?
 Hur välutbildade är tonårskillar som är pappor?
 Mitt liv blir svårare på grund av fördelar som tonårskillar som är pappor får.
 Ju mer makt tonårskillar som är pappor har, desto mindre makt är det troligt att människor som jag har.
 De möjligheter som tonårskillar som är pappor har minskar möjligheterna för människor som jag.

Hur lärda är prostituerade kvinnor?
 Hur självsäkra är prostituerade kvinnor?
 Hur självständiga är prostituerade kvinnor?
 Hur tävlingsinriktade är prostituerade kvinnor?
 Hur professionella är prostituerade kvinnor?
 Hur smarta är prostituerade kvinnor?
 Hur toleranta är prostituerade kvinnor?
 Hur sympatiska är prostituerade kvinnor?
 Hur snälla är prostituerade kvinnor?
 Hur anständiga är prostituerade kvinnor?
 Hur presigefyllt är det att vara en prostituerad kvinna?
 Hur ekonomiskt lönsamt är det att vara prostituerad kvinna?
 Hur välutbildade är prostituerade kvinnor?
 Mitt liv blir svårare på grund av fördelar som prostituerade kvinnor får.
 Ju mer makt prostituerade kvinnor har, desto mindre makt är det troligt att människor som jag har.
 De möjligheter som prostituerade kvinnor har mins-

kar möjligheterna för människor som jag.

Hur lärda är prostituerade män?
 Hur självsäkra är prostituerade män?
 Hur självständiga är prostituerade män?
 Hur tävlingsinriktade är prostituerade män?
 Hur professionella är prostituerade män?
 Hur smarta är prostituerade män?
 Hur toleranta är prostituerade män?
 Hur sympatiska är prostituerade män?
 Hur snälla är prostituerade män?
 Hur anständiga är prostituerade män?
 Hur prestigefyllt är det att vara en prostituerad man?
 Hur ekonomiskt lönsamt är det att vara prostituerad man?
 Hur välutbildade är prostituerade män?
 Mitt liv blir svårare på grund av fördelar som prostituerade män får.
 Ju mer makt prostituerade män har, desto mindre makt är det troligt att människor som jag har.
 De möjligheter som prostituerade män har minskar möjligheterna för människor som jag.

RAPPORT FRÅN ÅLANDS FRED SINSTITUT

Report from the Åland Islands Peace Institute

Ålands fredsinstitut jobbar både praktiskt och med forskning rörande freds- och konfliktrågor i vid bemärkelse och med utgångspunkt i Åland och dess särställning. Institutet fokuserar på självstyrelseformer, minoritetsfrågor, demilitarisering och konflikthantering.

Ålands fredsinstitut ingår i flera nationella och internationella nätverk av organisationer som arbetar med närliggande frågor. Fredsinstitutet är en politiskt och religiöst obunden stiftelse som grundades 1992. Institutets styrelse fattar beslut om den övergripande verksamheten medan forskarrådet ansvarar för den vetenskapliga inriktningen.

Institutet har konsultativ status inom FN:s ekonomiska och sociala råd, ECOSOC.

Ålands fredsinstituts forskare och gästforskare arbetar inom tre breda ämnesområden:

- Säkerhet
- Autonomier, inklusive Ålandsexemplet
- Minoriteter

Forskningen sker med medveten reflektion kring genusfrågornas betydelse i samtliga tre sakområden.

Institutet publicerar böcker och rapporter inom dessa områden. Genom att ordna seminarier och konferenser och genom ett växande bibliotek som är öppet för allmänheten fungerar institutet som en samlingspunkt för Åland, Norden och Östersjöområdet. Autonomi- och konflikthanteringsseminarier ordnas med grupper från konfliktområden världen över.

RAPPORT FRÅN ÅLANDS FRED SINSTITUT REPORT FROM THE ÅLAND ISLANDS PEACE INSTITUTE

Nr 3-2011 Tjej- och killgruppsmetodens effekter – Ett genusvetenskapligt och socialpsykologiskt perspektiv på jämställdhetsinriktat ungdomsarbete på Åland och i Lettland
Golnar Bahar, Egita Gritane, Jenny Jonstojj

Utgiven av Ålands fredsinstitut
PB 85, AX-22101 Mariehamn, Åland, Finland
peace@peace.ax   www.peace.ax

ISSN 1797-1845 (Tryckt)

ISSN 1797-1853 (Online)

ISBN 978-952-5265-63-7 (Tryckt)

ISBN 978-952-5265-64-4 (Online)

ISBN 978-952-5265-63-7

RAPPORT FRÅN ÅLANDS FRED SINSTITUT REPORT FROM THE ÅLAND ISLANDS PEACE INSTITUTE

Nr 2-2011
Effects of the girl and boy group method – A gender and social psychology perspective on gender equality youth work on Åland and in Latvia / Golnar Bahar, Egita Gritane and Jenny Jonstojj

Nr 1-2011
Successful Examples of Minority Governance - The Cases of the Åland Islands and South Tyrol
Maria Ackrén
ISBN 978-952-5265-58-3 (Tryckt)
ISBN 978-952-5265-59-0 (Online)

Dessa rapporter kan laddas ner kostnadsfritt från www.peace.ax eller beställas (10 euro + porto) från Ålands fredsinstitut, PB 85, AX-22101 Mariehamn, Åland, Finland, tel +358 18 15570, fax +358 18 21026
peace@peace.ax